

О.В. МИТЯЙ

**Правове забезпечення
безпеки суб'єктів
господарської діяльності
в Україні**

Умань 2013

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
Кафедра економічної теорії та права

Правове забезпечення безпеки суб'єктів господарської діяльності в Україні

Навчально - методичний посібник

(для студентів спеціальності 8.18010014
«Управління фінансово-економічною безпекою****»
(для кваліфікацій «Професіонал з фінансово-економічної безпеки»,
«Аналітик з питань фінансово-економічної безпеки»)

Умань - 2013

УДК 340
ББК 67.01 я 431
П 68

Розглянуто та рекомендовано до друку вченою радою економічного факультету Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, протокол № 1 від 30.08.2013 р.

Розглянуто та схвалено на засіданні кафедри економічної теорії та права, протокол №1 від 30.08.2013 р.

Укладач

О.В. Митяй, кандидат економічних наук, ст. викладач, завідувач кафедри економічної теорії та права Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Рецензенти:

І.Ю. Гришова, доктор економічних наук, професор кафедри економічної теорії та фінансово-економічної безпеки Одеської національної академії харчових технологій;

Новак І.М - к.е.н., доцент кафедри менеджменту ЗЕД Уманського національного університету садівництва

П 68 Митяй О.В. Правове забезпечення безпеки суб'єктів господарської діяльності в Україні: навчально-методичний посібник / Уманський державний педагогічний університет; [уклад. О.В. Митяй]. – Умань: ПП Жовтий, 2013.– 128 с.

Навчальний посібник містить повний лекційний курс, плани практичних занять, вимоги до написання контрольної роботи, організацію самостійної роботи, індивідуальне навчально-дослідне завдання, тести для підсумкового контролю та самоконтролю, перелік питань до екзамену та список рекомендованої літератури. Призначений для студентів спеціальності 8.18010014 «Управління фінансово-економічною безпекою****» (для кваліфікацій «Професіонал з фінансово-економічної безпеки», «Аналітик з питань фінансово-економічної безпеки»).

УДК 340
ББК 67.01 я 431

ЗМІСТ

ВСТУП	6
1. Конспект лекцій	7
2. План практичних занять	99
3. Вимоги до написання контрольної роботи	102
4. Організація самостійної роботи	108
5. Індивідуальне навчально-дослідне завдання	114
6. Тести для підсумкового контролю та самоконтролю	116
7. Перелік питань до екзамену	122
8. Список рекомендованої літератури	125

Вступ

Навчальна дисципліна "Правове забезпечення безпеки суб'єктів господарської діяльності" передбачає поглиблене засвоєння як основних теоретичних та практичних питань формування механізму забезпечення безпеки підприємницької діяльності, в тому числі правового забезпечення безпеки діяльності суб'єктів підприємництва, захисту, їх прав.

Мета курсу усвідомлення слухачами зростаючої ролі господарської діяльності та її безпеки в умовах ринкової економіки, засвоєння положень чинного законодавства, що регулює відповідну діяльність, ознайомлення з порядком забезпечення безпеки здійснення діяльності суб'єктами підприємництва.

У процесі навчання студенти отримують необхідні знання під час лекційних та семінарських занять. Для успішного засвоєння навчального матеріалу дисципліни необхідною складовою є самостійна робота студентів з літературою і нормативно-правовою базою.

Важливе завдання дисципліни – навчити студентів застосовувати юридичні знання для аналізу різноманітних ситуацій. Здійснена спроба подати в конспекті все, що необхідно знати студенту для вивчення дисципліни „ Правове забезпечення безпеки суб'єктів господарської діяльності ”.

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

Лекція 1

на тему: «Теоретичні основи економічної безпеки суб'єктів господарювання»

План лекції

1. Історико-правовий аналіз діяльності з забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання.

2. Поняття економічної безпеки суб'єктів господарювання. Функціональні цілі економічної безпеки. Внутрішньовиробничі та поза виробничі складові економічної безпеки суб'єктів господарювання.

3. Зарубіжний досвід правового регулювання економічної безпеки суб'єктів господарювання.

1. Історико-правовий аналіз діяльності з забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Економічна безпека держави (ЕБД) — це такий стан економіки та інститутів влади, за якого забезпечується гарантований захист національних інтересів, гармонійний, соціально орієнтований розвиток країни у цілому, достатній економічний та оборонний потенціал навіть за найнесприятливіших варіантів.

ЕБД має внутрішню матеріально-речову основу — достатньо високий рівень розвитку продуктивних сил, що здатний забезпечити істотно важливу частку натуральних та вартісних елементів розширеного відтворення ВВП; внутрішню соціально-політичну основу — достатньо високий рівень суспільної злагоди відносно довгострокових національних цілей, що дають можливість розробити та прийняти державну стратегію соціального розвитку.

Оскільки ЕБД є, по суті, категорією ідеальною, вона навіть у найрозвинутіших економічно і соціально стабільних країнах з усталеним політичним режимом є поняттям відносним. Будь-які несприятливі дії, а також

можливість та загроза їх зберігаються навіть у таких державах.

Питання економічної безпеки набувають особливої актуальності для країн, які перебувають у стані трансформаційної кризи. Це явище завжди характеризується загостренням суперечностей, які створюють кризові ситуації. Глибина і характер розвитку кризи можуть поставити під загрозу саме існування соціально-економічної системи країни. І тоді одним з першочергових завдань стане забезпечення економічної безпеки.

Система ЕБД не існує сама по собі. Вона пов'язана з економічною безпекою людини та міжнародною економічною безпекою. Тому структурна схема суб'єктів цієї тріади має такий вигляд: людина (особа) — національна держава — світове співтовариство. Безпека людини є складовою безпеки держави, яка, у свою чергу, є складовою міжнародної безпеки. Отже, держава має дбати про забезпечення економічної безпеки своїх громадян, власної та світового співтовариства. Тому перед нею стоїть надзвичайно складне завдання — пов'язати та погодити інтереси кожного громадянина з інтересами держави, а також з інтересами світового співтовариства. З цього приводу виділяють внутрішній та зовнішній рівні ЕБД.

Слід врахувати, що кожна з цих систем (людина — енерго-біологічна; держава — суспільно-організаційна середнього рівня складності управління; світове співтовариство — суспільно-організаційна вищого рівня складності управління) має свої параметри, свої особливості (переваги та недоліки), має дещо спільне та дещо відмінне від інших систем. Досліджуючи ЕБД, розглянемо лише ті параметри, які стосуються саме цієї проблеми, хоч маємо врахувати й деякі загальні принципи існування та розпаду цих систем.

Необхідно зазначити, що ЕБД є не просто однією з найважливіших складових системи державних інтересів, а й виступає вирішальною умовою додержання та реалізації як державних, так і недержавних інтересів країни. Таке розуміння місця і ролі ЕБД свідчить про те, що в її належному рівні мають бути заінтересовані і приватний бізнес, і держструктури, і всі сфери суспільства.

Якщо національні економічні інтереси України розуміти як сукупні

потреби громадян, суспільства та держави, адекватні особливостям соціально-економічного стану країни, рівню її економічного розвитку, місцю в міжнародному розподілі праці, то саме вони повинні визначати всі інші інтереси, що впливають із спільних геополітичних факторів, а також визначити конкретні дії та звершення, відображаючись у вигляді.

За ступенем соціального значення ці інтереси поділяються на життєво важливі та другорядні, а за тривалістю дії — на довго-, середньо- та короткострокові, причому в міру задоволення одних інтересів їм на зміну приходять інші. За своєю спрямованістю економічні інтереси можуть бути орієнтовані на забезпечення: а) виживання; б) прогресивного розвитку; в) певного ступеня лідерства громадян, суспільства або держави. Особливе значення мають життєво важливі економічні інтереси як а) сукупність та б) сума потреб, задоволення яких надійно забезпечує існування та можливість.

На основі національних економічних інтересів відповідні структури та органи державного управління розробляють та формують цілі державної економічної політики, що відображають наміри громадян, суспільства та держави у частині задоволення їх інтересів, насамперед життєво важливих. Ці цілі досягаються шляхом вирішення відповідних завдань. Для цього органи державного управління, керівництво держави розробляють та здійснюють спеціальні заходи.

Економічні інтереси, що трансформуються у цілі державної економічної політики, виносяться державними інститутами на світову арену, де формується міжнародна економічна політика і виявляється конфліктність міжнародних економічних відносин. Якщо стан держави характеризується нестабільністю її економічного базису, суперечливістю економічних інтересів різних соціальних груп, то ускладнюється конфліктність відносин на внутрішньо-економічному рівні. Внаслідок загострення суперечностей в обох випадках виникає реальна загроза тим чи іншим інтересам, причому, враховуючи об'єктивний незбіг та багатогранність економічних інтересів особи, суспільства та держави,

зароджуються суперечності.

Отже, можна зазначити, що головні компоненти системи ЕБД пов'язані з наявністю національно-державних інтересів України, і, відповідно, цілей, які з них випливають. Ці інтереси існують як у межах кордонів країни, так і зовні. Йдеться насамперед про підтримку державного суверенітету і самостійного розвитку. Безпека країни безпосередньо пов'язана з суверенітетом.

Історичний досвід свідчить, що становлення суверенної правової демократичної держави, формування громадянського суспільства, рух шляхом світової цивілізації є об'єктивним, незворотним, але складним і тривалим процесом. Держава може досягти справжнього суверенітету тільки на основі ефективної та конкурентоспроможної економіки, яка до того ж є соціально орієнтованою. У кінцевому підсумку саме рівнем ефективності національної економіки визначається місце країни у світовому таблиці про ранги.

Виділяють також економічний суверенітет як головну складову державного суверенітету, і, відповідно, системи ЕБД В основі економічного суверенітету лежить власність українського народу на своє національне багатство, спираючись на яку уповноважені ним органи самостійно регулюють економіку і зовнішньоекономічну діяльність. Структура економічного суверенітету пов'язана зі структурою економічної системи і охоплює незалежність держави у формуванні та розвитку технологічного способу виробництва, економічних відносин власності і відповідного господарчого механізму. Економічний суверенітет держави як складова системи ЕБД за сучасних умов є базою для:

1) можливості державного контролю за національними ресурсами, досягнення такого рівня виробництва та якості продукції, який забезпечує її конкурентоспроможність і дає змогу як рівній з рівною брати участь у світовій торгівлі, кооперативних зв'язках та обміні науково-технічними досягненнями;

2) стабільності й усталеності економіки, які зумовлюють захист власності у всіх її формах, створення надійних умов та гарантій для підприємницької активності, стримання факторів, що дестабілізують ситуацію (боротьба з кримінальними структурами в

економіці, недопущення глибоких безпідставних розривів у розподілі доходів, які спричиняють соціальну кризу); 3) саморозвитку та прогресу, що особливо важливо в сучасному динамічному світі; створення сприятливого клімату для інвестицій та інновацій, постійної модернізації виробництва, підвищення професійного, освітнього та загальнокультурного рівня робітників, тобто всього того, що є необхідними й обов'язковими умовами стійкості та самозбереження національної економіки. Вона характеризується так званими порогом чутливості, порогом вразливості, порогом розпаду та станом спокою. Цими параметрами визначається ступінь безпеки системи. Порогом чутливості є рівень безпеки, за якого система починає відчувати наявність змін. Поріг вразливості — це рівень безпеки, за якого система починає розбалансовуватися, тобто зазнає змін, що ведуть до її знищення. Поріг розпаду — рівень безпеки.

Згадаємо, що у світі не буває стану повної рівноваги. Завжди суб'єкт (система ЕБД) може або підвищувати свій потенціал (розвиватися), або знижувати його. Система ЕБД має критичні обмеження, якими характеризується стан системи під час найменшої можливості її існування. Зміни, за якими значення чинника переходить за критичне обмеження, призводять до розпаду (загибелі).

Система критичних обмежень визначає можливості існування ЕБД. Вона поєднує критичні обмеження окремих напрямів економічної небезпеки та критичні обмеження ЕБД.

2. Поняття економічної безпеки суб'єктів господарювання. Функціональні цілі економічної безпеки. Внутрішньовиробничі та поза виробничі складові економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Однією із найважливіших складових економічної безпеки є фінансова безпека, без якої практично неможливо вирішити жодне із завдань, що стоять перед державою. У цьому контексті доволі переконливим аргументом є слова М. Єрмошенка, який зазначає, що фінансова безпека є ґрунтовою складовою

економічної безпеки держави, оскільки на фінансах базується будь-яка економіка, фінанси — кров економічної системи держави. Вчений обґрунтовує необхідність забезпечення і підтримки фінансової безпеки держави, тому що вона стосується не лише держави в цілому, а й усіх галузей національного господарства, приватних підприємств, усього суспільства. Нехтування станом фінансової безпеки може призвести до катастрофічних наслідків: занепаду галузей, банкрутства підприємств і, зрештою, підриву системи життєзабезпечення держави з подальшою втратою її суверенітету.

Формування і практична реалізація дієвого механізму забезпечення фінансової безпеки передбачають, перш за все, з'ясування суті цього поняття, визначення факторів, що впливають на стан фінансової безпеки, дослідження взаємопов'язаності окремих складових цієї складної за внутрішньою будовою та ієрархічною декомпозицією структури.

Поняття фінансової безпеки так само широке, як, власне, і тлумачення фінансів як економічної категорії. На сьогодні відсутнє єдине усталене визначення поняття "фінансова безпека". Наявні формулювання відображають лише окремі аспекти фінансової безпеки і не можуть претендувати на її однозначне та виключне трактування. Фінансова безпека як дефініція розглядається під різними кутами, зокрема: — з позицій ресурсно-функціонального підходу, фінансова безпека — захищеність фінансових інтересів суб'єктів господарювання на усіх рівнях фінансових відносин; забезпеченість домашніх господарств, підприємств, організацій і установ, регіонів, галузей, секторів економіки держави фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їх потреб і виконання відповідних зобов'язань; — з погляду статистики, фінансова безпека — такий стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової, інвестиційної, митно-тарифної і фондової систем, які характеризуються збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю попередити зовнішню фінансову експансію, забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи і економічне зростання; — у контексті нормативно-

правового регламентування фінансова безпека передбачає створення таких умов функціонування фінансової системи, за яких, по-перше, фактично відсутня можливість спрямовувати фінансові потоки в незакріплені законодавчими нормативними актами сфери їх використання і, по-друге, до мінімуму знижена можливість зловживання фінансовими ресурсами.

Таким чином, з позицій різностороннього підходу фінансова безпека

— захищеність фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин; певний рівень незалежності, стабільності і стійкості фінансової системи країни в умовах впливу на неї зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих факторів, що складають загрозу фінансовій безпеці; здатність фінансової системи держави забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та стале економічне зростання.

Фінансову безпеку будь-якої держави визначають такі фактори: — рівень фінансової незалежності (при цьому велике значення має розмір зовнішньої фінансової допомоги з боку міжнародних фінансових інституцій, економічних угруповань, урядів окремих країн, обсяг іноземних інвестицій у національну економіку);— характер фінансово-кредитної політики (як внутрішньої, так і зовнішньої), яку проводить держава;— політичний клімат у країні;— рівень законодавчого забезпечення функціонування фінансової сфери.

Фінансова безпека держави має як внутрішній, так і зовнішній аспекти.

Щодо зовнішнього, то це, перш за все, фінансовий суверенітет країни, незалежність національної фінансової системи від впливу міжнародних фінансово-кредитних організацій і транснаціонального капіталу. Проте вести мову про абсолютну фінансову незалежність в умовах глобалізації некоректно. Адже на фінансовій безпеці України позначаються процеси фінансової глобалізації, що посилюються у світовому співтоваристві. Відтак проблема фінансової безпеки сьогодні виходить за національні межі. Зростає рівень інтеграції та консолідації фінансових ринків, зростають масштаби мобільності капіталу і посилюється інтенсивність його обігу. Як стверджують фахівці, "у світі сформувалися грандіозні потоки "світових грошей", що не

підпорядковуюються ні національним урядам, ні будь-яким іншим політичним інституціям. Вони не утворилися як вияв потреб виробництва, торгівлі, інвестування чи споживання. Головним їх джерелом є переважно торгівля грішми". Тому при розробці стратегії фінансової безпеки держави важливо скрупульозно аналізувати і враховувати поточну та ймовірну ситуацію на світових валютних ринках і ринках капіталу.

Безпека внутрішньої фінансової сфери України визначається досконалістю правової, організаційної та інституціональної бази, а також політичною стабільністю, рівнем ризиків ринкової кон'юнктури, масштабами тіньової економіки та рівнем корупції в державі.

Фінансова безпека є надзвичайно складною багаторівневою системою, яку утворюють ряд підсистем, кожна з яких має власну структуру і логіку розвитку. Фінансова безпека держави включає: бюджетну, податкову, боргову безпеку, фінансову безпеку банківської системи, валютну, грошово-кредитну, інвестиційну безпеку, фінансову безпеку страхового та фондового ринку. Під поняттям бюджетна безпека слід розуміти стан забезпечення платоспроможності держави з урахуванням балансу доходів і видатків державного й місцевих бюджетів та ефективності використання бюджетних коштів. У цілому бюджетна безпека держави зумовлюється розміром бюджету, рівнем перерозподілу ВВП через бюджет, розміром, характером та рівнем дефіциту бюджету, методами фінансування останнього, масштабами бюджетного фінансування, процесом бюджетотворення, своєчасністю прийняття та характером касового виконання бюджету, рівнем бюджетної дисципліни.

Податкова безпека держави визначається ефективністю податкової політики держави, яка має оптимально поєднувати фіскальні інтереси держави та індивідуальні, корпоративні інтереси платників податків. З позицій фіскальної достатності проблема податкової безпеки зводиться до забезпечення держави таким обсягом податкових надходжень, який є оптимально необхідним згідно з вимогами проголошеної економічної доктрини. При цьому варто пам'ятати, що на фіскальну безпеку держави впливають численні податкові, часто

необґрунтовані, пільги. Разом з тим, податкова безпека держави передбачає оптимізацію рівня оподаткування, адже надмірне* підвищення норми оподаткування призводить до збільшення тіньової економіки, згорання легального бізнесу, масового ухилення від сплати податків, а відтак — до скорочення податкової бази.

Боргова безпека держави — певний рівень державної внутрішньої та зовнішньої заборгованості з урахуванням вартості її обслуговування й ефективності використання внутрішніх і зовнішніх запозичень та оптимального співвідношення між ними, достатній для вирішення нагальних соціально-економічних потреб, який дає змогу зберегти стійкість фінансової системи країни до внутрішніх і зовнішніх загроз, забезпечити відносну незалежність держави, зберігаючи при цьому економічну можливість країни здійснювати виплати на погашення основної суми і відсотків без загрози втратити суверенітет, одночасно підтримуючи належний рівень платоспроможності та кредитного рейтингу.

Фінансову безпеку банківської системи в цілому та її окремих складових слід розглядати у двох аспектах. По-перше, з погляду фінансових наслідків її (їх) діяльності для країни загалом та окремих клієнтів і контрагентів. По-друге, з точки зору недопущення та відвернення реальних і потенційних загроз фінансовому стану усієї банківської системи країни, Національного банку України та банківським установам. Загалом сутність фінансової безпеки банківської системи полягає у забезпеченні найефективнішого використання ресурсного потенціалу, створенні сприятливих умов для реалізації економічних інтересів банківських установ, попередженні внутрішніх і зовнішніх загроз банківській системі, створенні умов її стабільного й ефективного функціонування.

Валютна безпека держави — по-перше, ступінь забезпеченості держави валютними коштами, достатніми для дотримання позитивного сальдо платіжного балансу, виконання міжнародних зобов'язань, накопичення необхідного обсягу валютних резервів, підтримання стабільності національної грошової одиниці; по-друге, стан курсоутворення, який максимально захищає

від потрясінь на міжнародних валютних ринках і створює оптимальні умови для поступального розвитку вітчизняного експорту, широкомасштабного припливу в країну іноземних інвестицій, інтеграції України до світової економічної системи.

Грошово-кредитна безпека — такий стан грошово-кредитної системи, який характеризується стабільністю грошової одиниці, доступністю кредитних ресурсів та таким рівнем інфляції, що забезпечує економічне зростання та підвищення реальних доходів населення. При цьому величина позичкового процента має бути достатньою для насичення трансакційного попиту на гроші й переходу до політики "довгих грошей", а розмір грошової маси повинен бути достатнім для обслуговування нею господарських оборотів. Інвестиційна безпека — досягнення рівня інвестицій, що дає змогу оптимально задовольняти поточні потреби економіки у капітальних вкладеннях за обсягом і структурою з урахуванням ефективного використання і повернення коштів, які інвестуються, оптимального співвідношення між розмірами іноземних інвестицій у країну і вітчизняних за кордон, підтримання позитивного національного платіжного балансу. Водночас, з погляду забезпечення фінансової безпеки держави, формування системи інвестиційної безпеки в Україні обов'язково слід здійснювати з урахуванням необхідності дотримання вираженої антиінфляційної політики, досягнення скорочення бюджетного дефіциту. Фінансова безпека фондового ринку — оптимальний обсяг його капіталізації (з огляду на представлені на ньому цінні папери, їх структуру та рівень ліквідності), здатний забезпечити стійкий фінансовий стан емітентів, власників, покупців, організаторів торгівлі, торговців, інститутів спільного інвестування, посередників (брокерів), консультантів, реєстраторів, депозитаріїв, зберігачів і держави загалом. Оцінюючи безпеку фондового ринку в цілому, треба вести мову про безпеку ринку державних цінних паперів і ринку корпоративних цінних паперів, а також решти його сегментів: ринків акцій, облігацій, векселів, казначейських зобов'язань, ощадних сертифікатів, біржового та позабіржового ринків.

Під фінансовою безпекою страхового

ринку в цілому і конкретного страховика зокрема слід розуміти такий рівень забезпеченості страхових компаній фінансовими ресурсами, який дав би їм можливість у разі потреби відшкодувати обумовлені у договорах страхування збитки їх клієнтів і забезпечити ефективне функціонування. Фінансова безпека ринку страхових послуг, що залежить від багатьох об'єктивних і суб'єктивних, внутрішніх і зовнішніх чинників, перш за все визначається станом його розвитку, фінансовою результативністю та ефективністю діяльності. Водночас вона зумовлена і реальним фінансовим станом суб'єктів господарювання.

Враховуючи багатоаспектність поняття фінансової безпеки, складність взаємозв'язків і взаємозалежності різних її елементів, а також необхідність консолідації економічних і фінансових інтересів громадян, підприємств, регіонів і держави у напрямі забезпечення стійкого економічного розвитку, до складу фінансової безпеки (окрім перелічених вище) доцільно включити такі структурні компоненти:

- фінансову безпеку людини/окремого громадянина і домогосподарства;
- фінансову безпеку підприємства;
- фінансову безпеку регіону.

У стратегічному плані рівні фінансової безпеки індивідуума, підприємства і держави неподільні, оскільки здійснення як індивідуальних відтворювальних процесів, так і процесу суспільного відтворення можливе лише за умови органічного об'єднання інтересів держави, суб'єктів господарювання та громадян. Зважаючи на те, що фінансовою основою існування держави як інституту є передусім надходження від податків і зборів до державного бюджету, то стає цілком очевидною зацікавленість держави у забезпеченні довгострокової фінансової безпеки підприємств і населення як платників податків.

Забезпечуючи фінансову безпеку держави, важливо, перш за все, акцентувати увагу на особистісній безпеці кожного громадянина. Згідно з теорією американського вченого А. Маслоу, потреба людей у безпеці (у тому числі фінансовій) посідає друге місце після простих фізіологічних потреб. Саме політика держави у забезпеченні цієї безпеки і

відрізняє один тип держави від іншого. Фінансова безпека людини — такий стан життєдіяльності громадянина, при якому забезпечується правовий та економічний захист його життєвих інтересів, дотримуються конституційні права, забезпечується гідний і якісний рівень життя незалежно від впливу внутрішніх та зовнішніх загроз. При цьому функцією держави є забезпечення певних соціальних стандартів і соціальних гарантій, зокрема мінімального розміру заробітної плати і пенсій на такому рівні, щоб працездатній людині достатньо було цих коштів на створення і утримання сім'ї, а пенсіонеру — на достойну старість. Найсуттєвішими загрозами фінансовій безпеці громадян і держави в цілому є порушення прав споживача, невивплата пенсій і заробітної плати, безробіття, знецінення заощаджень, падіння реальних доходів населення і зубожіння, посилення диференціації доходів та майнового розшарування суспільства тощо. Фінансова безпека кожної людини багато в чому залежить від загального стану економіки та фінансової політики, що проводиться в державі.

Фінансова безпека підприємства — забезпечення умов збереження комерційної таємниці, інтелектуальної власності та інформації; захищеність підприємства від негативного впливу зовнішнього середовища, тобто здатність підприємства протистояти несприятливому зовнішньому впливові, а також здатність швидко реагувати на різноманітні зовнішні загрози. З позицій ресурсно-функціонального підходу фінансову безпеку підприємства розглядають як процес найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів для уникнення загроз і забезпечення стабільного функціонування підприємства в поточному і майбутньому періоді. Фінансова безпека підприємства залежить від ефективності використання капіталу, якості корпоративного управління і фінансового менеджменту, оновлення технологій та інформаційної бази. Важливими умовами і елементами у забезпеченні нормального функціонування підприємства є оцінка і управління економічними ризиками та адаптація до змін ринкової кон'юнктури.

Стан фінансової безпеки держави в цілому визначається фінансовою безпекою окремих регіонів, їх тісною взаємозалежністю і забезпеченням

стійкого розвитку усіх її регіонів. Фінансова безпека регіону — фінансова самостійність (автономія), яка у першу чергу проявляється у здійсненні контролю над ресурсами регіону і визначається можливостями найбільш повно використовувати конкурентні переваги регіону; це стабільність регіональної економіки, яка передбачає надійність усіх елементів економічної системи, захист усіх форм власності, створення гарантій для ефективної підприємницької діяльності, стримування впливу дестабілізуючих факторів; здатність до розвитку і прогресу, тобто самостійно реалізувати і захищати регіональні економічні інтереси, здійснювати модернізацію виробництва, ефективну інвестиційну та інноваційну політику, розвивати інтелектуальний і трудовий потенціал регіону.

У контексті вищезазначеного варто зауважити, що синхронний безпечний рівень життя громадян, функціонування підприємств, організацій і установ, розвиток регіонів і окремих секторів економіки, а також держави в цілому може бути забезпечений лише в ідеалі. Реально ж критеріальні вимоги до фінансової безпеки одних суб'єктів часто не збігаються з іншими. Тобто те, що на цей момент є вигідним і безпечним для пересічного громадянина, конкретного підприємства, регіону, сектору економіки, не завжди є таким для держави. Фінансова безпека є не лише національною проблемою, а й визначальною детермінантою сучасної глобальної економіки, що формується шляхом поглиблення і взаємодії транснаціоналізації і міжнародної регіональної економічної інтеграції. Ще у 1996 р. в економічному комюніке Ліонської зустрічі зазначалося, що глобалізація фінансових ринків може призвести до нових ризиків нестабільності і потребує від усіх країн проведення розумної економічної політики та структурних реформ, що у свою чергу приведе до скорочення зовнішніх дисбалансів і тим самим сприятиме міжнародній фінансовій стабільності. Відтак комплексний концептуальний підхід до дослідження поняття фінансової безпеки потребує виокремлення такої складової, як міжнародна фінансова безпека.

Міжнародна фінансова безпека — комплекс міжнародних умов співіснування домовленостей та інституціональних структур, за яких кожній

державі —члену світової спільноти забезпечується можливість вільно обирати і здійснювати свою стратегію соціального, економічного і фінансового розвитку, не зазнаючи зовнішнього тиску і розраховуючи на невторчання, розуміння та взаємоприйнятну і взаємовигідну співпрацю з іншими державами. Важливу роль у вирішенні цієї проблеми відіграють партнерські угоди про вільний рух капіталів, товарів і послуг, врахування взаємних економічних інтересів, відмова від силового тиску, рівноправні відносини з менш розвинутими в економічному плані країнами. Тобто міжнародна фінансова безпека — такий стан світової економіки, за якого забезпечується взаємовигідне співробітництво держав у вирішенні національних та інтернаціональних (глобальних) проблем господарювання, вільний вибір і реалізація ними своєї стратегії соціально-економічного розвитку і участі в міжнародному поділі праці. Тому основним питанням міжнародної економічної безпеки на сьогодні є створення умов для співпраці держав у розв'язанні не лише їхніх національних, а й глобальних проблемлюдства. У цьому контексті зростає актуальність проблеми забезпечення фінансової безпеки як однієї з найважливіших складових національної економічної безпеки кожної держави та проблеми, що, долаючи національні кордони, прогресуючими темпами стає глобальною.

3.Зарубіжний досвід правового регулювання економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Вивчено сутність поняття та змісту економічної безпеки суб'єктів господарювання. Економічна безпека традиційно розглядається як якісна найважливіша характеристика економічної системи, що визначає її здатність підтримувати нормальні умови життєдіяльності населення, стійке забезпечення ресурсами розвитку народного господарства, а також послідовну реалізацію національно-державних інтересів.

Ширше економічна безпека визначається як стан економіки та інститутів влади, за якого забезпечується гарантований захист національних інтересів, соціальна спрямованість політики, достатній оборонний

потенціал навіть за несприятливих умов розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів. Сама економічна безпека має складну внутрішню структуру, у якій можна виділити три її найважливіших елементи:

1. Економічна незалежність не носить абсолютного характеру. У цих умовах економічна незалежність означає можливість контролю над ресурсами, досягнення такого рівня виробництва, ефективності і якості продукції, що забезпечує її конкурентоздатність і дозволяє на рівних брати участь у світовій торгівлі, коопераційних зв'язках і обміні науково-технічними досягненнями.

2. Стабільність і стійкість економічного стану, що припускають захист власності у всіх її формах, створення надійних умов і гарантій для підприємницької активності, стримування факторів, здатних дестабілізувати ситуацію.

3. Здатність до саморозвитку і прогресу, що особливо важливо в сучасному світі. Створення постійна модернізація виробництва, підвищення професійного, освітнього і загальнокультурного рівня працівників стають необхідними й обов'язковими умовами стійкості і самозбереження національної економіки.

Таким чином, економічна безпека – це сукупність умов і факторів, що забезпечують незалежність підприємства, його стабільність і стійкість, здатність до постійного відновлення і самовдосконалення.

Необхідність постійного дотримання економічної безпеки зумовлюється об'єктивно наявним для кожного суб'єкта господарювання завданням забезпечення стабільності функціонування та досягнення головних цілей своєї діяльності. Рівень економічної безпеки підприємства залежить від того, наскільки ефективно її керівництво і спеціалісти (менеджери) будуть спроможні уникнути можливих загроз і ліквідувати шкідливі наслідки окремих негативних складових зовнішнього і внутрішнього середовища. Економічна безпека підприємства — це такий стан корпоративних ресурсів (ресурсів капіталу, персоналу, інформації і технології, техніки та устаткування, прав) і підприємницьких можливостей, за якого гарантується найбільш ефективне їхнє

використання для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного й соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам.

Систему економічної безпеки підприємства можна визначити як взаємозв'язану сукупність спеціальних структур, засобів, методів і заходів, які забезпечують безпеку бізнесу від внутрішніх і зовнішніх загроз. У цьому контексті систему можна охарактеризувати комплексом управлінських, страхових, правових, економічних, охоронних, режимних, судово-правових та інших заходів із захисту бізнесу від незаконних посягань, мінімізації або уникнення матеріальних та інших утрат.

Проаналізовано зарубіжний досвід забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання. Світова практика має позитивний досвід щодо забезпечення економічної безпеки бізнесу, формування сприятливих умов для підприємництва (навіть незважаючи на те, що у багатьох країнах, як правило, не розробляються цільові стратегічні планові документи щодо зміцнення економічної безпеки підприємств), національної, регіональної та галузевої економічної безпеки. Тому цей досвід являє собою значний інтерес як для розвитку системи безпеки вітчизняних суб'єктів господарської діяльності, так і безпеки національної економіки загалом.

Досліджено стратегічні засоби формування суб'єктів економічної безпеки. Розглядаючи вплив різних факторів на розробку і вибір стратегії підприємства, необхідно відзначити, що практично усі фахівці в області стратегічного менеджменту дають свій набір факторів зовнішнього середовища. Усі підходи до класифікації зовнішніх факторів, що впливають на підприємство і його діяльність можна умовно розділити на два типи. Ряд авторів, до їхнього числа відноситься М.Мескон і К.Боумен, виділяють фактори зовнішнього середовища, що впливають на підприємство на мікро і макрорівні, розрізняючи, таким чином, мікросередовище і макросередовище впливу. М.Мескон виділяє в зовнішньому середовищі компанії середовище прямого і непрямого впливу.

Дослідження впливу зовнішнього середовища на діяльність товариства

проводиться за допомогою SWOT-аналізу, SPACE-аналізу та моделі „п’яти сил конкуренції” М.Портера.

Організація і функціонування системи безпеки повинні здійснюватися на основі наступних принципів: 1) економічна цілеспрямованість; 2) своєчасність, перманентний характер заходів забезпечення безпеки; 3) комплексність; 4) законність; 5) обґрунтованість; 6) неперервність; 7) активність; 8) спеціалізація; 9) взаємодія і координація; 10) вдосконалення; 11) централізація управління.

Розглянули тактичні прийоми формування суб’єктів економічної безпеки. Забезпечення економічної безпеки діяльності потребує створення на підприємстві власної системи безпеки.

По-перше, система безпеки підприємства не може бути шаблонною. Вона унікальна на кожному підприємстві, адже залежить від рівня та структури потенціалу, ефективності його використання, кваліфікації кадрів, дисципліни, конкурентного середовища, ризикованості діяльності.

По-друге, система безпеки підприємства є комплексною. Вона забезпечує безпеку економічну, науково-технічну, кадрову, інтелектуальну, екологічну, інформаційну, силову.

Створення системи безпеки підприємства та організація її ефективного функціонування повинні спиратися на методологічні основи наукової теорії безпеки. Потрібно з’ясувати цілі системи безпеки підприємства: що потрібно здійснити, чого досягти; які завдання потрібно вирішити для досягнення поставленої мети; які основні функції системи безпеки підприємства – ось коло діяльності цієї системи.

Ми з’ясували, що комплексна система безпеки - це організована сукупність спеціальних органів, служб, засобів, методів та заходів, що забезпечують захист життєво важливих інтересів фізичних та юридичних осіб, комерційних структур від зовнішніх та внутрішніх загроз. Для створення ж оптимальної системи безпеки підприємства необхідно розробити концепцію безпеки, на основі якої потім будується передбачувана модель даної системи та розробляються відповідні механізми її тривалого функціонування.

Метою системи безпеки є своєчасне виявлення та попередження як зовнішніх, так і внутрішніх загроз, забезпечення захищеності діяльності підприємства та досягнення поставлених цілей бізнесу. Зазначимо також, що неможливо встановити чіткі рамки стосовно того, що доцільно, а що недоцільно відносити до небажаних змін у діяльності підприємства, оскільки ступінь небажаності повною мірою залежить від параметрів функціонування підприємства, що їх розглядають, як бажані.

Визначили державне забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання. Рівень безпеки регіону й держави багато в чому залежить від ступеня економічної безпеки підприємств, розміщених на їхній території. В основі діяльності, як регіону, так і підприємства виступають їхні економічні інтереси, які не завжди збігаються. Різновекторність економічних інтересів підприємств і регіонів забезпечує гальмуючий ефект у їхньому розвитку. Нормативно-законодавчі основи в цьому випадку служать інструментом регулювання економічних інтересів.

Структура формування державної економічної безпеки припускає комплекс економічних, правових і інших умов, які покликані забезпечити захист економічних інтересів підприємств відносно ресурсного потенціалу; створення внутрішнього імунітету й зовнішньої захищеності від дестабілізуючих факторів; забезпечення конкурентоспроможності продукції підприємств і стійкості їхнього фінансового становища; умови нормального відтворення суспільних процесів. Це дозволяє затверджувати, що як головний суб'єкт безпеки варто визнати підприємство як первинну економічну систему. Держава й інші суб'єкти, що халяють взаємодіючі з підприємством, представляють умови зовнішнього середовища, які впливають на рівень його безпеки. У деяких випадках підприємство практично безсило впливати на зовнішнє середовище, воно змушено до нього пристосовуватися. Однак, вплив через внутрішні механізми, на власне внутрішнє середовище є прямою умовою забезпечення власної безпеки. Через це, підприємство будь-якої країни є ланкою в системі її економіки і змушене змінюватися разом з нею, приймаючи таким чином

«правила гри», що задає держава. Саме тому будь які системні перетворення повинні починатися на рівні державних інституцій, торкаючись всіх сфер їх функціонування.

Розглянули захист комерційної таємниці як важливу складову забезпечення економічної безпеки. Захист комерційної таємниці являється однією з найважливіших складових економічної безпеки суб'єктів господарювання. Під комерційною таємницею підприємства мають на увазі відомості, пов'язані з виробництвом, технологічною інформацією, управлінням фінансами та іншою діяльністю підприємства, яка не є державною таємницею, розголошення (передача, просочення) яких може завдати шкоди його інтересам.

У забезпеченні економічної безпеки підприємства існує декілька послідовних етапів: виявлення інформації, яку потрібно захищати від несанкціонованого доступу; виявлення потенційних каналів витоку інформації та можливих шляхів заволодіння нею; здійснення заходів, направлених на ліквідацію загроз економічної безпеки підприємства.

Захист інформації – це регулярне використання методів і способів ухвалення рішення і здійснення заходів з метою системного забезпечення необхідного рівня захисту інформації. Ця мета досягається побудовою системи захисту інформації, яка є сукупністю методів і способів забезпечення захисту. Для ефективного захисту комерційної таємниці на підприємстві керівники і працівники служби безпеки підприємства повинні розробити і реалізувати проект захисту комерційної таємниці.

Проект захисту комерційної таємниці на підприємстві – це унікальний комплекс взаємозв'язаних заходів, спрямованих на своєчасне виявлення і нейтралізацію причин і умов, сприяючих витоку комерційної таємниці в умовах обмежень за якістю, ресурсами, цілями, строками. Для успішної реалізації проекту необхідно визначити: що конкретно необхідно захищати, від кого, коли, якими засобами; хто організовує і забезпечує захист; хто оцінює ефективність і достатність захисту.

Лекція 2

на тему: «Загрози економічної безпеки суб'єктів господарювання»

План лекції

1. Поняття погроз економічної безпеки. Сутність та класифікація погроз.
2. Оцінка подій, погроз і ступеня забезпечення економічної безпеки підприємств.
3. Прогнозування економічної безпеки суб'єктів господарювання.
4. Попередження та припинення погроз економічної безпеки суб'єктів господарювання.

1. Поняття погроз економічної безпеки. Сутність та класифікація погроз.

Розглянемо більш детально кожний з цих видів. **Загроза розкриття інформаційних ресурсів** полягає у тому, що дані, інформація і знання стають відомими тим, кому не слід цього знати. У межах нашої роботи під **загрозою розкриття** розумітимемо такий стан, коли отриманий несанкціонований доступ до ресурсів системи, при чому йдеться як про відкриті, такі і ті ресурси, які мають обмежений доступ. Ці ресурси мають передаватися один одному і зберігатися у єдиній інформаційній системі.

Загроза порушення цілісності інформаційних ресурсів полягає в умисному антропогенному впливі (модифікація, видалення, зниження) даних, які зберігаються в інформаційній системі суб'єкта управління, а також передаються від даної інформаційної системи до інших.

Загроза збою в роботі самого обладнання може виникнути при блокуванні доступу до одного або декількох ресурсів інформаційної системи. Насправді блокування може бути постійним, так щоб ресурс, що запитується, ніколи не був отриманий, або може викликати затримання в отриманні ресурсу, що запитується, що є достатнім для того, щоб він став некорисним. Відповідно до викладеного, розглянемо наступні загрози, які загрожують інформаційній

безпеці. Розгляд даних загроз робиться з метою продемонструвати, що знання загроз і уразливих місць дозволить організувати адекватну систему управління інформаційною безпекою.

Найбільш частими та небезпечними є ненавмисні помилки користувачів, операторів, системних адміністраторів та інших осіб, які обслуговують інформаційні системи. Іноді такі помилки є загрозами (невірно введені дані, помилка в програмі, котра викликає колапс системи), іноді вони створюють ситуації, якими не лише можуть скористатися зловмисники, а які самі по собі становлять безпосередню небезпеку об'єкта. Яскравим прикладом є уведення невірної інформації в комп'ютер швейцарським оператором на землі, внаслідок чого у небі зіткнулося два літаки, в одному з яких летіли діти з Росії. Наслідки були трагічними як для пасажирів літака, так і для оператора, якого через деякий час після катастрофи було навмисно вбито.

У цілому ж, за результатами проведених фахівцями з інформаційної безпеки досліджень, понад 65 % шкоди, яка завдається інформаційним ресурсам, є наслідком ненавмисних помилок. Пожежі та землетруси, тобто загрози природного характеру, трапляються набагато рідше. Саме тому, доцільним є акцентування уваги на більшому впровадженні комп'ютерних систем для забезпечення безпеки. Плідною у даному контексті є пропонована програма Національним інститутом стратегічних досліджень "Електронна Україна"".

Наступними, за розміром шкоди, можна виділити *крадіжки і підлоги*, У більшості випадків, суб'єктами вчинення даних дій були штатні працівники цих організацій, які є добре обізнаними у роботі інформаційної системи, а також заходів безпеки*".

2.Оцінка подій, погроз і ступеня забезпечення економічної безпеки підприємств.

Об'єктивно категорія «інформаційна безпека» виникла з появою засобів інформаційних комунікацій між людьми, а також з усвідомленням людиною наявності у людей і їхніх співтовариств інтересів, яким може бути завданий

збитку шляхом дії на засоби інформаційних комунікацій, наявність і розвиток яких забезпечує інформаційний обмін між всіма елементами соціуму. Враховуючи вплив на трансформацію ідей інформаційної безпеки, в розвитку засобів інформаційних комунікацій можна виділити декілька етапів:

- I етап — до 1816 року — характеризується використанням природно виникаючих засобів інформаційних комунікацій. В цей період основне завдання інформаційної безпеки полягало в захисті відомостей про події, факти, майно, місцезнаходження і інші дані, що мають для людини особисто або співтовариства, до якого вона належала, життєве значення.

- II етап — починаючи з 1816 року — пов'язаний з початком використання штучно створюваних технічних засобів електро- і радіозв'язку. Для забезпечення скритності і перешкодостійкості радіозв'язку необхідно було використовувати досвід першого періоду інформаційної безпеки на вищому технологічному рівні, а саме застосування перешкодостійкого кодування повідомлення (сигналу) з подальшим декодуванням прийнятого повідомлення (сигналу).

- III етап — починаючи з 1935 року — пов'язаний з появою засобів радіолокацій і гідроакустики. Основним способом забезпечення інформаційної безпеки в цей період було поєднання організаційних і технічних заходів, направлених на підвищення захищеності засобів радіолокацій від дії на їхні приймальні пристрої активними маскуючими і пасивними імітуючими радіоелектронними перешкодами.

- IV етап — починаючи з 1946 року — пов'язаний з винаходом і впровадженням в практичну діяльність електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів). Завдання інформаційної безпеки вирішувалися, в основному, методами і способами обмеження фізичного доступу до устаткування засобів добування, переробки і передачі інформації.

- V етап — починаючи з 1965 року — обумовлений створенням і розвитком локальних інформаційно-комунікаційних мереж. Завдання інформаційної безпеки також вирішувалися, в основному, методами і способами

фізичного захисту засобів добування, переробки і передачі інформації, об'єднаних в локальну мережу шляхом адміністрування і управління доступом до мережевих ресурсів.

- VI етап — починаючи з 1973 року — пов'язаний з використанням надмобільних комунікаційних пристроїв з широким спектром завдань. Загрози інформаційній безпеці стали набагато серйознішими. Для забезпечення інформаційної безпеки в комп'ютерних системах з безпроводними мережами передачі даних потрібно було розробити нові критерії безпеки. Утворилися співтовариства людей — хакерів, що ставлять собі за мету нанесення збитку інформаційній безпеці окремих користувачів, організацій і цілих країн. Інформаційний ресурс став найважливішим ресурсом держави, а забезпечення його безпеки — найважливішою і обов'язковою складовою національної безпеки. Формується інформаційне право — нова галузь міжнародної правової системи.

- VII етап — починаючи з 1985 року — пов'язаний із створенням і розвитком глобальних інформаційно-комунікаційних мереж з використанням космічних засобів забезпечення. Можна припустити що черговий етап розвитку інформаційної безпеки, очевидно, буде пов'язаний з широким використанням надмобільних комунікаційних пристроїв з широким спектром завдань і глобальним охопленням у просторі та часі, забезпечуванім космічними інформаційно-комунікаційними системами. Для вирішення завдань інформаційної безпеки на цьому етапі необхідним є створення макросистеми інформаційної безпеки людства під егідою ведучих міжнародних форумів.

3.Прогнозування економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Концепція економічної безпеки споживчої кооперації України (далі - Концепція) представляє собою систему поглядів на визначення основних напрямів, умов і порядку практичного вирішення завдань захисту законних інтересів і майнових прав споживчих товариств, споживспілок, їх підприємств (об'єднань), інших суб'єктів господарювання системи Центральної спілки

споживчих товариств України (Укоопспілки) (далі - суб'єкти господарювання), членів споживчих товариств від протиправних дій і недобросовісної конкуренції.

Головним завданням та метою цієї Концепції є побудова системи економічної безпеки суб'єктів господарювання для надійного захисту їх інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз.

Забезпечення економічної безпеки є однією із головних складових успішного ведення господарської діяльності.

Концепція визначає мету та завдання системи економічної безпеки, принципи і правові основи її організації та функціонування, види загроз безпеці суб'єктів господарювання, а також основні складові системи безпеки, включаючи правовий, організаційний та інженерно-технічний захист.

Системою економічної безпеки є комплекс організаційно-управлінських, режимних, технічних, профілактичних та пропагандистських заходів, спрямованих на якісну реалізацію захисту інтересів суб'єктів господарювання від зовнішніх і внутрішніх загроз.

Економічна безпека - це стан захищеності суб'єктів господарювання від негативного впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, дестабілізуючих факторів, при якому забезпечується стійка реалізація основних господарських інтересів та цілей статутної діяльності.

Зовнішні загрози - це протиправна діяльність кримінальних структур, конкурентів, юридичних та фізичних осіб, що займаються промисловим шпигунством, рейдерством або шахрайством, неплатоспроможних ділових партнерів, раніше звільнених за різні проступки власних працівників, а також правопорушення з боку корумпованих елементів з числа представників контролюючих, правоохоронних та інших державних органів.

Внутрішні загрози - це діяльність чи бездіяльність (у тому числі навмисна та ненавмисна) окремих посадових осіб суб'єктів господарювання, що суперечить їх майновим правам та інтересам, наслідками яких можуть бути нанесення економічної шкоди суб'єкту господарювання, виток або втрата інформаційних ресурсів (втому числі відомостей, що становлять комерційну

таємницю та/або конфіденційну інформацію), підрив їх ділового іміджу, виникнення проблем у взаємостосунках з реальними та потенційними партнерами, конфліктних ситуацій з представниками кримінального середовища, конкурентами, контролюючими та правоохоронними органами, виробничий травматизм або загибель персоналу тощо.

Ризики - ймовірність втрати цінностей (об'єктів прав власності, фінансових, матеріальних, інформаційних, товарних ресурсів суб'єктів господарювання) в результаті діяльності, якщо обставини та умови проведення діяльності будуть змінюватися у напрямі, який відрізняється від передбаченого планами і розрахунками.

Стан захищеності - це здатність суб'єктів господарювання надійно протистояти будь-яким зовнішнім або внутрішнім загрозам, спробам з боку юридичних чи фізичних осіб завдати шкоди їх законним інтересам.

Правову основу системи економічної безпеки споживчої кооперації складають Конституція України, закони України "Про споживчу кооперацію", "Про кооперацію", "Про інформацію", Господарський і Цивільний кодекси України, інші нормативно-правові акти.

Правовий захист суб'єктів господарювання, членів споживчих товариств, їх майнових прав і інтересів від злочинних зазіхань забезпечується на підставі норм Кримінального і Кримінально-процесуального кодексів, законів України "Про прокуратуру", "Про міліцію", "Про Службу безпеки України", "Про оперативно-розшукову діяльність" та інших.

Існуючі правові умови забезпечення безпеки в цілому дозволяють організовувати і здійснювати ефективне протистояння протиправним зазіханням на економічну безпеку суб'єктів господарювання в різних її аспектах.

Успішне і ефективне вирішення завдань забезпечення економічної безпеки досягається формуванням системи нормативних актів Укоопспілки, положень статутів, правил, регламентів і функціональних обов'язків працівників суб'єктів господарювання.

4. Попередження та припинення погроз економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Безпека підприємства – це містке, комплексне поняття. У загальному вигляді її можна визначити як відсутність різного роду небезпек і загроз, або наявність можливостей щодо їх попередження, захисту своїх інтересів та недопущення втрат нижче критичної межі.

У процесі антикризового управління за допомогою діагностики визначають: симптоми кризових явищ; стадію й ступінь розвитку кризи; варіанти виходу з кризи і т.д.

Перша стадія кризи – падіння граничної ефективності капіталу, показників ділової активності підприємства, зниження рентабельності й обсягів прибутку, внаслідок чого погіршується фінансовий стан підприємства, скорочуються фінансові можливості розвитку.

Друга стадія кризи – поява збитковості виробництва. Способи розпізнавання кризового стану визначають особливі вимоги до вихідної інформації. Третя стадія – практична відсутність власних коштів у підприємства (значна частина оборотних коштів направляється на погашення збитків і обслуговування кредиторської заборгованості).

Діагностика на цій стадії акцентує особливу увагу на цінності ознак, що характеризують кризу й рівень ризику при прийнятті управлінських рішень для екстреного варіанта знаходження оборотних коштів.

Четверта стадія – стан гострої неплатоспроможності. Немає можливості профінансувати навіть скорочене відтворення і платежі за попередніми зобов'язаннями. Виникає реальна загроза зупинки або припинення виробництва, а потім і банкрутства. У цій ситуації діагностика з використанням коефіцієнтів платоспроможності й забезпеченості власними оборотними коштами дозволяє встановити фінансову неспроможність і можливість нейтралізувати її через процедуру банкрутства.

Всю сукупність факторів виникнення кризової ситуації в діяльності підприємства можна поділити на дві групи: зовнішні, на які воно не в змозі

впливати або його вплив обмежений, та внутрішні, що виникають в результаті діяльності самого підприємства.

За можливістю діагностування та прогнозування фактори виникнення кризової ситуації в діяльності підприємства можна розглядати як такі, що діагностуються; прогнозовані та такі, що не піддаються прогнозуванню. Боротьба підприємства за виживання в кризових умовах вимагає взаємозв'язку організаційних, правових, фінансових і управлінських аспектів. Забезпечення економічної безпеки припускає виділення, аналіз та оцінювання існуючих загроз для кожної з функціональних складових і розробку на їх основі системи заходів, що попереджають і протидіють виникненню кризових явищ на підприємстві.

Рівень економічної безпеки підприємства оцінюють на підставі визначеного інтегрального критерію зважуванням і підсумовуванням окремих функціональних критеріїв, що розраховуються шляхом порівняння (зіставлення) величини загрози економічної безпеки та ефективності заходів її запобігання. Аналіз і оцінювання економічної безпеки підприємства виконують у такій послідовності: виявлення внутрішніх і зовнішніх факторів, що визначають економічну безпеку підприємства (щодо кожної з функціональних складових), аналіз і оцінювання ступеня їх впливу; розрахунок узагальнених показників економічної безпеки для кожної з функціональних складових; розрахунок інтегрального показника економічної безпеки підприємства, розробка комплексу заходів, спрямованих на підвищення економічної безпеки, і оцінювання їх ефективності.

Оцінювання рівня економічної безпеки здійснюється порівнянням розрахункових значень показника з реальними величинами, одержаними раніше стосовно підприємства, а також (коли це можливо) щодо аналогічних суб'єктів господарювання відповідних галузей економіки.

Після розрахунку впливу функціональних складових на зміну сукупного критерію економічної безпеки підприємства здійснюють функціональний аналіз заходів з організації необхідного рівня економічної безпеки підприємства за

окремими складовими в такій послідовності.

1. Визначення структури негативних впливів за функціональними складовими економічної безпеки. Розподіл об'єктивних і суб'єктивних негативних впливів.

2. Фіксація вжитих превентивних заходів для запобігання негативним впливам за всіма функціональними складовими економічної безпеки

3. Оцінювання ефективності вжитих заходів з погляду нейтралізації конкретних негативних впливів за кожною складовою економічної безпеки.

4. Визначення причин недостатньої ефективності заходів, ужитих для подолання вже наявних і можливих негативних впливів на економічну безпеку.

5. Виявлення не усунених і очікуваних негативних впливів на рівень економічної безпеки, а також тих, що можуть з'явитися в майбутньому.

6. Опрацювання рекомендацій щодо усунення існуючих негативних впливів на економічну безпеку й запобігання можливій появі нових.

7. Оцінювання вартості кожного з запропонованих заходів щодо усунення негативних впливів на рівень економічної безпеки й визначення відповідальних за реалізацію таких заходів.

Як показники рівня інформаційної безпеки можуть бути використані коефіцієнти:

- *коефіцієнт повноти інформації (Kni)* – розраховується як відношення обсягу інформації, що є в розпорядженні особи, яка приймає рішення (ОПР), і обсягу інформації, необхідної для ухвалення обгрунтованого рішення;

- *коефіцієнт точності інформації (Kti)* – розраховується як відношення обсягу релевантної інформації до загального обсягу наявної в розпорядженні ОПР інформації;

- *коефіцієнт суперечливості інформації (Kci)* – розраховується як відношення кількості незалежних свідчень на користь ухвалення рішення до загальної кількості незалежних свідчень у сумарному обсязі релевантної інформації.

Постійне посилення дії факторів, що загрожують економічній безпеці

підприємства, потребує створення системи моніторингу стану і динаміки розвитку підприємства з метою завчасного попередження небезпек та загроз і вживання необхідних заходів щодо захисту та протидії.

Основні цілі моніторингу повинні бути такими: оцінювання стану та динаміки розвитку виробництва підприємства; виявлення деструктивних тенденцій і процесів розвитку потенціалу виробництва; визначення причин, джерел, характеру, інтенсивності впливу загрозливих факторів на потенціал виробництва; прогнозування наслідків дії загрозливих факторів; системно-аналітичне вивчення сформованої ситуації та тенденцій її розвитку, розробка цільових заходів захисту підприємства від загроз. При здійсненні моніторингу повинен діяти принцип безперервності спостереження за станом об'єкта моніторингу з урахуванням фактичного стану і тенденцій розвитку його потенціалу, а також загального розвитку економіки, політичної обстановки та дії інших загальносистемних факторів.

Лекція 3

на тему: «Суб'єкти економічної безпеки підприємств та організацій»

План лекції

1. Поняття суб'єктів, які забезпечують економічну безпеку підприємств та організацій.
2. Класифікація суб'єктів економічної безпеки підприємств та організацій.
3. Права та обов'язки суб'єктів економічної безпеки підприємств та організацій.
4. Взаємодія суб'єктів, що забезпечують економічну безпеку підприємств та організацій.

1. Поняття суб'єктів, які забезпечують економічну безпеку підприємств та організацій.

Питання влади з найдавніших часів були у центрі уваги наукової думки багатьох філософів і вчених інших галузей знань. Відомо, що у папірусах Стародавнього Єгипту, клинописах Месопотамії, індійських ведах, творах давньогрецьких та римських філософів і юристів зафіксовано безліч різноманітних поглядів щодо сутності влади. Такі класичні твори, як "Держава" і "Закони" Платона, "Політика" Арістотеля, "Про закони" Цицерона містять положення, які і в сучасний період викликають підвищений інтерес у вчених. Проте, як правило, їм був притаманний синкретичний (нерозчленований) підхід до вивчення цього явища, який дуже часто об'єднував "владу" надприродних сил, людей-героїв, природних факторів та суспільну владу.

Середньовічні автори висували на перший план "божественну владу", вважаючи її людський варіант лише похідним від першого, за винятком Н. Макіавеллі, який виклав свої погляди щодо цього у творі "Левіафан". Нарешті, питання влади були у центрі уваги письменників-утопістів та філософів Г. Греція, Б. Спінози, Т. Гоббса, Дж. Локка, Ш.-Л. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо, І. Канта, І. Г. Фіхте, Г. Гегеля. Серед їх творів слід особливо виділити: "Політичний трактат" Б. Спінози; "Про дух законів" Ш.-Л. У середині і наприкінці ХІХ — на початку ХХ ст. проблемам політики, держави і влади велику увагу приділяли вчені та громадські діячі М. І. Костомаров, Т. Г. Шевченко, М. Владимирський-Буданов, М. Грушевський, В. Липинський, В. Вінниченко, С. Шелухін, Н. Палієнко, С. Дністрянський, В. Старосільський, О. Малицький та інші. В сучасний період питання про сутність влади взагалі і державної влади зокрема не є простим для дослідників.

Справа у тому, що панування у науці марксистсько-ленінської методології щодо проблеми влади, з одного боку, і певний вакуум у науці відносно врахування постулатів світової науки з цього питання — з другого, безумовно позначилися на ступені розробки цього питання. Між тим, справжній науковий підхід до вивчення цього явища має не лише суто теоретичне, а й перш за все практичне значення у складний період розбудови молоді Української держави.

Зокрема, на наш погляд, не дістали повного висвітлення такі питання, як походження влади у сучасний період, з'ясування її елементного складу та співвідношення цих елементів, нарешті, визначення джерела влади, зокрема **державної**.

У філософській, політичній та юридичній науці існують різні підходи до визначення загального поняття влади. Так, наприкінці XIX ст. вважалося, що **влада** взагалі —це повноваження діяти власними силами або спрямовувати сили інших до певної мети. За своїм же змістом **влада** поділялася на Божу та людську, родинну та суспільну. Відомий російський учений-юрист М. М. Коркунов та професор Київського, а згодом Санкт-Петербурзького та Варшавського університетів Л. Петражицький зводили сутність влади до психологічного впливу суб'єкта, який здійснює владу, є владо-носієм, на іншого, який у даному власному відношенні виступає як об'єкт власного впливу.

Сучасний словник російської мови дає таке визначення влади. "Влада — 1) це право і можливість розпоряджатися ким-небудь або чим-небудь, підкоряти своїй волі; 2) політичне панування, **державне** управління та органи його"¹. Впадає в око те, що згідно з цим визначенням **влада** безпосередньо пов'язана лише з **державним** управлінням та його органами. І це не випадково, адже за всі роки панування радянської влади остання здійснювалася лише і виключно жорстокою виконавчою владою та її органами. У Радянському енциклопедичному словнику дається таке визначення влади: "Влада у загальному розумінні є спроможність і можливість робити певний вплив на діяльність, поведінку людей за допомогою певних засобів — волі, авторитету, **права**, насильства (родинного, **державного**, економічного та іншого); політичне панування, система **державних** органів".

Нарешті, в Українській радянській енциклопедії поняття влади розумілося як цілеспрямований вплив класу, груп або людей (носіїв влади) за допомогою певних засобів (знарядь влади) на підвладних (класи, групи, особу), внаслідок чого підвладна сторона змушена виконувати волю носія влади.

Можна сперечатися щодо того, яка з ознак влади є вирішальною, але

остання не безпредметна, вона функціонує у такому середовищі, як суспільство. Тому є певні підстави вважати, що вихідний елемент всілякої організації соціального життя — перш за все соціальна **влада**. Що стосується складових цієї влади, то у юридичній і філософській науці існують також різні погляди з цього питання.

2.Класифікація суб'єктів економічної безпеки підприємств та організацій.

У ринкових умовах господарювання підприємство, як відкрита система, функціонує у складному зовнішньому середовищі, що характеризується нестабільністю та постійною динамікою. Таке середовище змушує керівництво швидко адаптуватися до нових умов, потребує знання законів розвитку та пошуку шляхів виживання в ринковій економіці, врахування чинників невизначеності та нестійкості економічного середовища.

Найважливішими факторами, що впливають на економічну безпеку підприємства, є ступінь досконалості законодавчої бази, рівень оподаткування, доступ на світові ринки збуту, інвестиційна привабливість регіону, держави. Насамперед, економічна-безпека підприємства залежить від економічної безпеки держави, регіону, адже ґрунтується на їхньому фінансовому, сировинному та виробничому потенціалі, перспективах розвитку. Наявність багаторівневої концепції економічної безпеки господарюючих суб'єктів усіх рівнів дає можливість забезпечити передбачуваність зовнішніх загроз підприємствам.

Економічній безпеці підприємства властивий подвійний характер: з одного боку, вона забезпечує можливість власного функціонування, з іншого — є частиною (елементом) економічної безпеки системи вищого рівня і суб'єктом, що забезпечує виконання функцій регіоном, державою. В перехідні періоди розвитку економіки домінуючими є дослідження макроекономічних аспектів економічної безпеки.

Поняття "економічна безпека" пройшло чимало переосмислень у зв'язку зі зміною умов зовнішнього середовища і з урахуванням факторів, які

зумовлюють процеси управління. Вперше поняття "економічна безпека" почало застосовуватися на Заході у зв'язку зі зростанням проблеми обмеженості ресурсів та розпадом колоніальної системи, що призвело до порушення традиційних зв'язків між постачальниками ресурсів, життєво необхідних індустріальним суспільствам.

Сутність економічної безпеки полягає в забезпеченні поступального економічного розвитку суспільства з метою виробництва необхідних благ та послуг, що задовольняють індивідуальні та суспільні потреби. Раніше усі питання, пов'язані із забезпеченням безпеки покладалися на державні органи. Останнім часом спостерігається відтворення системи безпеки, в якій провідна роль відводиться державі.

На мікрорівні економічна безпека проявляється в забезпеченні нормальної і стабільної діяльності підприємства, попередженні витоку інформації.

Економічну безпеку підприємства можна трактувати, як:

— стан захищеності усіх систем підприємства при здійсненні господарської діяльності в певній ситуації;

— стан всіх ресурсів підприємства (капіталу, трудових ресурсів, інформації, технологій, техніки, прав) та підприємницьких здібностей, при якому можливе найефективніше їх використання для стабільного функціонування і динамічного науково-технічного та соціального розвитку, здатність запобігати або швидко нівелювати різні внутрішні та зовнішні загрози;

— сукупність організаційно-правових, режимно-охоронних, технічних, технологічних, економічних, фінансових, інформаційно-аналітичних та інших методів, спрямованих на усунення потенційних загроз та створення умов для забезпечення ефективного функціонування суб'єктів підприємницької діяльності відповідно до їхніх цілей та завдань;

— стан соціально-технічної системи підприємства, котрий дає змогу уникнути зовнішніх загроз і протистояти внутрішнім чинникам дезорганізації за допомогою наявних ресурсів, підприємницьких здібностей менеджерів, а також структурної організації та зв'язків менеджменту.

Головна мета управління економічною безпекою — забезпечення найефективнішого функціонування, найпродуктивнішої роботи операційної системи та економічного використання ресурсів, забезпечення певного рівня трудового життя персоналу та якості господарських процесів підприємства, а також постійного стимулювати нарощування наявного потенціалу та його стабільного розвитку.

До основних функціональних цілей економічної безпеки належать:

- забезпечення високої фінансової ефективності роботи, фінансової стійкості та незалежності підприємства;

- забезпечення технологічної незалежності та досягнення високої конкурентоспроможності технічного потенціалу того чи того суб'єкта господарювання;

- досягнення високої ефективності менеджменту, оптимальної та ефективної організаційної структури управління підприємством;

- досягнення високого рівня кваліфікації персоналу та його інтелектуального потенціалу, належної ефективності корпоративних НДДкР;

- мінімізація руйнівного впливу результатів виробничо-господарської діяльності на стан навколишнього середовища;

- якісна правова захищеність усіх аспектів діяльності підприємства;

- забезпечення захисту інформаційного поля, комерційної таємниці і досягнення необхідного рівня інформаційного забезпечення роботи всіх підрозділів підприємства та відділів організації;

- ефективна організація безпеки персоналу підприємства, його капіталу та майна, а також комерційних інтересів.

Головна та функціональні цілі зумовлюють формування необхідних структуроутворюючих елементів і загальної схеми організації економічної безпеки.

3.Права та обов'язки суб'єктів економічної безпеки підприємств та

організацій.

За ринкових умов господарювання дуже важливого (якщо не вирішального) значення набуває економічна безпека всіх суб'єктів підприємницької та інших видів діяльності. Економічна безпека фірми (підприємства, організації) — це такий стан корпоративних ресурсів (ресурсів капіталу, персоналу, інформації і технології, техніки та устаткування, прав) і підприємницьких можливостей, за якого гарантується найбільш ефективно їхнє використання для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного й соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам (загрозам). Необхідність постійного дотримання економічної безпеки зумовлюється об'єктивно наявним для кожного суб'єкта господарювання завданням забезпечення стабільності функціонування та досягнення головних цілей своєї діяльності. Рівень економічної безпеки фірми залежить від того, наскільки ефективно її керівництво і спеціалісти (менеджери) будуть спроможні уникнути можливих загроз і ліквідувати шкідливі наслідки окремих негативних складових зовнішнього і внутрішнього середовища.

Джерелами негативних впливів на економічну безпеку можуть бути: 1) свідомі чи несвідомі дії окремих посадових осіб і суб'єктів господарювання (органів державної влади, міжнародних організацій, підприємств (організацій)-конкурентів; 2) збіг об'єктивних обставин (стан фінансової кон'юнктури на ринках даного підприємства, наукові відкриття та технологічні розробки, форс-мажорні обставини тощо). Залежно від суб'єктної обумовленості негативні впливи на економічну безпеку можуть мати об'єктивний і суб'єктивний характер. Об'єктивними вважаються такі негативні впливи, які виникають не з волі конкретного підприємства або його окремих працівників. Суб'єктивні впливи мають місце внаслідок неефективної роботи підприємства в цілому або окремих його працівників (передовсім керівників і функціональних менеджерів). Головна мета економічної безпеки підприємства полягає в тім, щоб гарантувати його стабільне та максимально ефективно функціонування тепер і високий потенціал розвитку в майбутньому. До основних функціональних цілей економічної

безпеки належать:

- забезпечення високої фінансової ефективності роботи, фінансової стійкості та незалежності підприємства (організації);

- забезпечення технологічної незалежності та досягнення високої конкурентоспроможності технічного потенціалу того чи того суб'єкта господарювання;

- досягнення високої ефективності менеджменту, оптимальної та ефективної організаційної структури управління підприємством (організацією);

- досягнення високого рівня кваліфікації персоналу та його інтелектуального потенціалу, належної ефективності корпоративних НДДкР;

- мінімізація руйнівного впливу результатів виробничо-господарської діяльності на стан навколишнього середовища;

- якісна правова захищеність усіх аспектів діяльності підприємства (організації);

- забезпечення захисту інформаційного поля, комерційної таємниці і досягнення необхідного рівня інформаційного забезпечення роботи всіх підрозділів підприємства та відділів організації;

- ефективна організація безпеки персоналу підприємства, його капіталу та майна, а також комерційних інтересів. Головна та функціональні цілі зумовлюють формування необхідних структуроутворюючих елементів і загальної схеми організації економічної безпеки. Основними функціональними складовими типової структури економічної безпеки є:

- фінансова складова (досягнення найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів);

- інтелектуальна й кадрова складова (збереження та розвиток інтелектуального потенціалу підприємства, ефективне управління персоналом);

- техніко-технологічна складова (ступінь відповідності застосовуваних на підприємстві технологій сучасним світовим аналогам щодо оптимізації витрат ресурсів);

- політико-правова складова (усебічне правове забезпечення діяльності

підприємства, дотримання чинного законодавства);

- інформаційна складова (ефективне інформаційно-аналітичне забезпечення господарської діяльності підприємства)

- екологічна складова (дотримання чинних екологічних норм, мінімізація втрат від забруднення довкілля);

- силова складова (забезпечення фізичної безпеки працівників фірми і збереження її майна).

Загальна схема процесу організації економічної безпеки включає такі дії (заходи), що здійснюються послідовно або одночасно:

1. формування необхідних корпоративних ресурсів (капіталу, персоналу, прав, інформації, технології та устаткування);

2. загальностратегічне прогнозування та планування економічної безпеки за функціональними складовими;

3. стратегічне планування фінансово-господарської діяльності підприємства (організації);

4. загальнотактичне планування економічної безпеки за функціональними складовими;

5. тактичне планування фінансово-господарської діяльності підприємства (організації);

6. оперативне управління фінансово-господарською діяльністю підприємства (організації);

7. здійснення функціонального аналізу рівня економічної безпеки.

4. Взаємодія суб'єктів, що забезпечують економічну безпеку підприємств та організацій.

Економічна безпека підприємництва залежить передусім від наявності правової системи його захисту та ефективного механізму забезпечення її реалізації. Гарантом економічної безпеки підприємництва є держава. Важливим фактором безпеки підприємництва є методи економічного

регулювання зі сторони держави, і, в першу чергу, — податкова політика та податкова система. Основна умова безпеки підприємництва — стабільність податкової політики. Безпека підприємництва залежить від ступеня втручання держави в економіку. Якщо держава майже не втручається в економіку, це є модель класичного капіталізму. Якщо ж вона втручається майже в усі економічні процеси, це є модель державного соціалізму, який існував в СРСР протягом багатьох десятиріч.

В Україні в умовах радикальних економічних перетворень все більшого значення набувають питання захисту підприємництва. Економічна безпека підприємництва є одним з необхідних принципів підтримання стійкості економічного і соціального становища, підвищення обороноздатності, виключення можливостей виникнення соціальних, трудових, міжнародних та інших конфліктів, які загрожують безпеці держави.

Значне місце в економіці країни займають недержавні господарюючі суб'єкти — акціонерні і комерційні банки, акціонерні товариства, приватні та спільні підприємства, які стійко розвивають власне виробництво продукції і послуг. Будучи порівняно новими структурами у вітчизняній економіці, вони вже здійснили істотний вплив на економіку держави, беруть участь в розвитку сучасних технологій, розширенні експорту, створенні нових робочих місць, збільшенні податкових надходжень до бюджету.

Але повсякденна практика господарюючих суб'єктів свідчить про їх підвищену, в порівнянні з державними структурами, уразливість від протиправних та інших дій зі сторони різного роду кримінальних структур й окремих осіб. Забезпечення безпеки підприємництва стає життєво важливою потребою, одним з базових принципів його функціонування. Напружена криміногенна ситуація в країні, поява в Україні активно діючих структур економічної розвідки, міжнародної організованої злочинності, скрізь застосовуваних жорстких методів впливу на підприємницькі структури визначають актуальність проблеми безпеки підприємництва на найближчу перспективу.

З урахуванням складної політичної та економічної ситуації в Україні вже сформувався інтерес до проблеми захисту об'єктів економіки від намагань організованої злочинності, промислового шпигунства та інших правопорушень, збереження комерційної таємниці, а також функціонування недержавних служб безпеки.

Разом з тим до теперішнього часу не склалася єдина точка зору з питань комплексного, системного підходу до забезпечення безпеки об'єктів економіки, механізмів і принципів створення та функціонування служб безпеки об'єктів, їх взаємодія між собою і з правоохоронними органами. У значного числа керівників підприємницьких структур не сформовано розуміння принципу забезпечення безпеки як одного з базових в економічній діяльності, через що на практиці проблема безпеки нерідко вважається другорядною.

В умовах ринкової економіки підприємства функціонують в умовах невизначеності, непередбачуваності. Тривала і глибока економічна криза в нашій країні спричинила багато непередбачуваних небезпек та загроз для ще молодого бізнесу. Крім того, на розвиток підприємництва впливають ще й такі фактори, як нестабільна політична та соціально- економічна ситуація в країні, недосконале комерційне законодавство, криміналізація суспільства, влади та бізнесу, корупція, шахрайство тощо. Все це різко загострило проблему забезпечення економічної безпеки підприємства.

Найчастіше забезпечення економічної безпеки бізнесу зводять до протистояння, захисту від різноманітних економічних злочинів (пограбування, шахрайство, фальсифікація, підпали, недобросовісна конкуренція, промислове та комерційне шпигунство, інформаційна безпека тощо). Безсумнівно, ці загрози дуже важливі і повинні постійно аналізуватись та враховуватись, але поняття економічної безпеки підприємства має більш широке значення.

Економічна безпека підприємства — це такий стан господарюючого суб'єкта, при якому він при найбільш ефективному використанні наявних ресурсів досягає запобігання, послаблення або захисту від існуючих небезпек та загроз або інших непередбачуваних обставин і в основному досягає цілей

бізнесу в умовах конкуренції та господарського ризику.

Таке визначення економічної безпеки підприємства дозволяє показати, що підприємство, яке знаходиться в ситуації невизначеності, непередбачуваності, зміни як внутрішніх умов господарювання, так і зовнішніх: політичних, макроекономічних, екологічних, правових — приймає ризикові рішення в умовах жорсткої конкуренції, досягає запобігання, послаблення або захисту від існуючих або прогнозованих небезпек та загроз; що в даних умовах воно забезпечує досягнення цілей бізнесу. В даній ситуації ресурси підприємства (земля, капітал, праця, підприємницькі здібності, інформація, інтелектуальна власність, технології тощо) використовуються не лише для запобігання небезпекам та загрозам, а передусім для досягнення цілей бізнесу. Виявлення, попередження небезпек та загроз, використання ресурсів для запобігання нанесенню шкоди, прийняття ризикових рішень, боротьба з конкурентами тощо — це шлях для досягнення стратегічних цілей бізнесу. Перехід до ринкової економіки, створення значної кількості підприємств, виникнення різноманітних способів конкурентної боротьби, недосконале законодавство, слабкість та корумпованість державних структур, криміналізація господарської діяльності та інші причини створили господарюючим суб'єктам умови, в яких вони вимушені приділяти значну увагу питанням забезпечення власної економічної безпеки.

В умовах соціалістичної планової економіки майже всі підприємства базувались на державній формі власності, держава жорсткими централізованими адміністративними заходами регулювала економічні процеси. За таких умов недобросовісна конкуренція, промислове шпигунство, рекет, корупція, організована економічна злочинність, тіньова економіка мали значно менші масштаби, ніж тепер. Для боротьби з такими проявами використовувались державна система правоохоронних органів та державні служби безпеки.

Все це свідчить, що проблема економічної безпеки бізнесу соціалістичної економіки була не настільки актуальною, як в умовах ринкової системи господарювання.

Лекція 4

на тему: «Інформаційна безпека як основна складова економічної безпеки суб'єктів господарювання»

План лекції:

1. Поняття інформаційної безпеки та її правове регулювання.
2. Політика інформаційної безпеки.
3. Організаційний захист об'єктів інформатизації.

1. Поняття інформаційної безпеки та її правове регулювання.

Характерною ознакою сучасного етапу економічного та науково-технічного прогресу є стрімкий розвиток інформаційних технологій, їх якнайширше використання як у повсякденному житті, так і управлінні державою. Інформація і інформаційні технології все більше визначають розвиток суспільства та слугують новими джерелами національної могутності. Становлення інформаційного суспільства радикально змінює політичну, екологічну та соціальну сфери життєдіяльності людства. У цих умовах формування інформаційного суспільства змінює предмет праці на інформацію і знання. У свою чергу основою глобалізації стають інтеграція інформаційних систем різних держав до єдиної загальносвітової інформаційної системи, формування єдиного інформаційного простору, створення глобальних інформаційно-телекомунікаційних тенет, інтенсивне впровадження нових інформаційних технологій в усі галузі суспільного життя, включаючи і державне управління. Глобальний процес інформатизації суспільства охопив практично всі країни світу і нині є стрижнем науково-технічного і соціально-економічного розвитку.

Інформатизація становить собою організаційний соціально-економічний і науково-технічний процес створення оптимальних умов для всебічного задоволення інформаційних потреб і реалізації прав громадян суспільства, органів державної влади й управління на основі формування і використання інформаційних ресурсів і використання інформаційних систем,

мереж, ресурсів і інформаційних технологій із використанням обчислювальної і комунікаційної техніки. Основними завданнями інформатизації є:

- всебічне інформаційне забезпечення потреб суб'єктів інформаційних відносин;
- створення єдиного безпечного інформаційного простору;
- створення, впровадження і використання інформаційних систем, інформаційних технологій і інформаційних продуктів загального значення;
- підготовка кадрів, підвищення їх кваліфікації у сфері інформатизації.

Осягнення сутності змісту поняття "інформаційна безпека" є важливим завданням наукового аналізу. Будь-яке вчення лише тоді досягає зрілості і досконалості, коли розкриває сутність досліджуваних явищ, має можливість передбачати майбутні зміни не лише у сфері явищ, а й у сфері сутностей. Пізнання сутності інформаційної безпеки можливо лише на основі абстрактного мислення, створення теорії досліджуваного предмета, усвідомлення внутрішнього змісту, виявлення характерних ознак, розкриття сутнісних характеристик поняття, що вивчається.

В історичному процесі складається структура предмета, тобто єдність внутрішнього змісту і зовнішніх проявів, співпадаючих і неспівпадаючих суперечливих сутностей. Сутність — сукупність глибинних зв'язків, відносин і внутрішніх законів, які визначають основні риси і тенденції розвитку системи. Сутність може вважатися пізнаною, коли відомі причини виникнення і джерела розвитку розглядуваного об'єкта, шляхи його формування або технічного репродукування, якщо в теорії або на практиці створена його достовірна модель. Одна й та сама сутність може мати множину різних явищ.

Сутність проявляється і осягається в дефініції* як виражає родове поняття. Таким щодо інформаційної безпеки є поняття безпеки, яке характеризує певний процес управління загрозами та небезпеками. Відповідно видове поняття "інформаційна безпека" означає процес управління загрозами та небезпеками в інформаційній сфері.

Саме тому інформаційна безпека є невід'ємною частиною загальної

безпеки, чи то національної, чи то регіональної, чи то міжнародної. Аналіз інформаційної безпеки передбачає розгляд сукупності таких об'єктивних чинників:

- потреб громадян, суспільства і держави і світового співтовариства;
- уразливість індивідів, суспільства і держави від цифрових технологій;
- наявність широкого кола загроз і небезпек, якими має управляти система забезпечення інформаційної безпеки.

Інформаційна безпека є складовим компонентом загальної проблеми інформаційного забезпечення людини, держави і суспільства. Вона орієнтована на захист значимих або вже згаданих суб'єктів інформаційних ресурсів, законних інтересів. Зміст поняття "інформаційна безпека" розкривається у практичній діяльності, наукових дослідженнях, а також нормативно-правових документах.

Так, визначення інформаційної безпеки було дано у Федеральному Законі Росії "Про участь у міжнародному інформаційному обміні". У даному законі інформаційна безпека розглядалася як стан захищеності інформаційного середовища суспільства, який забезпечує його формування, використання і розвиток в інтересах громадян, організацій і держави. Ця трактовка виходить з того, що захист інформації та інформаційної інфраструктури становить собою зміст інформаційної безпеки. При цьому наголос робиться на технічний бік проблеми. Дещо інше визначення інформаційної безпеки міститься у Доктрині інформаційної безпеки Російської Федерації, де вона визначається як стан захищеності її національних інтересів у інформаційній сфері, які визначаються сукупністю збалансованих інтересів особи^ суспільства і держави. З цього визначення випливає, що зміст поняття безпеки базується на інтересах суб'єктів суспільних відносин в інформаційній сфері, від збалансованості яких залежить рівень загроз. Слід зазначити, що у науковій літературі поки бракує єдиного консолідованого погляду на зміст поняття "інформаційна безпека". Для одних воно відображає стан, для інших процес, діяльність, здатність, систему гарантій, властивість, функцію. Відтак постає необхідність в угрупованні напрямів визначення аналізованого поняття.

2. Політика інформаційної безпеки.

Політика безпеки визначається як сукупність документованих управлінських рішень, спрямованих на захист інформації й асоційованих з нею ресурсів. При розробці і проведенні її в життя доцільно керуватися наступними засадами:

1. неможливість минати захисні засоби;
2. посилення самої слабкої ланки;
3. неприпустимість переходу у відкритий стан;
4. мінімізація привілеїв;
5. поділ обов'язків;
6. багаторівневий захист;
7. розмаїтість захисних засобів;
8. простота і керованість інформаційної системи;
9. забезпечення загальної підтримки заходів безпеки.

Пояснимо зміст перерахованих принципів.

1. Стосовно до межмережевих екранів принцип неможливості минати захисні засоби означає, що всі інформаційні потоки в мережу, що захищається, і з її повинні проходити через екран. Не повинно бути "гаємних" модемних чи входів тестових ліній, що йдуть в обхід екрана.

2. Надійність будь-якої оборони визначається самою слабкою ланкою. Часто самою слабкою ланкою виявляється не чи комп'ютер програма, а людина, і тоді проблема забезпечення інформаційної безпеки здобуває нетехнічний характер.

3. Принцип неприпустимості переходу у відкритий стан означає, що при будь-яких обставинах (у тому числі позаштатних), СЗІ або цілком виконує свої функції, або повинна цілком блокувати доступ.

4. Принцип мінімізації привілеїв наказує виділяти користувачам і адміністраторам тільки ті права доступу, що необхідні їм для виконання службових обов'язків.

5. Принцип поділу обов'язків припускає такий розподіл ролей і відповідальності, при якому одна людина не може порушити критично важливий для організації процес. Це особливо важливо, щоб запобігти зловмисні чи некваліфіковані дії системного адміністратора.

6. Принцип багаторівневого захисту наказує не покладатися на один захисний рубіж, яким би надійним він ні здався. За засобами фізичного захисту повинні впливати програмно-технічні засоби, за ідентифікацією й аутентифікацією - керування доступом і, як останній рубіж, - протоколювання й аудит. Ешелонована оборона здатна принаймні затримати зловмисника, а наявність такого рубежу, як протоколювання й аудит, істотно утрудняє непомітне виконання злочинних дій.

7. Принцип розмаїтості захисних засобів рекомендує організовувати різні за своїм характером оборонні рубежі, щоб від потенційного зловмисника було потрібно оволодіння різноманітними і, по можливості, несумісними між собою навичками подолання СЗІ.

8. Принцип простоти і керованості інформаційної системи в цілому і СЗІ особливо визначає можливість формального чи неформально доказу коректності реалізації механізмів захисту. Тільки в простій і керованій системі можна перевірити погодженість конфігурації різних компонентів і здійснити централізоване адміністрування.

9. Принцип загальної підтримки заходів безпеки - носить нетехнічний характер. Рекомендується із самого початку передбачити комплекс заходів, спрямований на забезпечення лояльності персоналу, на постійне навчання, теоретичне і, головне, практичне.

Види політики безпеки (603)

Основу політики безпеки складає спосіб керування доступом, що визначає порядок доступу суб'єктів системи до об'єктів системи. Назва цього способу, як правило, визначає назва політики безпеки.

Для вивчення властивостей способу керування доступом створюється його формальний опис — математична модель. При цьому модель повинна відбивати

стану всієї системи, її переходи з одного стану в інше, а також враховувати, які стани і переходи можна вважати безпечними в змісті даного керування. Без цього говорити про яких-небудь властивості системи, і тим більше гарантувати їх, щонайменше некоректно. В даний час найкраще вивчені два види політики безпеки: виборча і повноважна, засновані, відповідно на виборчому і повноважному способах керування доступом. Крім того, існує набір вимог, що підсилює дію цих політик і призначений для керування інформаційними потоками в системі. Слід зазначити, що засобу захисту, призначені для реалізації якого-небудь з названих способу керування доступом, тільки надають можливості надійного керування чи доступом інформаційними потоками. Визначення прав доступу суб'єктів до об'єктів і/чи інформаційним потокам (повноважень суб'єктів і атрибутів об'єктів, присвоєння міток критичності і т.д.) входить у компетенцію адміністрації системи.

Виборча політика безпеки (603)

Основою виборчої політики безпеки є виборче керування доступом, що має на увазі, що:

- усі суб'єкти й об'єкти системи повинні бути ідентифіковані;
- права доступу суб'єкта до об'єкта системи визначаються на підставі деякого правила (властивість вибіркової).

Для опису властивостей виборчого керування доступом застосовується модель системи на основі матриці доступу (МД), іноді неї називають матрицею контролю доступу. Така модель одержала назву матричної. Матриця доступу являє собою прямокутну матрицю, у якій об'єкту системи відповідає рядок, а суб'єкту стовпець. На перетинанні стовпця і рядка матриці вказується тип дозволеного доступу суб'єкта до об'єкта. Звичайно виділяють такі типи доступу суб'єкта до об'єкта, як “доступ на читання”, “доступ на запис”, “доступ на виконання” і ін.

Безліч об'єктів і типів доступу до них суб'єкта може змінюватися відповідно до деяких правил, що існують у даній системі. Визначення і зміна цих правил також є задачею МД.

Рішення на доступ суб'єкта до об'єкта приймається відповідно до типу доступу, зазначеним у відповідній осередку матриці доступу. Звичайно виборче керування доступом реалізує принцип “що не дозволено, те заборонено”, що припускає явний дозвіл доступу суб'єкта до об'єкта. Матриця доступу — найбільш простий підхід до моделювання систем доступу.

Виборча політика безпеки найбільше широко застосовується в комерційному секторі, тому що її реалізація на практиці відповідає вимогам комерційних організацій по розмежуванню доступу і підзвітності, а також має прийнятну вартість і невеликі накладні витрати.

3.Організаційний захист об'єктів інформатизації.

На сучасному етапі організаційне забезпечення відносин у сфері промислової власності характеризується рядом недоліків, що ускладнюються періодом активної трансформації зазначеної сфери та невизначеністю, що вкрай ускладнює та дестабілізує процеси у зазначеній сфері. Подальший розвиток сфери промислової власності, з урахуванням необхідності побудови цивілізованих ринкових відносин, викликають розроблення та впровадження нових підходів ефективного регулювання цієї сфери. У ході залучення України як незалежної держави до світової системи ринкових відносин у площині об'єктів промислової власності, актуальними стали також питання забезпечення всебічного регулювання усього комплексу відносин промислової власності у рамках життєвого циклу об'єктів промислової власності, створення відповідної організаційної структури органів державного регулювання, виробітки єдиного концептуального підходу до забезпечення розвитку ринку ОПВ. Основною ціллю подальшого удосконалення організаційного механізму державного регулювання у сфері промислової власності повинно стати організаційне забезпечення всебічного регулювання сукупності відносин у сфері інтелектуальної власності – створення об'єктів, набуття прав, розпорядження та використання прав, захисту, у разі необхідності, із забезпеченням належної координації органів державної влади, а також включення вже існуючої

організаційної структури органів у сфері охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності у нову комплексну організаційну структуру. Необхідним вбачається застосування комплексного підходу за рахунок перегляду регулюючого впливу суб'єктів державного регулювання у сфері наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності, діяльності у сфері інтелектуальної власності та трансферу технологій.

З урахуванням необхідності забезпечення комерціалізації об'єктів промислової власності як основного етапу його життєвого циклу, основними напрямками діяльності нового органу повинні стати напрями у сфері забезпечення побудови цивілізованого ринку ОПВ, що передбачає:

- подальшу роботу із підвищення рівня інформаційного забезпечення та автоматизації роботи органів державної влади для зниження адміністративних витрат;

- посилення координації центральних органів виконавчої влади в частині комерціалізації об'єктів промислової власності;

- поліпшення координації діяльності регуляторних органів сфери промислової власності з метою моніторингу сучасного стану розвитку цієї сфери, вироблення узгодженої стратегії й тактики її регулювання щодо вирішення завдань забезпечення розвитку ринку ОПВ;

- оптимізацію державного апарату з урахуванням необхідності концентрації основних повноважень у сфері вироблення та реалізації інноваційної політики в межах єдиної організаційної структури;

- забезпечення інформаційної підтримки суб'єктів ринку ОПВ (як покупців так і продавців);

- забезпечення проведення моніторингу ефективного управління об'єктами промислової власності права на які перебувають у державній власності, створення реєстру таких об'єктів та організаційне забезпечення контролю за їх використанням із всебічним сприянням їх комерційному використанню;

- всебічне сприяння створенню ефективної інфраструктури ринку ОПВ;

- розробку комплексного та ефективного нормативно-правового забезпечення відносин між суб'єктами ринку ОПВ.

Втілення запропонованих пропозицій з удосконалення організаційного забезпечення державного регулювання розвитку національного ринку об'єктів промислової власності як засобу залучення інтелектуальних продуктів у формі об'єктів промислової власності, дозволить зміцнити національну та економічну безпеку України у сфері підтримання оптимального співвідношення попиту та пропозиції на ринку, а також зниження імпортозалежності вітчизняного виробничого сектору, що потребує технологічного оновлення, дозволить залучити національний науковий та науково-технологічний комплекси до інноваційних процесів.

Лекція 5

«Стандартизація і сертифікація економічної безпеки суб'єктів господарювання в Україні»

План лекції

1.Нормативне регулювання стандартизації та сертифікації в галузі економічної безпеки суб'єктів господарювання в Україні.

2.Міжнародні стандарти в галузі економічної безпеки суб'єктів господарювання.

3.Сертифікації в галузі економічної безпеки суб'єктів господарювання України.

1.Нормативне регулювання стандартизації та сертифікації в галузі економічної безпеки суб'єктів господарювання в Україні.

Основними формами державного регулювання якості є організаційна (контроль якості), економічна і правова (стандартизація, сертифікація, ліцензування і система забезпечення єдності вимірювань).

Стандарт – це зразок, модель, еталон, прийнятий за вихідний, для

зіставлення з ним інших подібних об'єктів. Стандарт може бути розроблений як на матеріальні предмети, так і на об'єкти різного нематеріального характеру.

Як нормативно-технічний документ, стандарт установлює комплекс норм, правил, вимог до об'єкта стандартизації і затверджується компетентним органом. Система стандартизації спрямована на забезпечення:

- реалізації єдиної технічної політики у сфері стандартизації, сертифікації і метрології;
- захисту інтересів споживачів і держави з питань безпеки продукції для життя, здоров'я, майна громадян, охорони навколишнього природного середовища;
- взаємозамінності і сумісності продукції, її уніфікації;
- економії усіх видів ресурсів, поліпшення техніко-економічних показників виробництва та інше.

Застосування стандартів є обов'язковим для:

- суб'єктів господарювання, якщо на стандарти є посилання в нормативно-правових актах, угодах;
- виробника чи постачальника продукції, якщо він склав декларацію про відповідність продукції певним стандартам чи застосував позначених стандартів у її маркуванні;
- виробника чи постачальника, якщо його продукцію сертифіковано щодо вимог стандартів.

Правові й організаційні основи стандартизації встановлені Законом України «Про стандартизацію» від 17 травня 2001 р. і Декретом КМУ «Про стандартизацію і сертифікацію» від 10 травня 1993 р.

Нормативними документами щодо стандартизації є: Державні стандарти України (до них прирівнюються державні будівельні норми і правила, а також державні класифікатори техніко-економічної і соціальної інформації; галузеві стандарти; стандарти підприємств; кодекс ustalеної практики; технічні умови). Державні стандарти України та правила їх використання на території України встановлює Державний комітет України з стандартизації, метрології і

сертифікації.

Державні стандарти розробляються на:

- організаційно-методичні і загально технічні об'єкти (науково-технічна термінологія, класифікація і кодування техніко-економічної і соціологічної інформації, технічна документація, організація робіт з метрології, достовірні довідкові дані про властивості матеріалів і речовин);

- вироби загально машинобудівного використання (підшипники, інструменти, деталі кріплення тощо);

- продукцію для населення і народного господарства та інше.

Державні стандарти містять обов'язкові (забезпечують безпеку продукції для життя, здоров'я і майна громадян, охорону навколишнього природного середовища; вимоги техніки безпеки і гігієни праці; вимоги і положення, що забезпечують вірогідність і єдність вимірювань) і рекомендовані вимоги.

Галузеві стандарти розробляються у випадку відсутності державних або при необхідності встановлення більш високих вимог, ніж ті, що містяться в Державних стандартах.

Обов'язкові вимоги галузевих стандартів виконуються суб'єктами, що входять у сферу управління органа, який їх затвердив.

Технічні умови містять вимоги, що регулюють відносини між постачальником і споживачем продукції.

Стандарти підприємств розробляються і використовуються тільки на конкретному підприємстві, виходячи з необхідності їх застосування. Правові основи державного контролю і нагляду за дотриманням суб'єктами господарських відносин обов'язкових вимог державних стандартів установлені Декретом Кабінету Міністрів України «Про державний нагляд за дотриманням стандартів, норм і правил і відповідальності за їхнє порушення» від 8 квітні 1993р.

Згідно зі ст. 3 цього Декрету об'єктами державного нагляду є:

- продукція виробничо-технічного призначення, товари народного

споживання, продукція тваринництва і рослинництва, продукти харчування, у тому числі продукція, що пройшла сертифікацію на відповідність стандартам, нормам і правилам;

• продукція імпортна – на відповідність діючим в Україні стандартам, нормам і правилам, щодо безпеки для життя, здоров'я майна людей, навколишнього середовища тощо. Для здійснення державного нагляду державні інспектори Держстандарту України мають право:

- вільного доступу у виробничі й службові приміщення;
- одержання необхідних відомостей і матеріалів;
- добору зразків продукції для перевірки на її відповідність стандартам, нормам і правилам;
- забороняти випуск, збереження, транспортування, використання (експлуатацію), реалізацію продукції, у тому числі імпортною, з порушеннями стандартів, норм і правил;
- забороняти випуск і реалізацію продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації, але яка її не пройшла у встановлений термін;
- давати обов'язкові для виконання розпорядження про усунення порушень стандартів, норм і правил;
- складати протоколи про адміністративні правопорушення у сфері стандартизації, метрології, якості продукції;
- направляти матеріали в органи прокуратури для рішення питань про залучення до кримінальної відповідальності осіб, винних у порушенні стандартів, норм і правил тощо.

Сертифікація відповідності (відповідно до визначення Міжнародної організації з стандартизації) є дією, що засвідчує за допомогою сертифіката відповідності або знака відповідності, що виріб або послуга відповідає певному стандарту або іншому нормативно-технічному документу.

Метою сертифікації продукції, послуг і робіт є:

- запобігання реалізації продукції, небезпечної для життя, здоров'я, майна

громадян і навколишнього природного середовища;

- сприяння споживачам у виборі продукції;
- створення умов для участі суб'єктів господарювання в міжнародному економічному, науково-технічному співробітництві і міжнародній торгівлі.

В Україні сертифікація продукції підрозділяється на обов'язкову (проводять акредитовані лабораторії з упровадження) і добровільну (самосертифікація, сертифікація третьою стороною). Однією з обов'язкових умов забезпечення ефективності виробництва є точні й об'єктивні вимірювання.

Правові основи забезпечення єдності вимірювань установлені Законом України «Про метрологію і метрологічну діяльність» від 11 лютого 1998 р. та Декретом Кабінету Міністрів України «Про забезпечення єдності вимірювань» від 26 квітня 1993 р.

Основна мета метрологічного забезпечення – поліпшення якості продукції, підвищення ефективності виробництва, раціонального використання матеріальних цінностей і енергетичних ресурсів.

Метрологічне забезпечення складається з такого:

- наукової основи (створення загальної теорії вимірювань; утворення одиниць фізичних величин і систем одиниць; створення еталонів і зразкових засобів вимірювань);
- законодавчої основи;
- нормативної основи (державні стандарти й інші документи державної системи забезпечення єдності вимірювань);
- технічної основи (ДСТУ 2682-94 – система державних еталонів, система засобів вимірювань);
- організаційної основи (метрологічна служба України).

2. Міжнародні стандарти в галузі економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Наукова спеціальність є сферою науки, яка досліджує: національну систему забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання, діяльність

яких впливає на стан економічної безпеки держави; теоретико-методологічні, науково-методичні та практичні засади організації, функціонування та розвитку систем економічної безпеки транснаціональних компаній, корпорацій, банків і підприємств; цілі, завдання, форми, методи, технології, механізми управління та взаємодії служб безпеки суб'єктів господарювання в системі економічної безпеки відповідно до вимог національних і міжнародних стандартів.

Напрями досліджень:

- Теорія та методологія досліджень систем економічної безпеки суб'єктів господарювання.

- Цілі, завдання, принципи, форми, методи, механізми та функції служб безпеки суб'єктів господарювання в системі забезпечення економічної безпеки.

- Критерії, показники й індикатори стану системи економічної безпеки суб'єктів господарювання й оцінка її ефективності.

- Діяльність служб безпеки суб'єктів господарювання щодо забезпечення фінансової, економічної, енергетичної, інвестиційної, інноваційної, зовнішньоекономічної безпеки суб'єктів господарювання.

- Моделювання та проектування систем економічної безпеки суб'єктів господарювання.

- Діяльність суб'єктів системи національної безпеки України із забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання.

- Управління системою економічної безпеки суб'єктів господарювання.

- Контролювання, моніторинг і діагностика стану системи економічної безпеки суб'єктів господарювання.

- Організаційне забезпечення функціонування та розвитку системи економічної безпеки суб'єктів господарювання.

- Міжнародний і вітчизняний досвід, національні та міжнародні стандарти системи забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання.

- Стратегія розвитку системи економічної безпеки суб'єктів господарювання в Україні.

- Економічна безпека суб'єктів господарської діяльності як складова

частина національної безпеки держави.

- Діяльність служб безпеки суб'єктів господарювання щодо розв'язання корпоративних конфліктів, запобігання протиправному поглинанню та рейдерству.

- Захист комерційної таємниці й інтелектуальної власності в системі економічної безпеки суб'єктів господарювання.

- Фінансово-економічне та кадрове забезпечення системи економічної безпеки суб'єктів господарювання.

- Організація та види планування діяльності служби безпеки суб'єктів господарювання.

- Технології системи забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання.

- Інноваційний розвиток системи економічної безпеки суб'єктів господарювання.

- Інформаційно-аналітичне забезпечення системи економічної безпеки суб'єктів господарювання.

- Механізми системи економічної безпеки суб'єктів господарювання.

- Затрати та фінансово економічні результати діяльності служби безпеки суб'єктів господарювання.

3.Сертифікації в галузі економічної безпеки суб'єктів господарювання України.

Сертифікація може мати обов'язковий та добровільний характер. Сертифікація у сфері, в якій вимоги до продукції та умови введення її в обіг регламентуються законодавством, є обов'язковою для виробника, постачальника чи уповноваженого органу з сертифікації. Обов'язкова сертифікація проводиться згідно з вимогами технічних регламентів з підтвердження відповідності. За результатами обов'язкової сертифікації у разі позитивного рішення уповноваженого органу з сертифікації заявникові видається сертифікат відповідності. Обов'язкова сертифікація здійснюється акредитованими

в установленому законодавством порядку органами із сертифікації будь-якої форми власності, які уповноважені на здійснення цієї діяльності в законодавчо регульованій сфері.

Спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері підтвердження відповідності створено державну систему сертифікації - УкрСЕПРО. Сертифікація продукції в системі УкрСЕПРО проводиться відповідно до затверджених спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері підтвердження відповідності правил сертифікації однорідних видів продукції (послуг). Виробники зобов'язані реалізовувати продукцію, що підлягає обов'язковій сертифікації, лише за наявності сертифіката відповідності, виданого або визнаного уповноваженим органом із сертифікації, наносити на продукцію національний знак відповідності у сфері, в якій вимоги до продукції та умови введення її в обіг регламентуються законодавством; компенсувати споживачам продукції завдані їм збитки в разі виявлення невідповідності продукції вимогам, зазначеним у декларації про відповідність та/або сертифікаті відповідності чи свідоцтві про визнання відповідності; сприяти проведенню всіх процедур підтвердження відповідності.

Постачальники зобов'язані реалізовувати продукцію за умови наявності копії сертифіката відповідності чи копії свідоцтва про визнання відповідності; припиняти реалізацію продукції, якщо вона не відповідає вимогам нормативних документів, зазначеним у декларації про відповідність або у сертифікаті відповідності чи свідоцтві про визнання відповідності.

Сертифікація у сфері, в якій вимоги до продукції та умови введення її в обіг не регламентуються законодавством, здійснюється на добровільних засадах у порядку, визначеному договором між заявником (виробником, постачальником) та органом із сертифікації. Орган із сертифікації встановлює правила проведення добровільної сертифікації, визначає учасників робіт із сертифікації. Результатом добровільної сертифікації є підтвердження відповідності продукції, систем якості, систем управління якістю, систем управління довкіллям, персоналу будь-яким заявленим вимогам.

Лекція 6

на тему: «Силове недружнє поглинання підприємств (рейдерство)»

План лекції

1. Поняття рейдерства, термінологія та визначення що використовуються.
2. Структура рейдерства та основні способи захоплення підприємства.
3. Способи захисту від рейдерства.
4. Рейдерство в Україні: загальна характеристика і основні тенденції розвитку.

1. Поняття рейдерства, термінологія та визначення що використовуються.

Серед викликів та загроз, які негативно впливають на стан її економічної безпеки, — неефективність захисту права власності, відсутність умов для формування необхідного інвестиційного потенціалу в національній економіці, зокрема розвинених фінансового та фондового ринків, несприятливий макроекономічний та політико-правовий клімат для залучення іноземних інвестицій та розвитку внутрішнього інвестиційного процесу.

На тлі зазначених процесів стурбованість громадськості та підприємців України викликає поширення протиправних схем перерозподілу та відчуження власності на ринку злиття та поглинання підприємств.

Під злиттям ми розуміємо об'єднання підприємств (шляхом створення нової юридичної особи або приєднання підприємств до головного підприємства), в результаті якого власники (акціонери) підприємств, що об'єднуються, здійснюватимуть контроль над усіма чистими активами об'єднаних підприємств з метою досягнення подальшого спільного розподілу ризиків та вигод від об'єднання. Під поглинанням розуміється узяття однією компанією іншої під

свій контроль, управління без придбання абсолютного права власності на неї або злиття двох компаній через придбання однією з них контрольного пакета акцій чи основного капіталу іншої.

Цивілізований розвиток бізнесу ґрунтується на рівноправному, за взаємною згодою сторін, злитті та поглинанні підприємств та власності різних форм. А явище захоплення підприємства серед фахівців західного корпоративного права отримало назву "рейдерство", за аналогією із морським рейдерством - піратством, несподіваними військовими нападами на судна супротивника.

Аналіз загальнотеоретичних наукових розробок в галузі господарського, цивільного та кримінального права, а також гіпотез, ідей та пропозицій представників судових та правоохоронних органів, вказує на відсутність комплексного дослідження вищезазначених питань. Сьогодні немає чітких критеріїв, за якими те чи інше поглинання підприємства можна вважати протиправним, у тому числі і злочинним. Спроба з'ясувати етимологію цього слова в енциклопедичних виданнях приводить лише до з'ясування морського та військового значень слова "рейд", а також похідних від нього слів.

На думку експертів Центру дослідження корпоративних цінностей, терміном "рейдерство" позначають доволі широкий спектр дій: від звичайного законного недружнього поглинання об'єктів власності до відверто "бандитського" захоплення підприємства. Експерти Центру вважають, що визначити поняття "рейдерство" в Україні можна виключно на основі побічних ознак та за аналогією з тим, що називають "рейдерством" за кордоном.

У корпоративному праві США та Західної Європи терміном "рейдер" позначається особа, яка починає активно скуповувати акції з метою отримання контрольного пакету. Рейд розглядають як операцію (спробу) з придбання великого пакету акцій певної компанії з метою її поглинання. Виділяють "рейд на світанку" (швидке скуповування акцій одразу ж після відкриття біржі для підготовки до поглинання) та "рейд преміальний" (неочікувана спроба поглинути компанію шляхом пропозиції акціонерам премії, вищої за ринкову

ціну їх акцій). Фахівці з безпеки бізнесу вважають, що терміни "рейд" та "недружнє (вороже) поглинання" дуже близькі і різниця між ними в тому, що рейдинг - це процес, а поглинання - це результат.

Отже, "рейдер" (у своєму класичному визначенні), вживаючи заходи з придбання чужої компанії, не порушує закон, а лише діє всупереч волі її керівництва та контролюючих акціонерів, що дозволяє розглядати навіть випадки ворожого (недружнього) поглинання підприємств, як об'єктивні процеси, що сприяють динаміці економічного зростання та розбудові потужної конкурентоспроможної економіки.

На думку експертів з проблем кримінальних поглинань Торгівельно-промислової палати Російської Федерації, недружнє поглинання є нормальним ринковим механізмом. Класичні рейдери сприяють економічному розвитку, відсторонюючи від управління бізнесом неефективний менеджмент, перешкоджаючи зловживанням великих акціонерів та реструктуруючи неефективно працюючі підприємства.

Проте, хоча український ринок злиття і поглинання має свою специфіку, помилкою буде називати суто економічне явище, пов'язане з поглинанням чи злиттям підприємств, терміном "рейдерство", який має більше стосунку до правової сфери. В Україні (як і у більшості пострадянських країн) злиття та поглинання підприємств часто відбувається не задля оптимізації їх економічної діяльності, а радше з метою привласнення чужого майна.

Це явище в Україні має значну кримінальну складову. Відверто злочинне захоплення чужої власності, поєднане з корупцією у судах та правоохоронних органах, закономірно викликає обурення суспільства і тому вимагає правової оцінки саме з боку правоохоронних органів.

2. Структура рейдерства та основні способи захоплення підприємства.

Відповідно до даного розподілу та типу стратегії захоплення підприємства виділяють наступні схеми рейдерства:

1) Власність – акціонерні товариства. Чорна схема: рейдерам належить 0-30% акцій.

1. Підробка документів, направлених на перехід права власності;
2. Подача документів реєстратору;
3. Проведення позачергових загальних зборів акціонерів з наступним порядком денним: призначення нового генерального директора; отримання позитивного рішення щодо крупної угоди (відчуження найбільш цінних активів підприємства);
4. Внесення даних про нового керівника в єдиний державних реєстр юридичних осіб;
5. Висновок нового керівника, щодо погодження для відчуження найбільш цінних активів підприємства;
6. Реєстрація права власності на нерухоме майно в державному реєстрі;
7. Продаж нерухомого майна;
8. Силове захоплення та вхід на підприємство від імені нового керівника;
9. Проведення загальних зборів акціонерів та прийняття рішення щодо ліквідації підприємства;
10. Ліквідація підприємства і всіх юридичних осіб що допомагали і купівлі продажу активів підприємства.

Сіра схема: рейдерам належить 30-50% акцій.

1. Направлення рейдерами вимоги щодо проведення позачергових зборів акціонерів з наступним порядком денним: призначення нового генерального директора; отримання позитивного рішення щодо крупної угоди;
2. При відмові рейдери (маючи більш ніж 10% голосуючих акцій) мають право на самостійне скликання загальних зборів акціонерів;
3. На зборах особи, що можуть негативно вплинути на рішення чи мають значний пакет акцій не допускаються. Або за рішенням суду їм забороняється голосувати;
4. Прийняття рішення щодо зміни керівництва;
5. Внесення даних про нового керівника в єдиний державних реєстр

юридичних осіб;

6. Висновок нового керівника, щодо погодження для відчуження найбільш цінних активів підприємства;

7. Реєстрація права власності на нерухоме майно в державному реєстрі;

8. Продаж нерухомого майна;

9. Силове захоплення та вхід на підприємство від імені нового керівника.

Біла схема: рейдерам належить більше 50% акцій.

1. Вимога акціонера щодо проведення позачергових зборів акціонерів;

2. Прийняття рішення щодо зміни керівництва;

3. В разі непогодження існуючого керівника – силове захоплення або подача позову в суд з вимогою не чинити опору роботі нового керівника.

2) Власність – товариства з обмеженою відповідальністю.

Чорна схема:

Рейдерам належить 0-50% в статутному капіталі ТОВ.

1. Підробка документів, направлених на перехід прав на частки в статутному капіталі ТОВ;

2. Проведення загальних зборів з наступним порядком денним: внесення змін в статут підприємства (дані про нових учасників); отримання позитивного рішення щодо справи та зміни керівництва (протокол підписується новими учасниками підприємства);

3. Реєстрація змін в статуті та внесення даних про нового керівника в єдиний державний реєстр юридичних осіб;

4. Висновок нового керівника, щодо погодження для відчуження найбільш цінних активів підприємства;

5. Реєстрація права власності на нерухоме майно товариства;

6. Продаж нерухомого майна;

7. Силове захоплення та вхід на підприємство від імені нового керівника чи нових власників активів;

8. Проведення загальних зборів акціонерів та прийняття рішення щодо ліквідації підприємства;

9. Ліквідація підприємства і всіх юридичних осіб що допомагали і купівлі продажу активів підприємства.

Отже, за таких обставин виникає необхідність захисту власної компанії.

На практиці відома ціла система заходів, які застосовують з метою запобігання небажаним угодам. Так, виділяють наступні види захисту від небажаного поглинання:

- 1) до публічного оголошення про намір поглинути компанію
- 2) після такого оголошення
- 3) другорядні засоби

3.Способи захисту від рейдерства.

Світовій практиці добре відомі способи і методи протистояння рейдерським атакам. Завдяки ним, деякі прояви рейдерства можна знешкодити на початковій стадії, деякі – на більш пізній, а інших взагалі уникнути неможливо. В останньому випадку власникові компанії доводиться вдаватися до надійного способу захисту – використання так званого «золотого парашута».

Сам термін «золотий парашут» походить з економіки західних країн, і є компенсацією, виплачуваною вищому керівництву господарського товариства, у разі недружнього поглинання або злиття. Керівництво компанії може використовувати такі компенсації, як протидія ворожому поглинанню. При цьому до документів, що регламентують діяльність Господарського товариства, а також до трудових контрактів, вносяться зміни, які передбачають значні розміри виплат для його керівників і топ-менеджерів. Така стратегія цілком виправдовує себе і стає «прихованою неприємністю» для рейдера, своєрідною «міною сповільненої дії». Це трактують як розірвання трудового договору (контракту) за ініціативою власника підприємства або уповноваженого ним органу. Трудовий договір, укладений на невизначений строк, а також строковий трудовий договір до закінчення терміну його дії, можуть бути розірвані власником або уповноваженим ним органом тільки у випадках, передбачених чинним законодавством. Однією з таких підстав відповідно до ст. 40 КЗОТ

України є зміна в організації виробництва і праці, зокрема ліквідації, реорганізації (банкрутства) або перепрофілювання підприємства, установи, організації, скорочення чисельності або штату працівників.

Власник або уповноважений ним орган має право визначати штат і чисельність працівників. Тому при недружньому поглинанні або захопленні підприємства, новий власник має право звільнити небажаного топ-менеджера або керівника високого рангу. Приводів для цього знайдеться достатньо. Існує безліч причин, через які можна втратити роботу.

Постановою Пленуму Верховного суду України «Про практику розгляду трудових спорів» від 6 листопада 1992 р. № 9 зазначено, що розглядаючи трудові спори, пов'язані зі звільненням за п. 1 ст. 40 КЗпП, суди зобов'язані з'ясувати, чи дійсно у відповідача мали місце зміни в організації виробництва і праці, зокрема, ліквідація, реорганізація або перепрофілювання підприємства, установи, організації, скорочення штату працівників. Чи додержано власником або уповноваженим ним органом норм законодавства, що регулюють звільнення працівника, які є докази щодо змін в організації виробництва і праці, про те, що працівник відмовився від переведення на іншу роботу або що власник чи уповноважений ним орган не мав можливості перевести працівника за його згодою на іншу роботу на тому ж підприємстві, в установі, організації, чи не користувався звільнений працівник переважним правом на залишення на роботі та чи попереджували його за 2 місяці про наступне звільнення.

У випадках зміни власника підприємства (установи, організації) чи його реорганізації (злиття з іншим підприємством, приєднання до іншого підприємства, поділу підприємства, виділення з нього одного або кількох нових підприємств, перетворення одного підприємства в інше, наприклад, державного підприємства в орендне підприємство або підприємства в господарське товариство) дія трудового договору працівника продовжується (ч. 3 ст. 36 КЗпП в редакції від 19 січня 1995 р.). При реорганізації підприємства або при його перепрофілюванні звільнення за п. 1 ст. 40 КЗпП може мати місце, якщо це супроводжується

скороченням чисельності або штату працівників, змінами у їх складі за посадами, спеціальністю, кваліфікацією, професіями. Працівник, який був незаконно звільнений до реорганізації, поновлюється на роботі в тому підприємстві, де зберглося його попереднє місце роботи.

При ліквідації підприємства (установи, організації) правила п. 1 ст. 40 КЗпП можуть застосовуватись і в тих випадках, коли після припинення його діяльності одночасно утворюється нове підприємство. В цих випадках працівник не вправі вимагати поновлення його на роботі на заново утвореному підприємстві, якщо він не був переведений туди в установленому порядку.

4. Рейдерство в Україні: загальна характеристика і основні тенденції розвитку.

Поняття «рейдер» на Заході існує давно, а в Україні – з початку 90-х років минулого століття. Рейдерство можна визначити як інструмент захвату, який включає в себе комплекс юридичних, психологічних, економічних, методик і технологій.

Рейдерство на Заході – це, зазвичай, заволодіння акціями підприємства шляхом біржових торгів, біржових махінацій, яке має на меті або об'єднання підприємств, або їх знищення, або встановлення певної монополії. Але все це, на відміну від українських реалій, відбувається правовим, більш-менш цивілізаційним шляхом.

Недружнє поглинання - це отримання особою ззовні корпоративного контролю над підприємством всупереч волі і в умовах жорсткої протидії з боку адміністрації цього підприємства. Кінцевою метою рейдерів, якщо вони це роблять не на замовлення, є можливість розпоряджатися активами підприємства. Відповідно, проміжною метою й інструментом реалізації загального плану є отримання корпоративного контролю над підприємством-ціллю.

Якщо говорити про законні методи недружніх поглинань, то українські способи від світової практики суттєво відрізняються. Якщо за кордоном

використовуються три основні методи недружнього поглинання: тендерну пропозицію, боротьбу за доручення і купівлю акцій на фондовому ринку, то в Україні перші два, за словами фахівців, практично не використовуються. Причинами цього є обмеженість фінансових і правових інструментів. Найчастіше легальне поглинання по-українськи відбувається через купівлю акцій підприємства-цілі на фондовому ринку, в акціонерів або перекупників. При цьому купівля акцій в акціонерів є найважчою, бо керівництво, і це природно, усіляко перешкоджає цьому. Найчастіше діють шляхом тиску на працівників-акціонерів (погрози, заклик до патріотизму тощо). Фірма-агресор, в свою чергу, намагається найрізноманітнішими методами стимулювати цей продаж.

«Рейдерство» – загальна назва ланцюжка операцій, що за допомогою прогалін у законодавстві дозволяє отримати у володіння певний капітал (зазвичай – підприємство). При цьому відбувається виведення активів з володіння законних власників. Рейдерство – більш-менш законний, складний, високоінтелектуальний і високоприбутковий бізнес. Люди, які здійснюють рейдерство на замовлення, називаються рейдерами».

Під рейдерством слід розуміти незаконне поглинання чи захоплення одного суб'єкта господарювання або його власності іншим із застосуванням корупції та насильства. Захоплення підприємства або використання щодо нього рейдерства слід відрізнити від спорідненого з ним поняття корпоративного права "поглинання або злиття підприємств".

Рейдери – спеціалісти із перехоплення оперативного управління чи власності фірми з допомогою спеціально ініційованого бізнес-конфлікту. Рейдер (англ.) – «нападник».

Хоча рейдерство було поширене в Україні з початку 90-х років, глобальних масштабів воно набуло протягом останніх років. Цьому існує дві об'єктивні причини. Історію українського рейдерства умовно можна поділити на два періоди. Перший період охоплює час від початку 90-х років до початку 2000-х. В цей час Україна стає незалежною, відбувається перехід країни на ринкові

відносини, визначаються політичні центри, створюються злочинні угруповання.

Важкий економічний стан країни супроводжувався зростанням корумпованості органів державної влади, наявністю великої кількості прогалин чинного законодавства, зростанням криміногенної ситуації в країні. Така сама ситуація склалась в більшості пострадянських країн. Захоплення підприємств здійснювалось відкрито кримінальним шляхом, досить часто – із застосуванням фізичного насильства. Правовий нігілізм супроводжувався нехтуванням правами людини, правопорядку країни. З часом ситуація стала змінюватись: було прийнято ряд нормативних актів, економічна обстановка поліпшувалась, в країні відбувались відбувалась – хоча і не на належному рівні – боротьба з корупцією, знижувалась криміногенна обстановка. Особливістю цього періоду є відсутність вибору.

Другий період триває понині з початку 2000-х років. Цей період характеризується напівзаконним загарбленням підприємств, більш легальними методами боротьби, активним протистоянням рейдерству.

По-перше, це визнання України країною з ринковою економікою та поступове наближення до вступу в СОТ. При цьому цивілізаційна інтеграція місцевої економіки в світову відбувається на фоні тотальної недооцінки активів українських компаній. По-друге, активізація рейдерства має виключно внутрішній характер. Події останніх років: вибори Президента, помаранчева революція, конституційна реформа сприяли сформуванню в країні кількох сфер впливу.

Як і будь-яка ринкова пропозиція, продаж послуг із захоплення чужої власності стимулює зростання попиту на них. В останні роки цей попит стає більш свідомим, організованим, та масовим. Це обумовлено кількома факторами. По-перше, це недосконалість українського законодавства, корумпованість виконавчої та судової влади. По-друге, нестабільність політичної ситуації та поділ власності між фінансово-промисловими групами, представники яких знаходяться у владі. По-третє, імпорт рейдерських технологій, команд та капіталів з Росії, які вже не можуть знайти там свого

призначення в зв'язку з посиленням законодавства та активним втручанням держави в корпоративні конфлікти. Але все таки першопрчиною та основним фактором попиту на рейдерські послуги вважається початок активного та «глобального» процесу поділу власності.

Активно допомагає розвитку рейдерства корупція у виконавчій та судовій системах, неврегульованість українського законодавства, низька дисципліна його виконання. І, як наслідок, всі ці фактори викликали жвавий розвиток місцевих та сусідських рейдерських компаній в Україні. Органи виконавчої влади намагаються триматися осторонь рейдерських скандалів. Влада намагається або взагалі не помічати рейдерських захоплень, або робити вигляд що не може нічого зробити. Хоча досить часто при відомствах створюються спеціальні антирейдерські комісії та робочі групи. Зазвичай експерти оцінюють роль таких антирейдерів, як посередників між жертвами захоплень та представниками влади.

Справжня рейдерська війна з усіма атрибутами, властивими недружнім захопленням і поглинанням, була розв'язана проти ФК "Динамо" (Київ). Значного розголосу набув і переділ власності та укрупнення підприємств на ринку фасованого соняшникового масла. Статистика і приклади захоплень привабливих виробничих і торговельних об'єктів в Україні просто приголомшують. Досить згадати найсвіжіші приклади: штурм бойовиками оптово-роздрібного магазину в Кіровограді, замах на життя власника оптового ринку агропродукції «Шувар» Романа Федішина, резонансне вбивство російського бізнесмена Максима Курочкіна. Рейдери, як правило, мають зв'язки у вищих ешелонах влади або є частиною тієї чи іншої ФПГ. Цей феномен української дійсності ще раз підтверджує тезу про те, що українське рейдерство є, насамперед, корупційним переділом власності, але не процесом економічної оптимізації. Так, наприклад, кошти для фінансування великих операцій з недружнього поглинання залучаються на відкритому фінансовому ринку, в тому числі, через пайові фонди, що спеціалізуються на скупці акцій і наступній реструктуризації неефективно працюючих підприємств. Західні рейдери

сприяють економічному розвитку: вони відстороняють від управління бізнесом неефективний менеджмент, перешкоджають зловживанням з боку великих акціонерів, реструктурують неефективно працюючі підприємства.

На думку багатьох експертів, рейдерство розхитує правову основу держави, яка проголосила приватну власність непорушною, виливається в незаконність судочинства, збільшення корупційних проявів в правоохоронних органах, збиває з нормального робочого ритму підприємства.

Рейдерів умовно поділяють на «білих», «сірих», та «чорних». «Біле» рейдерство – це законна діяльність, спрямована на придбання підприємства. «Біле» рейдерство зазвичай діє методом корпоративного шантажу в рамках чинного законодавства і в нашій країні трапляється доволі рідко. Після того, як до рук корпоративного шантажиста потрапляє 10-відсотковий пакет акцій компанії, до неї досить часто пред'являються вимоги про проведення позачергових зборів акціонерів. Найчастіше директори компаній не ідуть на переговори, після чого рейдери переходять до сірих і чорних дій. «Чорне» і «сіре» рейдерство засноване на використанні у своїй діяльності незаконних методів, підробних документів, силових захоплень тощо.

Лекція 7

на тему:

«Ділова розвідка як елемент системи забезпечення економічної безпеки підприємства. Особливості ведення ділової розвідки відносно юридичних та фізичних осіб»

План лекції

1. Поняття конкурентної розвідки. Цілі і завдання конкурентної розвідки.
2. Система конкурентної розвідки суб'єкта господарювання.
3. Інформаційно-пошукова робота.
4. Захист комерційної таємниці.

1.Поняття конкурентної розвідки. Цілі і завдання конкурентної розвідки.

Найдавніший приклад промислового шпигунства описує відомий французький письменник Жозеф Анрі Беке у своїй книзі «Боротьба за вогонь», коли первісні люди — герої книги — відправлялися у сусіднє плем'я, щоб викрасти секрет добування вогню. Документальні джерела — зокрема, китайська хроніка, що датується XV ст. до нашої ери, — містять розповідь про китайську принцесу, яка у своєму капелюшку, прикрашеному живими квітами, вивезла з Китаю шовковичних черв'ячків і передала їх своєму коханому разом із секретом виготовлення шовку, чим позбавила Китай монополії в цій галузі. Пізніше, зокрема й за середньовіччя, промислове шпигунство активно розвивалося. Саме у цей період йшла боротьба за секрети «грецького вогню» (самозаймистої речовини, яка в закупорених глиняних посудинах використовувалася для бомбардування ворожих кораблів), а також порцеляни. Технологію виготовлення останньої було викрадено в Китаю. Вона потрапила до Великобританії, Німеччини, Австрії, Росії, Італії, на Скандинавські острови, а звідти — по усьому світу. З XVI до XVIII ст. основним предметом промислового шпигунства були відкриття алхіміків. Наполегливе полювання велося за секретами герметичної закупорки посуду, виробництва золота, кислот для очищення алмазів і, нарешті, пороху (також «запозиченого» у китайців). З фільмів про шпигунів і з детективів ми знаємо, що шпигунство може бути військовим, економічним, політичним і т. ін. Саме поняття «шпигунство» означає одержання або добування якихось відомостей, що становлять певний інтерес. З розвитком бізнесу потреба в інформації про конкурентів, клієнтів або партнерів набуває дедалі більшої ваги й актуальності для успішного й стабільного функціонування фірми.

Промислове

шпигунство щодо бізнесу — це різновид економічного шпигунства, якому властиве звуження масштабів завдань з одержання інформації, що цікавить, від державного — до масштабу однієї або декількох фірм-конкурентів. Отже, для бізнесу промислове шпигунство — лише спосіб конкурентної боротьби. І якщо

суб'єктом економічного шпигунства (стороною, що здійснює активні дії) є держава в особі своїх спецслужб, то щодо промислового — таким є окремих підприємець, фірма, тобто фізична або юридична особа. Промислове шпигунство, зазвичай, має дві мети:

- отримання інформації конкурентів, насамперед конфіденційної, про стратегічні й тактичні наміри їхнього бізнесу;
- здобуття конкурентної переваги на ринку, через витіснення або знищення конкурента. Довідники описують промислове шпигунство як вид недобросовісної конкуренції, діяльність із незаконного добування відомостей, що становлять комерційну цінність. Ключове слово в цьому визначенні — «незаконного».

Конкурентна розвідка як невід'ємний компонент історичного розвитку продуктивних сил змінювала характер, форми й прояви відповідно до еволюції способів виробництва та рівня розвитку науки й техніки. В історичному аспекті економічна розвідка є давнішою від військової й політичної.

2. Система конкурентної розвідки суб'єкта господарювання.

Першим кроком до подолання проблеми є її попередження! Основами діяльності суб'єктів забезпечення економічної безпеки на підприємствах є інформація, яка попереджує про стан зовнішньої та внутрішньої безпеки підприємства, зокрема підрозділи конкурентної розвідки відповідають за аналіз та збір інформації з зовнішніх джерел, хоча деякі джерела інформації підрозділами конкурентної розвідки використовуються із внутрішніх джерел.

На сьогоднішній день, коли перехід від індустріального суспільства вже майже відбувся, коли глобалізаційні процеси вимагають ведення раціоналізованої та збалансованої господарської діяльності, як від суб'єкта господарювання зокрема, так і від держави в цілому. Такі процеси як збір інформації та подальший її аналіз потребують теж реорганізації в напрямку скорочення часу на збір та аналіз інформації, її точність, оптимізацію її

викладення керівникам підприємства та можливість її збереження як історичну довідку для подальшого проведення ситуаційного аналізу. Тому на сьогоднішній день проблема залишається відкрита: «яким чином збалансувати та оптимізувати напрямок суб'єкта господарювання на досягнення стану стабільного розвитку в бурхливому морі економічних, політичних, енергетичних, продовольчих криз, як зробити точних прорахунок економічних рішень, як прорахувати настання загроз та ризиків для підприємства, як оптимізувати систему економічної безпеки підприємства до стану його стабільного розвитку». Але в той же час ми бачимо вирішення цієї проблеми в оптимізації системи збору та аналізу інформації, яка в свою чергу призведе до раціонального-збалансованого ведення господарської діяльності, де стан загроз та ризиків обов'язково буде враховано та вжито заходів щодо протидії їм.

Курс на подолання цієї проблеми вже взято, розробляються концепції та стратегії економічної безпеки суб'єктів господарювання, в той же час дані концепції рекомендуються суб'єктам забезпечення безпеки підприємництва, де вони успішно практично реалізуються.

3.Інформаційно-пошукова робота.

Найперші роботи були створені для підрахунку кількості WWW-серверів, тобто для збирання статистичної інформації. Сучасні роботи можуть також підраховувати інші параметри, наприклад, середню кількість документів на один сервер, пропорцію заданих типів файлів, середній розмір Web-сайту.

Одна з основних проблем підтримки Інтернет виникає, коли не працюють посилання на інші сторінки - у випадку неувважності розробника вузла, чи сторінку було переміщено або знищено. Зазначимо, що на сьогоднішній день не існує автоматичного механізму, який повідомляв би розробників про такі зміни. Відповідно, автори дізнаються про неправильні лінки (посилання) на своїх сторінках, якщо помітять самі, або коли користувачі повідомлять їх по електронній пошті.

Робот, що перевіряє посилання, допомагає розробнику знайти так звані

"биті" адреси (посилання на неіснуючі сторінки) і підтримує сайт в робочому стані. Роботи можуть підтримувати як структуру, так і зміст, перевіряючи правильність HTML-коду та регулярність оновлення інформації. Цей вид функціональності є вбудованим у HTML редакторі, але роботи можуть повторювати ці перевірки при кожній модифікації сайту. Детальніше структуру HTML-коду буде розглянуто в третій лекції.

Роботи можуть також забезпечити дзеркальність - популярну техніку для підтримки архівів в сервісі FTP (файлообмінники). Дзеркало містить копію усього дерева каталогів FTP-сайту і регулярно оновлює ті документи, що додаються до оригінального сайту. Це дозволяє зменшити трафік до кожного з вузлів, їх завантаженість та працювати з архівом, якщо доступ до оригінального серверу відсутній.

4.Захист комерційної таємниці.

З правової точки зору комерційна таємниця є засобом захисту від недобросовісної конкуренції в рамках реалізації права на інтелектуальну власність. Це загально визнане у світі положення впливає також із змісту пункту VIII статті 2 Конвенції 1967 року, що утворювала Всесвітню організацію інтелектуальної власності.

Законодавством України передбачена кримінальна, адміністративна, цивільно-правова та інша відповідальність не лише за розголошення, а й за незаконне збирання з метою використання чи використання відомостей, що становлять комерційну таємницю.

Наприклад, в частині 3 статті 30 Закону "Про підприємства в Україні" сказано: "Відповідальність за розголошення відомостей, що становлять комерційну таємницю підприємства, встановлюється законодавчими актами України".

У статті 47 розділу IV Закону України "Про інформацію" говориться:

"Порушення законодавства України про інформацію тягне дисциплінарну, громадсько-правову, адміністративну чи кримінальну відповідальність згідно з

законодавством України.

Відповідальність за порушення законодавства про інформацію несуть особи, що винні у скоєнні таких порушень:

- необгрунтована відмова від надання відповідної інформації;
- надання інформації, що не відповідає дійсності;
- умисне приховування інформації;
- розголошення державної або іншої таємниці, що охороняється законом, особою, яка повинна зберігати цю таємницю;
- порушення порядку збереження інформації.

28 січня 1994 року був прийнятий Закон України за № 3888-ХП "Про внесення змін і доповнень до Кримінально-процесуального кодексу України про адміністративні порушення".

Згідно з цим законом в Кримінальний кодекс України додатково внесені такі статті:

Стаття 148 "Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що є комерційною таємницею "

Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що є комерційною таємницею (підприємницьке шпигунство), якщо це завдало великої матеріальної шкоди суб'єкту підприємницької діяльності, карається позбавленням волі на строк до трьох років або штрафом від трьохсот до п'ятисот мінімальних розмірів заробітної плати.

Стаття 148 "Розголошення комерційної таємниці"

Умисне розголошення комерційної таємниці без згоди її власника особою, якій ця таємниця відома у зв'язку з професійною або службовою діяльністю, якщо воно здійснене з корисливих або інших особистих мотивів і завдало великої матеріальної шкоди суб'єкту підприємницької діяльності, карається позбавленням волі на строк до двох років або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням права посідати певні посади, або займатися певною діяльністю на строк до трьох років, або штрафом до п'ятидесяти мінімальних розмірів заробітної плати.

Крім цього, цим же Законом доповнений Кодекс України про адміністративні правопорушення статтею 164³ "Недобросовісна конкуренція", у частині 3 якої говориться:

"Одержання, використання, розголошення комерційної таємниці, а також конфіденційної інформації з метою завдання шкоди діловій репутації або майну іншого підприємця несе накладання штрафу від десяти до двадцяти мінімальних розмірів заробітної плати".

Не залишено поза увагою можливе виявлення підприємницького шпигунства в галузі проникнення в комп'ютерні системи. 20 жовтня 1994 року був прийнятий Закон України "Про внесення змін і доповнень до Кримінального кодексу України і Кримінально-процесуального кодексу України" за № 218/94-ВС, в якому йдеться про це:

У зв'язку з прийняттям Закон України "Про захист інформації в автоматизованих системах" Верховна Рада України постановляє:

1. Доповнити Кримінальний Кодекс України статтею 198^і такого змісту:

Стаття 198^і "Порушення роботи автоматизованих систем" Умисне вторгнення у роботу автоматизованих систем, що спричинило створення або мації або носіїв інформації, або розповсюдження програмних і технічних засобів, призначених для незаконного проникнення в автоматизовані системи і спроможні призвести до спотворення або знищення інформації або ж носіїв інформації, карається позбавленням волі на строк до двох років або виправними роботами на той же строк, або штрафом в розмірі від ста до двохсот мінімальних розмірів заробітної плати. Ті ж самі дії, якщо ними завдано шкоди в великих розмірах, або здійснені повторно, або за попередньою змовою групою осіб, караються позбавленням волі на строк від двох до п'яти років.

Стосовно штрафів необхідно зауважити, що 8 лютого 1999 року Верховна Рада України прийняла Закон, яким внесені зміни в законодавчі акти України, що стосуються застосування кримінальних покарань у вигляді штрафу.

Тепер залежно від ступеня громадської небезпеки здійсненого злочину з врахуванням майнового стану винуватця штраф може становити до 400

мінімальних зарплат, за корисливі злочини — до 1000 мінімальних зарплат.

Таким чином, законодавство України гарантує правовий захист комерційної таємниці.

Розглядаючи питання про відповідальність за порушення умов збереження комерційної таємниці слід зазначити, що, як правило, як міру покарання призначають позбавлення волі або штраф, а також звільнення і зобов'язання відшкодувати збитки.

При цьому розміри покарання в різних країнах неоднакові і часом істотно відрізняються. Наприклад, в Австралії за розголошення комерційної таємниці працівниками підприємства Закон про недобросовісну конкуренцію передбачає позбавлення волі до 3-х місяців чи штраф у розмірі до 180 денних ставок. У той же час, згідно з Цивільним кодексом Франції винні у цьому правопорушенні можуть бути засуджені до позбавлення волі від 3-х місяців до 2-х років, а також до грошового штрафу до 8 тисяч франків.

А за кваліфікований склад злочину, тобто передавання комерційної таємниці іноземцю, може бути позбавлення волі від 2-х до 10 років.

Законом України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" від 16.07.1999 р. № 996-XIV (ст. 14 п. 2) передбачено, що фінансова звітність підприємств не становить комерційної таємниці, крім випадків, передбачених законодавством, а у п. 3 цієї ж статті сказано, що відкриті акціонерні товариства, підприємства — емітенти облігацій, банки, довірчі товариства, валютні та фондові біржі, інвестиційні фонди, інвестиційні компанії, кредитні спілки, недержавні пенсійні фонди, страхові компанії та інші фінансові установи зобов'язані не пізніше 1 червня наступного за звітним року оприлюднювати річну фінансову звітність та консолідовану звітність шляхом публікації у періодичних виданнях або розповсюдження її у вигляді окремих друкованих видань.

Лекція 8

на тему: «Побудова економічної безпеки суб'єкта господарювання»

План лекції

1. Система економічної безпеки суб'єкта господарювання.
2. Структура служби економічної безпеки підприємства.
3. Договірна робота як метод забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання.

1. Система економічної безпеки суб'єкта господарювання.

З перших років переходу України до ринкового типу економіки дуже гостро постає питання забезпечення безпеки здійснення економічної діяльності, зокрема на мікрорівні — рівні суб'єктів господарювання. Основні проблеми безпеки підприємницької діяльності в Україні:

- по-перше, ринкова економіка, побудована на конкуренції, є дуже динамічною системою, а значить і дуже небезпечною;
- по-друге, український ринок перебуває на стадії становлення і тому його механізми ще не відпрацьовані;
- по-третє, в країні відсутні стійкі норми права захисту інтересів підприємців.

Спеціалісти з безпеки вважають, що одним із шляхів створення для недержавних підприємств передумов для економічного виживання за умов ринкових відносин є виявлення та нейтралізація загроз економічній стабільності підприємства, що і є суттю діяльності щодо забезпечення безпеки підприємства.

Безпека суб'єкта залежить від різних факторів. Шкоду інтересам підприємця може бути завдано у результаті несприятливої економічної політики держави, протиправних дій конкурентів, кризових явищ в економіці, непередбачених змін кон'юнктури ринку, стихійного лиха, надзвичайних подій, управлінської некомпетентності, соціальної напруги тощо.

Отже, фактори, що впливають на рівень безпеки підприємств можуть бути внутрішніми і зовнішніми, економічними та неекономічними, об'єктивними і суб'єктивними.

Виходячи з того, що головним принципом ринкової економіки взаємодія господарчого об'єкта і ринку, який є сукупністю господарчих об'єктів і разом з тим самостійною цілісністю (не зведену до суми складових її частин), господарчий суб'єкт може існувати тільки з умови безперервної взаємодії з ринковим середовищем. Для цього необхідне нормальне функціонування як самого підприємства, так і ринку в цілому.

Безпека не може бути знеособлена — цілком природно, що небезпека (поняття "загроза") може виходити від когось або чогось (поняття "потенційний супротивник") і спрямована на когось або щось (поняття "об'єкт"). Тепер можна визначити певну формулу безпеки: безпека — стан стійкої життєдіяльності об'єкта стосовно впливу загрози потенційного супротивника.

Внутрішній зміст поняття системи безпеки фірми є досить комплексним, містить ряд елементів, зокрема об'єкт та суб'єкт безпеки. Об'єктом безпеки підприємства (рис. 8.1) виступає все те, на що спрямовані зусилля щодо забезпечення безпеки, або ж те, що потребує захисту:

- кадровий персонал підприємства, а саме: керівний склад, акціонери, структурні підрозділи та їх співробітники, функції яких пов'язані з різними видами інформації;
- майновий, інтелектуальний та фінансовий капітал підприємства;
- притаманні специфіці фірми види фінансово-господарської діяльності підприємства.

2. Структура служби економічної безпеки підприємства.

Очолює службу безпеки начальник служби на посаді заступника керівника фірми з безпеки.

Органами управління безпекою великого підприємства є:

- о дирекція фірми - вищий орган управління;
- о правління служби безпеки - виконавчий орган.

До складу правління зазвичай входять начальник служби безпеки,

заступник начальника служби безпеки, секретар-інспектор.

Начальник служби безпеки є безпосереднім керівником персоналу служби безпеки. Він підпорядковується директорові підприємства або одному із його заступників відповідно до штатного розпису. Начальник служби безпеки здійснює керівництво діяльністю служби безпеки, вирішує всі організаційні питання, пов'язані з діяльністю служби безпеки, крім тих, що стосуються виключної компетенції дирекції підприємства.

Начальника служби безпеки призначає дирекція підприємства з осіб, що мають вищу освіту. Директор фірми укладає з ним трудовий договір, у якому обумовлено всі посадові обов'язки та умови праці.

Начальник служби безпеки без додаткового доручення діє від імені служби безпеки у всій своїй діяльності, має право підпису всіх правових і бухгалтерських документів служби безпеки, визначає посадові оклади її працівників, вирішує питання щодо надання чи позбавлення премій, інших видів заохочення та мотивування, укладає трудові договори із працівниками служби безпеки тощо.

На час відпустки чи відрядження начальник служби безпеки делегує свої права заступникові.

Начальник служби безпеки відповідає за:

- надання охоронних і пошукових послуг з метою безпеки фірми і суворого дотримання чинного законодавства України;
- забезпечення збереженості спеціальних засобів, зброї, боєприпасів, що придбані підприємством;
- якість професійної підготовки осіб зі складу служби безпеки.

Начальнику служби безпеки не дозволяється суміщати охоронну

діяльність із державною службою чи виборною оплачуваною посадою в громадських об'єднаннях, а також надавати послуги особисто чи через своїх підлеглих, що пов'язані із забезпеченням безпеки інших підприємств.

3. Договірна робота як метод забезпечення економічної безпеки

суб'єктів господарювання.

Перехід до ринкової економіки за умов впливу світової економічної кризи поєднаний із складністю «виживання» суб'єктів господарювання і, як наслідок, необхідністю його захисту самими суб'єктами. Процеси, які у соціально-економічній сфері у зв'язку з зміною економічної системи, її адаптацією до умов, висувають першому плані проблему економічній безпеці (далі - безпеки), тому сумнів її забезпечення має зайняти ключове місце після ухвалення управлінські рішення.

Безпека - цей стан ефективнішого використання корпоративних ресурсів задля унеможливлення загроз і забезпечення функціонування підприємства. Вона гарантує стабільність та розвитку підприємства.

Беручи заходи безпеки, слід пам'ятати як зовнішні, а й внутрішні ризики. До основним негативним впливам внутрішнього характеру ставляться неефективне фінансове планування діяльності підприємства міста і некваліфіковане управління активами. Це наслідок слабого управління обіговими коштами і загальної структурою капіталу підприємства, неякісного контролю над системою фінансових потоків підприємства, і навіть поточними і очікуваними показниками ліквідності обігових коштів і платоспроможності підприємства. Недостатньо чіткий контролю над структурою капіталу підприємства, співвідношенням основних та оборотних засобів, часткою позикових коштів за відношення до власного капіталу підприємства загрожує ущемленнями фінансового характеру як наслідок, збільшенням ризику втрати його господарської самостійності. Основними завданнями забезпечення безпеки на мікрорівні є:

- захист законних прав і інтересів підприємства його персоналу;
- збір, аналіз, оцінка та прогнозування даних, характеризуючих стан безпеки для підприємства;
- оперативне виявлення можливих перешкод діяльності підприємства;
- виявлення зовнішніх і розвитку внутрішніх загроз, розробка превентивних заходів;

- фізична й технічна охорона будинків, споруд, території Франції і транспортних засобів;
- схоронність потребує матеріальних та фінансових цінностей;
- недопущення для підприємства й у структурних підрозділах промислового шпигунства;
- захист керівників держави і персоналу підприємства від його можливих насильницьких зазіхань;
- забезпечення захисту відомостей, складових комерційну і іншу охоронювану законом таємницю;
- захист інформаційних ресурсів підприємства від знищення чи пошкодження;
- вивчення партнерів, клієнтів - і конкурентів;
- забезпечення безпеки зовнішньої діяльності підприємства;
- пошук і освоєння виявлення інформації розробки оптимальних управлінські рішення з питань стратегії і тактики стійкою економічної діяльності;
- відшкодування матеріальної і моральної шкоди (шкоди).

Безпека підприємства забезпечується економічними методами і коштами позаекономічного характеру, і навіть (значною мірою) і економічними засобами, зокрема. з допомогою фінансових ресурсів.

Планування і аналіз стратегії безпеки підприємства міста і її складових завжди ввозяться поєднанні з функціями нормування, фінансового і податкового планування, планування персоналу, бухгалтерського обліку, і т.д.

Використання корпоративних ресурсів, необхідні виконання цілей бізнесу, досягається шляхом запобігання загрозам негативних впливів на безпеку фірми через забезпечення:

- фінансової ефективності роботи підприємства його фінансової стійкості й незалежності;
- технологічної незалежності, цілісності підприємства, і навіть здатного бути конкурентоспроможним його технологічного потенціалу;

- ефективності менеджменту підприємства, оптимальності та ефективності його організаційної структури;

- підвищити рівень кваліфікації персоналу підприємства його інтелектуального потенціалу;

- правової захищеності всіх аспектів діяльності підприємства;

- захисту інформаційного середовища і комерційної таємниці підприємства;

- безпеки персоналу підприємства, його капіталу, майна України та комерційних інтересів.

Алгоритм проведення аналізу безпеки в спрощеному вигляді полягає:

- у визначенні структури негативних впливів з кожної функціональної складової безпеки підприємства;

- поділі об'єктивних і суб'єктивних негативних впливів;

- формуванні переліку заходів, зроблених підприємством момент проведення оцінки рівня її безпеки усунення впливу негативних впливів (з кожної функціональної складової і кожному негативному впливу усередині них).

Оцінка ефективності окреслюється ставлення економічного ефекту, одержану реалізації оцінюваних заходів унеможливленню го з допомогою цих заходів можливої шкоди до сукупним затратам у комплексу заходів і вартості завданого збитку по функціональної складової);

- визначенні про причини і відповідальних за недостатню ефективність вжитих заходів;

- визначенні переліку очікуваних негативних впливів;

- виробленні рекомендацій з ліквідації існуючих негативних впливів та попередження можливих;

- оцінці вартості кожної із запропонованих заходів з усунення негативних впливів й визначенні відповідальних виконавців.

Лекція 9

«Кадрове забезпечення безпеки бізнесу»

План лекції

1. Система роботи з персоналом з урахуванням вимог безпеки підприємства.
2. Перевірка лояльності управлінського персоналу на рівень девіантної поведінки, яка суперечить цілям бізнесу.
3. Кадрове забезпечення власної служби безпеки суб'єкта господарювання.

1. Система роботи з персоналом з урахуванням вимог безпеки підприємства.

Здійснення зовнішньоекономічної діяльності підприємством, випуск продукції, яка була б конкурентоспроможною на зарубіжних ринках, залежить не тільки від технічного оснащення підприємства, наявності сучасних технологій, чітко поставленої системи контролю якості продукції, маркетингових досліджень ринкового середовища та послідовного впровадження концепції просування товарів на зарубіжні ринки, а й від кваліфікації співробітників підприємства, ефективного управління персоналом.

Управління персоналом набуває дедалі більшого значення як чинник підвищення конкурентоспроможності підприємства, досягнення успіху в реалізації його стратегії розвитку. Управління персоналом можна визначити як діяльність, що спрямована на досягнення найбільш ефективного використання працівників для досягнення цілей підприємства та особистісних цілей. Перші, традиційно, пов'язуються з забезпеченням ефективності підприємства. Причому ефективність іноді розуміється у вузькому значенні - як отримання максимального прибутку. Однак дедалі частіше ефективність розглядається не тільки в економічному плані - як економічність, якість, продуктивність, нововведення, прибуток, а і в більш широкому контексті й пов'язується з такими поняттями особистісного, психологічного плану, як задоволеність співробітників своєю працею, участю у трудовому колективі підприємства, високий рівень самооцінки колективу, мотивація персоналу до ефективної праці. У практичній діяльності українських фірм останнім часом

дедалі ширше запроваджується стратегічне планування. При цьому при розробці стратегічних планів розвитку підприємства визначаються найважливіші пріоритети кадрової політики, завдання та напрямки їх досягнення. Таким чином, основні пріоритети кадрової політики підприємства на певний тривалий період є важливим компонентом стратегічного плану розвитку підприємства. В стратегічному плані підприємства визначаються такі складові кадрової політики, як визначення якісного складу персоналу, критеріїв підбору співробітників, структури і штатного розкладу підприємства, напрямків підвищення кваліфікації окремих категорій співробітників.

Для більш чіткої організації системи управління персоналом на підприємстві розробляють концепцію управління персоналом, що деталізує напрямки кадрової політики, які прийняті в стратегічному плані розвитку підприємства.

Мета концепції управління персоналом - створення системи, що ґрунтується, в основному, не на адміністративних методах, а на економічних стимулах і соціальних гарантіях, орієнтованих на зближення інтересів працівника з інтересами підприємства в досягненні високої продуктивності праці, підвищенні ефективності виробництва, одержанні найвищих економічних результатів діяльності підприємства. Основу концепції управління персоналом підприємства складають:

- розробка принципів, напрямків та методів управління персоналом;
- урахування роботи з персоналом на всіх рівнях стратегічного планування підприємства;
- впровадження нових методів і систем навчання та підвищення кваліфікації персоналу;
- визначення та проведення скоординованої єдиної тарифної політики й оплати праці;
- розробка і застосування на підприємстві економічних стимулів і соціальних гарантій;
- розробка заходів щодо соціального партнерства.

При всій різноманітності підходів до формування концепції управління

персоналом важливо виділити чотири методологічні засади.

По-перше, кожне підприємство залучає потрібні для досягнення її цілей людські ресурси, тобто здійснює підбір і ранжування співробітників.

По-друге, всі без винятку підприємства проводять навчання своїх працівників, щоб пояснити суть завдань, які перед ними ставляться, узгодити їхні навички і вміння з поставленими завданнями.

По-третє, підприємства здійснюють оцінку участі кожного із працівників у досягненні існуючих перед підприємством цілей, наприклад щорічну атестацію.

По-четверте, кожне підприємство в тій або іншій формі винагороджує своїх співробітників, тобто компенсує витрати часу, енергії, інтелекту в досягненні цілей підприємства.

Усе, що пов'язано з винагородою, є зоною підвищеної чутливості і найменші зміни в цій сфері можуть викликати непередбачені наслідки. Проте і тут простежується декілька нових тенденцій:

- дедалі більш широкого поширення набувають системи плати за знання і компетенцію, при яких розмір винагороди працівника визначається не місцем його посади в ієрархії, а ступенем володіння ключовими для підприємства компетенціями (знаннями);

- збільшується частка змінної частини в прибутку працівників усіх рівнів. Провідні компанії прагнуть тісно пов'язати фінансові інтереси своїх працівників із власним фінансовим станом. Понад 70 % з них використовують метод пільгового продажу акцій своїм працівникам, 66 % - надає їм можливість брати участь у розподілі прибутків, 70 % - створює спеціальні системи преміювання за підсумками роботи підрозділу;

- надання працівникам "гнучких" пільг. Замість традиційного обов'язкового набору пільг - медичного страхування, страхування життя тощо - сучасні компанії надають своїм працівникам можливість вибирати ті пільги, що їм потрібні (у рамках визначеного бюджету);

- поступове зниження впливу на визначення розміру заробітної плати

таких традиційних чинників, як стаж роботи і фахова біографія на користь компетентій і ринку праці. Ця тенденція не дає працівникам "спочивати на лаврах" і змушує займатися самовдосконаленням навіть ветеранів із 20-30-річним стажем.

Слід зазначити, що ефективні концепції управління персоналом передбачають активні дії у трьох основних напрямках.

По-перше, добір співробітників, прийняття рішень про їх переміщення або припинення контрактів повинні бути спрямовані на те, щоб забезпечити найбільш повну відповідність індивідуальних можливостей спеціалістів і складності доручених їм завдань як у даний час, так і в майбутньому. Цю відповідність персоналу виконуваній ним роботі варто розглядати в динаміці. Постійний аналіз тенденцій та змін дає змогу більш обґрунтовано підходити до вибору можливих варіантів кар'єри і необхідних програм підготовки працівників.

По-друге, вплив служб управління персоналом на формування системи завдань і функціональних обов'язків працівників. Відомо, що для досягнення будь-яких цілей можуть бути використані різноманітні варіанти організації праці. При цьому в одних випадках виникає високий рівень мотивації і, відповідно, задоволеності працею, а в інших - навпаки. Провідні підприємства намагаються скоротити до мінімуму число ієрархічних рівнів і бюрократичних обмежень, максимально розширити контроль за локальними умовами праці. Для того щоб внутрішній ринок праці на підприємстві динамічно розвивався, має бути створена інтегрована організаційна система стимулюючих фахових ролей. Фахівці з управління персоналом можуть пропонувати варіанти рішень як при проектуванні робіт і видів діяльності, так і під час обговорення організаційних механізмів вертикального і горизонтального поділу праці. Слід зазначити, що нині на багатьох підприємствах статус співробітників служб управління персоналом не дозволяє їм успішно виконувати вищезгадані ролі з огляду на їх малозначимість в управлінні, але в ефективних фірмах такі можливості для них уже створені.

По-третє, служби управління персоналом несуть відповідальність за ефективність інформаційного забезпечення всієї системи управління персоналом. Це виявляється як у прийнятті рішень про переміщення працівників з одного місця на інше, так і в організації відповідної підготовки. Переважна орієнтація на переміщення "нагору" робить систему управління персоналом надмірно жорсткою й обмежує її можливості. Велику гнучкість дає поєднання горизонтальних і вертикальних переміщень, що застосовується на багатьох передових підприємствах. Відповідальність співробітників служб управління персоналом також полягає в тому, що вони повинні довести зміст корпоративної політики в галузі управління персоналом до всіх лінійних керівників. Менеджери всіх рівнів, спеціалісти і рядові працівники повинні одержувати інформацію про тенденції розвитку фахових і кваліфікаційних потреб підприємства.

Отже, концепція управління персоналом - це сукупність основних принципів, правил, цілей діяльності з персоналом, конкретизованих із урахуванням типу організаційної стратегії підприємства, потенціалу персоналу, а також типу кадрової політики. Іншими словами, концепція управління персоналом є стрижнем кадрової політики (персонал-стратегії), визначає її основні напрямки та підходи.

2.Перевірка лояльності управлінського персоналу на рівень девіантної поведінки, яка суперечить цілям бізнесу.

Управління організацією може здійснюватись лише за умови, коли існує реально діюча система, котра вирішує задачі управління. Реально діюча система управління є формою реалізації управлінських взаємозв'язків. За її умов управління набуває конкретного змісту, конкретних форм прояву та практичну реалізацію. В реальній дійсності управлінська діяльність - це функціонування системи управління.

Розвиток управління організацією є частиною загального поступального руху суспільства. Тому незалежно від того, яку роль відводять управлінню в тих

чи інших соціально-економічних умовах, його зміни завжди визначаються загальним розвитком суспільства. І хоча розвиток управління є об'єктивно зумовленим процесом, він здійснюється переважно шляхом свідомих та цілеспрямованих перетворень в системі управління організацією.

Суть і зміст процесу управління проявляється в його функціях, тому його можна розглядати як процес впливу на діяльність окремого працівника, групи чи організації в цілому з метою отримання максимальних результатів. Цей вплив здійснює відповідна категорія людей - менеджери. Не випадково в теорії та практиці управлінської діяльності менеджмент часто ідентифікується з менеджером, з органами або апаратом управління. Процес управління забезпечується професійно підготовленими фахівцями в галузі управління, котрі створюють організації та управляють ними.

Функції управління:

Планування. Починається з постановки цілі. Виконання її - свого роду "розфасовка" усіх часток роботи. Для здійснення визначаються початкові умови, а також набір можливих засобів досягнення мети. Самим важливим підсумком функції планування є прийняття управлінського рішення, від якого суттєво залежить використання усіх послідовних функцій управління. Основні етапи:

Постановка мети; Визначення висхідних передумов; Виявлення можливих альтернатив; Вибір найкращої альтернативи; Висновки та виконання плану.

Організація - це процес налагодження роботи. Організувати підприємство - значить забезпечити його усім тим, що необхідно для його нормального функціонування: сировиною, обладнанням, грошима, персоналом.

На відміну від організації як структури, організація як етап управлінської діяльності являє собою процес налагодження всієї роботи. Його мета - упорядкування роботи як самого менеджера, так і його підлеглих.

Якщо зрівнювати управління та організацію, то можна відмітити, що управління як сукупність скоординованих заходів, що направлені на досягнення певної мети організації, є динамічним, тобто змінюваним процесом. Що стосується організації, то це є статика справи, або "автономія" підприємства.

При чому, управління та організація неіснують окремо одне від одного.

3.Кадрове забезпечення власної служби безпеки суб'єкта господарювання.

Діяльність підприємців у сучасних умовах господарювання у Росії є дуже складним. І це було пов'язано лише з загальним кризовим станом російської економіки, збереження інфляцією, низьким курсом карбованці і іншими макроекономічними деформаціями, але й поруч специфічних чинників, посилюючих активізацію загроз економічній безпеці підприємництва. Серед цих факторів найбільше значення мають такі.

1. Значна ступінь монополізацію ринку, частково збережена від старої адміністративно-командної системи, частково – знову виникла. Одночасно наростає рівень конкурентної боротьби за російські ринки як з боку вітчизняних, і закордонних виробників.

2. Встановлення контролю кримінальних структур над поруч секторів економіки та суб'єктами господарську діяльність.

3. Збереження значного тиску суб'єкти підприємницької діяльності державних органів (наприклад, у сфері ліцензування, оподаткування).

4. Зростання криміналізації російського бізнесу загалом іучащаюшееся використання кримінальними структурами угод на цілях відмивання “брудних” грошей, вивезення за кордон тощо.

5. Наявність низки соціальних проблем – низький рівень доходів населення, безробіття, плинність кадрів, усе це знижує відповідальність збільшує ймовірність схильності працівника на продаж секретів фірми та інших незаконних дій.

6. Недосконалість законодавства, яке регулює відносини у сфері підприємництва (що виражається, наприклад, в орієнтації правових норм боротьбу з наслідками правопорушень, а чи не з причинами, в невідповідність заподіяного і застосовуваних санкцій).

7. Відсутність єдності діянь П.Лазаренка та взаємну узгодженість різних

правоохоронних органів.

8. Активізація шпигунської і руйнівної діяльності із боку спецслужб розвинутих країн і великих компаній, котрі мають великий досвід у цій сфері діяльності.

9. Відносна “молодість” російського бізнесу і неотреботанність засобів і методів захисту власної економічної безпеці, відсутність досвідчених фахівців.

З іншого боку, підприємницька діяльність, за своєю сутністю, є дуже різнобічної. Вона пов'язана з рішенням організаційних питань, правовими і економічними проблемами, технічними аспектами, кадровими тощо. Особливо ускладнюється управління такої діяльністю коли фірма може вважатися великим, диверсифікованим виробничим підприємством, що має щонайширші ділові зв'язки і кількість контрагентів: постачальників, кредиторів, позичальників, клієнтів.

У кожному разі кожна фірма є системою, що включає основні елементи та зв'язку з-поміж них. Система – це сукупність об'єктів, взаємодія яких обумовлює наявність інтегративних якостей, не властивих її частинам, компонентами. Саме з ліній внутрішніх та зовнішніх економічних зв'язків системи (фірми) і може реалізуватися загрози її економічній безпеці. Задля більшої у максимальному ступені захисту з-посади цих загроз і необхідна певна діяльність, що також повинна мати системного характеру.

Об'єктом системи забезпечення економічній безпеці виступає стабільне економічну ситуацію суб'єкта підприємницької діяльності у поточному та перспективному періоді. Саме об'єкта захисту великою мірою залежать основні характеристики системи забезпечення економічній безпеці. Оскільки об'єкт захисту є, багатоаспектним, то ефективне забезпечення економічній безпеці повинна ґрунтуватися на комплексний підхід до управління цим процесом. Комплексний підхід передбачає врахування під управлінням об'єктом всіх основних його аспектів і всі елементи керованої системи розглядаються лише у сукупності, цілісності, єдності. Отже, необхідно створення комплексної системи забезпечення економічній безпеці підприємницької діяльності.

Комплексна система забезпечення економічній безпеці підприємництва – це сукупність взаємозалежних заходів організаційно-правового характеру, здійснюваних з метою захисту підприємницької діяльності від чи потенційних дій фізичних чи юридичних, які можуть призвести до істотним економічних втрат.

У основі розробки комплексної системи забезпечення економічній безпеці підприємництва має лежати певну концепцію. Концепція включає мета комплексної системи забезпечення безпеки, неї покладено, принципи діяльності, об'єкт і суб'єкт, стратегію і тактику.

Мета цієї системи – мінімізація зовнішніх та міністр внутрішніх загроз економічному стану суб'єкта підприємництва, зокрема його фінансовим, матеріальним, інформаційним, кадровим ресурсів, з урахуванням розробленого і реалізованого комплексу заходів економіко-правового і організаційного характеру. Слід пам'ятати, що найбільше значення у справі забезпечення економічній безпеці підприємництва належить первинним -економіко-правовим і організаційним заходам, які забезпечують фундамент, основу системи безпеки, на відміну вторинних – технічних, фізичних тощо. У процесі досягнення мети здійснюється розв'язання конкретних завдань, що об'єднує всі напрямки забезпечення безпеки.

Завдання, можуть бути вирішені системою забезпечення безпеки:

- прогнозування можливих загроз економічній безпеці;
- організація діяльності з попередження можливих загроз (превентивних заходів);
- виявлення, аналіз стану та оцінка що виникли реальної загрози економічній безпеці;
- прийняття прийняття рішень та організація діяльності з реагування на виниклі загрози;
- постійне вдосконалення системи забезпечення економічній безпеці підприємництва.

Організація і функціонування комплексної системи забезпечення

економічній безпеці підприємницької діяльності у цілях максимальній ефективності мають ґрунтуватися ряд наступних принципів.

1. Принцип законності. Уся діяльність фірми, зокрема її служби безпеки повинна мати безумовно законний характер, інакше система забезпечення безпеки то, можливо зруйнована з вини самого суб'єкта підприємництва. Як негативним наслідком може бути різноманітних санкції правоохоронних органів, залучення до ролі відповідача до суду, шантаж із боку кримінальних структур.

2. Принцип економічної доцільності. Слід організовувати захист лише з тих об'єктів, видатки захист котрих значно менша, ніж втрати від загроз цих об'єктів. Тут також має враховуватися можливості фірми щодо системи економічній безпеці.

3. Поєднання превентивних і реактивних заходів. Превентивні – заходи запобіжного характеру, дозволяють недопущення виникнення чи реалізації загроз економічній безпеці. Реактивні – заходи, які робляться у разі реального виникнення загроз чи необхідності мінімізації їх негативним наслідкам.

4. Принцип безперервності – передбачає, що функціонування комплексної системи забезпечення економічній безпеці підприємництва має здійснюватися постійно.

5. Принцип диференційованості. Вибір заходів з подолання що виникли загроз відбувається у залежність від характеру погрози та рівня тяжкості наслідків його реалізації.

6. Координація. Досягнення поставлених завдань необхідна постійна узгодження діяльності різних підрозділів служби безпеки, самої фірми поєднання організаційних, економіко-правових та способів захисту.

7. Повна підконтрольність системи забезпечення економічній безпеці керівництву суб'єкта підприємницької діяльності. Це необхідно по-перше, у тому, щоб система безпеки не перетворилася на замкнутий освіту, орієнтоване влади на рішення вузьких завдань, не враховуючи інтересів фірми загалом, а по-друге, з оцінки ефективності діяльності системи та її можливого вдосконалення.

Об'єкт і суб'єкт системи забезпечення економічній безпеці підприємництва

тісно взаємопов'язані. Об'єктом системи загалом, як говорилося, виступає стабільне економічну ситуацію суб'єкта підприємницької діяльності у поточному та перспективному періоді. Конкретними об'єктами захисту виступають ресурси: фінансові, матеріальні, інформаційні, кадрові.

Суб'єкт системи забезпечення економічної безпеці підприємництва носить складніший характер, оскільки його обумовлюється як особливостями і характеристиками об'єкта, а й специфічними умовами довкілля, що оточує суб'єкт підприємницької діяльності. Виходячи з цього, можна назвати дві групи суб'єктів, які забезпечують економічної безпеки підприємництва: зовнішні суб'єкти; внутрішні суб'єкти.

До зовнішніх суб'єктам ставляться органи законодавчої, виконавчої та судової влади покликані забезпечувати безпеку всіх без винятку законослухняних учасників підприємницьких відносин; причому діяльність цих органів неспроможна контролюватися самими підприємцями. Ці органи формують законодавчу базу функціонування та захисту підприємницької діяльності у її аспектах і забезпечують її виконання.

До внутрішнім суб'єктам ставляться особи, безпосередньо здійснюють діяльність із захисту економічної безпеці даного конкретного суб'єкта підприємництва. Як таких суб'єктів можуть виступати: працівники власної служби безпеки фірми (підприємства); запрошені працівники з спеціалізованих фірм, надають послуги з захисту підприємницької діяльності.

Суб'єкти, забезпечують економічну безпеку підприємництва, здійснюють своєї діяльності з урахуванням певної стратегії і тактики. Стратегія – це довгостроковий підхід до досягнення мети. Генеральна стратегія економічної безпеці виражається через загальну концепцію комплексної системи забезпечення економічної безпеці підприємницької діяльності. Крім генеральної стратегії виділяються також спеціальні стратегії (наприклад, залежно від стадії

підприємницької діяльності). Нарешті, можна застосовувати функціональні стратегії безпеки:

1. Стратегія економічної безпеці включає, передусім, систему превентивних заходів, реалізована через регулярну, безперервну, роботу всіх підрозділів суб'єкта підприємницької діяльності з перевірки контрагентів, аналізу гаданих угод, експертизи документів, виконання правил роботи з конфіденційною інформацією тощо. Служба безпеки у разі виконує роль контролера.

2. Стратегія реактивних заходів, застосована разі чи реального здійснення ані найменших загроз економічній безпеці підприємництва. Ця стратегія, джерело якої в застосуванні ситуаційного підходу і свідомому урахуванні всіх зовнішніх й міністр внутрішніх чинників, реалізується службою безпеки системою заходів, специфічних для цієї ситуації.

Тактика забезпечення безпеки передбачає застосування конкретних процедур і виконання конкретні дії з метою забезпечення економічній безпеці суб'єкта підприємництва. Цими діями, залежно від характеру загроз й тяжкості наслідків реалізації, може бути, наприклад: розширення юридичної служби фірми; прийняття додаткових заходів для схоронності комерційної таємниці; створення підрозділи комп'ютерної безпеки, пред'явлення претензійконтрагенту-нарушителю; поведження з позовом до органів; звернення до правоохоронніоргани.

Основними функціями служби економічній безпеці фірми є такі: організація та здійснення що з підрозділами фірми захисту конфіденційної комп'ютерної інформації; перевірка даних про спроби шантажування, провокацій та інших акцій стосовно персоналу, які на меті отримання конфіденційної комп'ютерної інформації про діяльність фірми; організація збору, накопичення, автоматизованого обліку, і аналізу інформації з питань безпеки; проведення у підрозділах фірми і надання їм надання практичної допомоги з питань безпеки своєї діяльності; розробка і впровадження положення про комерційну таємницю; перевірка правил ведення закритого діловодства;

перевірка працівників щодо дотримання правил забезпечення економічної, інформаційної та фізичної безпеки; надання сприяння відділу кадрів роботи з персоналом у питаннях добору, розстановки, службового переміщення і навчання персоналу; збір, обробка, зберігання, аналізують інформацію про контрагентах для запобігання операцій із несумлінними партнерами; виконання доручень керівництва фірми, які входять у компетенцію служби; взаємодію Космосу з правоохоронні органи, проведення заходів щодо виявлення та попередження різноманітних фінансово-господарських правопорушень; проведення службових розслідувань за фактами розголошення конфіденційної комп'ютерної інформації, втрати службових документів працівниками фірми і безкомпромісність дій загрозливих економічній безпеці фірми.

2. ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

з дисципліни

“ Правове забезпечення безпеки суб’єктів господарської діяльності в Україні”

Заняття 1. Теоретичні основи економічної безпеки суб’єктів господарювання

1.Історико-правовий аналіз діяльності з забезпечення економічної безпеки суб’єктів господарювання.

2.Поняття економічної безпеки суб’єктів господарювання. Функціональні цілі економічної безпеки. Внутрішньовиробничі та поза виробничі складові економічної безпеки суб’єктів господарювання.

3.Зарубіжний досвід правового регулювання економічної безпеки суб’єктів господарювання.

Заняття 2. Загрози економічної безпеки суб’єктів господарювання

1.Поняття погроз економічної безпеки. Сутність та класифікація погроз.

2.Оцінка подій, погроз і ступеня забезпечення економічної безпеки підприємств.

3.Прогнозування економічної безпеки суб’єктів господарювання.

4.Попередження та припинення погроз економічної безпеки суб’єктів господарювання.

Заняття 3. Суб’єкти економічної безпеки підприємств та організацій

1.Поняття суб’єктів, які забезпечують економічну безпеку підприємств та організацій.

2.Класифікація суб’єктів економічної безпеки підприємств та організацій.

3.Права та обов’язки суб’єктів економічної безпеки підприємств та організацій.

4.Взаємодія суб’єктів, що забезпечують економічну безпеку підприємств

та організацій.

Заняття 4. Інформаційна безпека як основна складова економічної безпеки суб'єктів господарювання

1. Поняття інформаційної безпеки та її правове регулювання.
2. Політика інформаційної безпеки.
3. Організаційний захист об'єктів інформатизації.

Заняття 5. Стандартизація і сертифікація економічної безпеки суб'єктів господарювання в Україні

1. Нормативне регулювання стандартизації та сертифікації в галузі економічної безпеки суб'єктів господарювання в Україні.
2. Міжнародні стандарти в галузі економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Заняття 6. Силове недружнє поглинання підприємств (рейдерство)

1. Поняття рейдерства, термінологія та визначення що використовуються.
2. Структура рейдерства та основні способи захоплення підприємства.
3. Способи захисту від рейдерства.
4. Рейдерство в Україні: загальна характеристика і основні тенденції розвитку.

Заняття 7. Ділова розвідка як елемент системи забезпечення економічної безпеки підприємства. Особливості ведення ділової розвідки відносно юридичних та фізичних осіб

1. Поняття конкурентної розвідки.
2. Цілі і завдання конкурентної розвідки.

3. Система конкурентної розвідки суб'єкта господарювання.
4. Інформаційно-пошукова робота. (Залучення до довірчої співпраці. Використання можливостей Інтернету.)
5. Використання можливостей сторонніх організацій.
6. Використання індивідуальних пошукових можливостей. Інформаційно-аналітична робота.
7. Створення інтегрованого банку даних служби безпеки суб'єкта господарювання.)

Заняття 8. . Побудова економічної безпеки суб'єкта господарювання

1. Система економічної безпеки суб'єкта господарювання.
2. Структура служби економічної безпеки підприємства.
3. Договірна робота як метод забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Заняття 9. Кадрове забезпечення безпеки бізнесу

1. Система роботи з персоналом з урахуванням вимог безпеки підприємства.
2. Перевірка лояльності управлінського персоналу на рівень девіантної поведінки, яка суперечить цілям бізнесу.
3. Кадрове забезпечення власної служби безпеки суб'єкта господарювання.
4. Навчання персоналу як метод забезпечення економічної безпеки суб'єкта господарювання.

3. Вимоги до написання контрольної роботи

До контрольної роботи ставляться такі вимоги:

- робота виконується на основі попереднього ознайомлення з навчальним курсом та його робочою програмою в цілому;
- матеріал контрольної роботи повинен продемонструвати вивчення студентом різних сучасних навчальних, монографічних і періодичних джерел провідних представників науки з проблем розвитку й удосконалення ринкової економіки;
- тема розкривається згідно з планом, що включає 3-4 питання, а також вступ і висновки;
- у роботі наводяться сучасні фактичні й статистичні дані;
- подається короткий аналіз проблеми, що розглядається;
- не допускається дослівне переписування підручника, текст роботи пишеться самостійно, грамотно оформляються посилання на джерела, титульна сторінка: повна назва ВНЗ, кафедри, відомості про автора. Обсяг роботи – 12-18 сторінок шкільного зошита. У контрольній роботі мають бути використані законодавчі та нормативні акти України, а також урядові документи з питань соціально-економічного розвитку держави.

Варіант контрольної роботи студент обирає згідно з останньою цифрою номера залікової книжки. Наприклад, № ЄК 19156, отже варіант роботи буде під номером “6”.

Строки виконання письмової роботи визначені навчальним планом і повинні чітко дотримуватися. Згідно з ними, певною мірою можна судити про систематичність роботи студента у міжсесійний період. У дотриманні строків подання роботи зацікавлені як кафедра, так і студент, адже при цьому створюються умови для якісного рецензування та серйозної роботи студента над рецензією, а також над повторним виконанням контрольної роботи, якщо вона не зарахована.

Починаючи виконання контрольної роботи, насамперед потрібно ознайомитися з відповідним розділом підручника, посібників, перелік яких

подається нижче, а потім приступати до вивчення літератури за темою. Зрозуміло, що необхідно використовувати й поради, які були надані викладачем на оглядових лекціях і консультаціях. Під час написання контрольних робіт слід використовувати сучасну монографічну літературу, статистичні збірники, а також матеріали, що публікуються в часописах: «Економіка України», «Российский экономический журнал», «Вопросы экономики», «Фінанси України» та ін.

Контрольна робота має бути правильно оформлена. По-перше, необхідно, щоб вона була написана не лише змістовно, але й розбірливо, чітко, грамотно. Цитати, що наводитимуться у тексті, а також статистичні дані повинні мати відповідні посилання на джерела, з яких вони взяті, із зазначенням автора, назви праці, тому, місця і року видання, сторінок. Посилання пишуться внизу сторінки під рискою або в кінці роботи за порядковим номером.

На титульній сторінці роботи зазначаються усі без винятку передбачені графи. Обов'язково на титульній сторінці подається план роботи із зазначенням сторінок відповідних розділів.

Текст роботи пишеться з полями для приміток рецензента, сторінки тексту повинні бути пронумеровані.

На останньому аркуші роботи подається перелік використаної літератури. Складається він наступним чином: спочатку вказуються першоджерела, документи державних органів, потім - за абеткою - інша література із зазначенням прізвища й ініціалів автора, назви праці, місця видання, найменування видавництва і року видання. Для часописів і газет вказується рік і номер публікації (або дата).

У кінці контрольної роботи зазначається дата її виконання і ставиться підпис автора. Контрольна робота здається на кафедру не пізніше, ніж за тиждень до початку сесії.

Контрольна робота виконується студентом-заочником у міжсесійний період і у строки, встановлені навчальним планом. Під час екзаменаційної

сесії кафедра не приймає для рецензії контрольні роботи. Тому студент повинен якісно виконати контрольну роботу і подати її вчасно (не пізніше ніж за 20 діб до початку сесії) на кафедрі. Це необхідна умова для того, щоб згідно з рецензією організувати доопрацювання і підготуватися до захисту.

Орієнтиром у підготовці до захисту контрольної роботи є рецензія викладача, а також посторінкові зауваження у тексті роботи. Рецензія не містить остаточної оцінки "зараховано" або "не зараховано", дається лише попередня оцінка у вигляді висновку: "Робота допускається до захисту" або "Робота не допускається до захисту". В останньому випадку студент повинен переробити її повністю або частково (згідно з рецензією) і знову подати на кафедру. Змінювати тему контрольної роботи не дозволяється інструкціями і недоцільно з точки зору інтересів самого студента. Адже нову тему потрібно вивчити заново, при цьому без методичних порад викладача, не маючи рецензії. Звідси не виключена можливість, що контрольна робота з нової теми не буде вчасно подана або буде виконана неякісно і не допущена до захисту.

Робота не допускається до захисту, якщо вона не носить самостійного характеру (наприклад, студент не знайшов нічого кращого, як дослівно переписати відповідний розділ підручника), якщо основні питання не розкриті, викладені схематично, фрагментарно, текст містить хибні положення, науковий апарат (зноски, список літератури, таблиці) оформлені неграмотно, текст написаний неохайно. Завдання рецензії на контрольну роботу – не лише проконтролювати знання студентів, але і надати допомогу у вивченні основ економічної теорії, з'ясуванні складних питань теми. Через рецензію здійснюється контроль знань студента з метою навчання. На основі рецензії студент проводить аналіз своєї роботи, встановлює, що йому вдалося добре, які допущено недоліки, які побажання до поглиблення знань з теми висловлені рецензентом, за допомогою якої літератури доопрацювати тему.

Повторна робота рецензується тільки в тому випадку, якщо до неї додана

раніше не зарахована робота. При рецензуванні повторної роботи викладач перевіряє, чи враховано під час її виконання (виправлення) його вказівки, якщо вказівки не враховані, то вона знову повертається для доопрацювання.

Захист контрольних робіт організовується кафедрою за графіком протягом семестру для груп студентів-заочників за їхньою готовністю. Приймає захист викладач, який рецензував роботу. У процесі захисту контрольних робіт студентам-заочникам надається можливість відстоювати погляди, обговорювати складні питання соціально-економічного розвитку і господарської практики. Під час оцінювання враховується якість виконаної роботи, її науковий рівень, ступінь самостійності у виконанні теми, її оформлення (зноски, посилання, список використаної літератури, план), мова і стиль викладу. Рецензія викладача, відповіді на питання з теми під час захисту. Не виключена можливість таких ситуацій, коли роботу оформлено на відповідному рівні, а відповіді студента на питання під час захисту контрольної не продумані, поверхові або неправильні. У такому випадку, незважаючи на належну якість самої роботи, виникають проблеми з приводу можливості її захисту і виставлення залікової оцінки. У цей самий час наявність зауважень та вказівок на недоліки роботи, які зазначаються у рецензії, ще не є показником того, що контрольна робота матиме низьку оцінку. Добре оволодівши темою, студент часто на захисті виявляє себе таким, котрий знає матеріал, доводить правильність своєї позиції з того чи іншого питання. Це доводить те, що студент зумів усунути вказані рецензентом недоліки, цілеспрямовано працюючи над вивченням теми згідно з методичними настановами викладача, і може отримати високу оцінку.

Захист контрольної роботи є підтвердженням наслідків самостійної роботи, набуття і розвитку навичок відстоювання власної позиції з ключових проблем соціально-економічного мислення.

ТЕМАТИКА КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

1. Теоретичні засади економічної безпеки та її сутність.
2. Удосконалення методів управління економічною безпекою підприємства.
3. Поняття інформаційної безпеки та її правове регулювання.
4. Політика інформаційної безпеки.
5. Організаційний захист об'єктів інформатизації.
6. Система економічної безпеки суб'єкта господарювання.
7. Структура служби економічної безпеки підприємства.
8. Поняття економічної безпеки суб'єктів господарювання.
9. Поняття погроз економічної безпеки.
10. Сутність та класифікація погроз.
11. Оцінка подій, погроз і ступеня забезпечення економічної безпеки підприємств.
12. Класифікація суб'єктів економічної безпеки підприємств та організацій.
13. Права та обов'язки суб'єктів економічної безпеки підприємств та організацій.
14. Міжнародні стандарти в галузі економічної безпеки суб'єктів господарювання.
15. Сертифікації в галузі економічної безпеки суб'єктів господарювання України.
16. Кадрове забезпечення безпеки бізнесу.
17. Загрози економічної безпеки суб'єктів господарювання.
18. Суб'єкти економічної безпеки підприємств та організацій.
19. Силове недружнє поглинання підприємств (рейдерство).
20. Цілі і завдання конкурентної контррозвідки

Зразок оформлення титульної сторінки контрольної роботи

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
Кафедра економіки управління підприємством та фінансів
№ залікової книжки

Контрольна робота
з дисципліни “Правове забезпечення безпеки суб’єктів господарської
діяльності в Україні”
на тему: _____

Студент _____ курсу
_____ групи
денної форми навчання

(прізвище, ім’я, по батькові)

Керівник роботи _____

(прізвище та ініціали)

4. Організація самостійної роботи

Тема 1. Теоретичні основи економічної безпеки суб'єктів господарювання

Обов'язкові питання.

1. Історико-правовий аналіз діяльності з забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання.
2. Поняття економічної безпеки суб'єктів господарювання.
3. Функціональні цілі економічної безпеки.
4. Внутрішньовиробничі та поза виробничі складові економічної безпеки суб'єктів господарювання

Тема 2. Загрози економічної безпеки суб'єктів господарювання

Обов'язкові питання.

1. Поняття погроз економічної безпеки.
2. Сутність та класифікація погроз.
3. Оцінка подій, погроз і ступеня забезпечення економічної безпеки підприємств.
4. Прогнозування економічної безпеки суб'єктів господарювання.
5. Попередження та припинення погроз економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Тема 3. Поняття суб'єктів, які забезпечують економічну безпеку підприємств та організацій.

Обов'язкові питання.

1. Класифікація суб'єктів економічної безпеки підприємств та організацій.
2. Права та обов'язки суб'єктів економічної безпеки підприємств та організацій.
3. Взаємодія суб'єктів, що забезпечують економічну безпеку підприємств та організацій

Тема 4. Поняття інформаційної безпеки та її правове регулювання.

Політика інформаційної безпеки.

Обов'язкові питання.

1. Поняття інформаційної безпеки та її правове регулювання.
2. Політика інформаційної безпеки.
3. Організаційний захист об'єктів інформатизації.
4. Програмно-технічні способи і засоби забезпечення інформаційної безпеки.

Тема 5 Стандартизація і сертифікація економічної безпеки суб'єктів господарювання в Україні

Обов'язкові питання.

3. Нормативне регулювання стандартизації та сертифікації в галузі економічної безпеки суб'єктів господарювання в Україні.
4. Міжнародні стандарти в галузі економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Тема 6. Силоне недружнє поглинання підприємств (рейдерство)

Обов'язкові питання.

5. Поняття рейдерства, термінологія та визначення що використовуються.
6. Структура рейдерства та основні способи захоплення підприємства.
7. Способи захисту від рейдерства.
8. Рейдерство в Україні: загальна характеристика і основні тенденції розвитку.

Тема 7. Ділова розвідка як елемент системи забезпечення економічної безпеки підприємства. Особливості ведення ділової розвідки відносно юридичних та фізичних осіб

Обов'язкові питання.

8. Поняття конкурентної розвідки.
9. Цілі і завдання конкурентної розвідки.

10. Система конкурентної розвідки суб'єкта господарювання.
11. Інформаційно-пошукова робота. (Залучення до довірчої співпраці. Використання можливостей Інтернету.)
12. Використання можливостей сторонніх організацій.
13. Використання індивідуальних пошукових можливостей. Інформаційно-аналітична робота.
14. Створення інтегрованого банку даних служби безпеки суб'єкта господарювання.)
15. Захист комерційної таємниці. Поняття конкурентної контррозвідки. Цілі і завдання конкурентної контррозвідки.
16. Система конкурентної контррозвідки суб'єкта господарювання.

Тема 8. Побудова економічної безпеки суб'єкта господарювання

Обов'язкові питання.

4. Система економічної безпеки суб'єкта господарювання.
5. Структура служби економічної безпеки підприємства.
6. Договірна робота як метод забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Тема 9. Кадрове забезпечення безпеки бізнесу

Обов'язкові питання

5. Система роботи з персоналом з урахуванням вимог безпеки підприємства.
6. Перевірка лояльності управлінського персоналу на рівень девіантної поведінки, яка суперечить цілям бізнесу.
7. Кадрове забезпечення власної служби безпеки суб'єкта господарювання.
8. Навчання персоналу як метод забезпечення економічної безпеки суб'єкта господарювання.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПОТОЧНОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

(тестові завдання без варіантів відповідей)

1. Унітарна держава характеризується:
2. До ознак суверенітету належать:
3. Суддя Конституційного Суду України призначається на наступний термін:
4. Головою Ради національної безпеки і оборони України є:
5. Особа, затримана працівниками міліції має такі права:
6. Адміністративний арешт здійснюється наступним органом:
7. Визначена структурою і штатним розкладом первинна структурна одиниця державного органу та його апарату, на яку покладено встановлене нормативними актами коло службових повноважень – це:
8. Податки встановлює наступний орган:
9. Бюджетна система України складається з:
10. Основною функцією Національного банку є _____.
11. До обставин, які виключають кримінальну відповідальність, відносяться
12. З якого віку наступає кримінальна відповідальність за загальним правилом?
13. Здатність громадянина своїми діями набувати цивільних прав і створювати для себе цивільні обов'язки називається:
14. Здатність громадянина своїми діями набувати цивільних прав і створювати для себе цивільні обов'язки називається:
15. Працівникам надається перерва для відпочинку і харчування тривалістю не більше ____.
16. Ознаками правової норми є (вказіть зайве):
17. Заборонено шлюб між:
18. Шлюб вважається недійсним, якщо:
19. За формою державного устрою держави поділяються на:
20. Всеукраїнський референдум за народною ініціативою проголошується на вимогу не менш як _____ громадян:
21. До адміністративних стягнень не належать:
22. Адміністративній відповідальності підлягають особи, які досягли на момент

вчинення адміністративного правопорушення наступного віку:

23. Контроль за використанням коштів державного бюджету України від імені ВР України здійснює:
24. Керівним органом НБУ є:
25. Загальний строк позовної давності встановлюється в:
26. Здатність громадянина мати цивільні права та обов'язки називається:
27. Нормальна тривалість робочого часу працівників не може перевищувати ___ годин на тиждень.
28. Час початку і закінчення перерви встановлюється:
29. Вкажіть обставину, яка виключає кримінальну відповідальність?
30. Вкажіть вид покарання, що не відноситься до кримінального покарання.
31. Сукупність вищих органів державної влади, порядок їх утворення і розподілу компетенції – це:
32. До соціальних норм відносять (вкажіть зайве):
33. До повноважень Конституційного суду України не належить:
34. Народним депутатом України може бути громадянин України, який на день виборів досяг наступного віку:
35. Виправні роботи застосовуються на строк до:
36. Суб'єктивна сторона адміністративного правопорушення охоплює:
37. Засновниками комерційних банків не можуть бути:
38. Громадянин, який внаслідок душевної хвороби або недоумства не може розуміти значення своїх дій або керувати ними, може бути визнаний недієздатним:
39. Якщо строк у довіреності не зазначений, вона зберігає силу протягом ____ з дня її вчинення:
40. Напередодні святкових і неробочих днів тривалість роботи працівників скорочується на:
41. Робота у вихідний день може бути компенсована наданням іншого дня відпочинку або у грошовій формі у _____ розмірі.
42. Вкажіть обставину, що обтяжує відповідальність.

43. Система державних органів, що виконують завдання та функції держави, це:
44. Президент України приймає такі нормативно-правові акти:
45. Конституційний Суд України складається з такої кількості суддів:
46. Громадянство України припиняється (вказіть зайве):
47. За вчинення адміністративних правопорушень можуть застосовуватись такі адміністративні стягнення:
48. Податки бувають (вказіть зайве):
49. Структуру центрального органу виконавчої влади затверджує _____.
50. Юридична особа діє на підставі:
51. Закінчення строку позовної давності до пред'явлення позову є підставою для:
52. Строк випробування при прийнятті на роботу робітників не може перевищувати:
53. Для працівників віком від 16 до 18 років тривалість робочого часу становить ____ годин на тиждень:
54. Особа, яка придбала товар неналежної якості, має право:
55. Ким накладається кримінальне покарання у вигляді штрафу?
56. За формою правління держави бувають:
57. Структурним елементом правової норми є (вказіть зайве):
58. Рішення з питань прийняття чи припинення громадянства України приймає:
59. В одномандатних виборчих округах обирається наступна кількість депутатів Верховної Ради України.
60. При прийнятті на державну службу може встановлюватися випробування на термін:
61. Зведений бюджет області не включає показники:
62. До основних ознак податку належить:
63. Громадянин може бути в судовому порядку оголошений померлим, якщо в місці його постійного проживання нема відомостей про місце його перебування протягом ____ .
64. Довіреність, в якій не зазначена (ий) _____, є недійсною.

5. Індивідуальне навчально-дослідне завдання з дисципліни

“Правове забезпечення безпеки суб’єктів господарської діяльності в Україні”

1. Теоретичні засади економічної безпеки та її сутність.
2. Удосконалення методів управління економічною безпекою підприємства.
3. Поняття інформаційної безпеки та її правове регулювання.
4. Політика інформаційної безпеки.
5. Організаційний захист об’єктів інформатизації.
6. Система економічної безпеки суб’єкта господарювання.
7. Структура служби економічної безпеки підприємства.
8. Поняття економічної безпеки суб’єктів господарювання.
9. Поняття погроз економічної безпеки.
10. Сутність та класифікація погроз.
11. Оцінка подій, погроз і ступеня забезпечення економічної безпеки підприємств.
12. Класифікація суб’єктів економічної безпеки підприємств та організацій.
13. Права та обов’язки суб’єктів економічної безпеки підприємств та організацій.
14. Міжнародні стандарти в галузі економічної безпеки суб’єктів господарювання.
15. Сертифікації в галузі економічної безпеки суб’єктів господарювання України.
16. Структура рейдерства.
17. Способи захисту від рейдерства.
18. Рейдерство в Україні: загальна характеристика і основні тенденції розвитку.
19. Поняття конкурентної контррозвідки.
20. Цілі і завдання конкурентної контррозвідки.
21. Система конкурентної контррозвідки суб’єкта господарювання.
22. Система економічної безпеки суб’єкта господарювання.

23. Структура служби економічної безпеки підприємства.
24. Навчання персоналу як метод забезпечення економічної безпеки суб'єкта господарювання.
25. Система роботи з персоналом з урахуванням вимог безпеки підприємства.
26. Перевірка лояльності управлінського персоналу на рівень девіантної поведінки, яка суперечить цілям бізнесу.
27. Кадрове забезпечення безпеки бізнесу.
28. Загрози економічної безпеки суб'єктів господарювання.
29. Суб'єкти економічної безпеки підприємств та організацій.
30. Силоне недружнє поглинання підприємств (рейдерство).

6.ТЕСТИ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ТА САМОКОНТРОЛЮ

з дисципліни

“ Правове забезпечення безпеки суб’єктів господарської діяльності в Україні”

1. Виконання об’єктами і силами безпеки конкретних видів діяльності, спрямованих на протидію, тобто на запобігання загрозам і припинення їх – це:

- 1) безпека як функція (діяльність) підприємства;
- 2) індикатори економічної безпеки підприємства;
- 3) види заходів безпеки;
- 4) загрози економічній безпеці.

2. Основні чинники економічної безпеки, які безпосередньо забезпечують діяльність виробництва – це:

- 1) стабільний попит на продукцію;
- 2) надійність постачальників;
- 3) безпосередні чинники виробництва;
- 4) все зазначене.

3. Ефективність використання всього наявного майна підприємства характеризує:

- 1) рентабельність активів;
- 2) рентабельність власного капіталу;
- 3) рентабельність акціонерного капіталу;
- 4) рентабельність продукції.

4. Коли підприємству достатньо власних джерел формування запасів та покриття витрат – це:

- 1) нестійкий фінансовий стан і нестабільний рівень фінансової безпеки;
- 2) нормальна фінансова стійкість і нормальний рівень безпеки;
- 3) абсолютна фінансова стійкість і абсолютна безпека;
- 4) все зазначене.

5. Що може негативно впливати на інтелектуальну складову економічної безпеки:

- 1) звільнення провідних висококваліфікованих працівників, що призводить до ослаблення інтелектуального потенціалу;
- 2) зниження частки інженерно-технічних працівників і науковців у загальній чисельності працівників;
- 3) зниження винахідницької та раціоналізаторської активності та освітнього рівня працівників.
- 4) все зазначене.

6. На другому етапі процесу забезпечення техніко-технологічної складової економічної безпеки:

- 1) проводять аналіз ринку технологій у виробництві продукції;
- 2) аналізують конкретні технологічні процеси;
- 3) розробляють технологічні стратегії розвитку підприємства;
- 4) оперативно реалізують плани технологічного розвитку підприємства.

7. Захист від надмірного податкового тиску, нестабільного законодавства, неефективної роботи юридичного відділу підприємства – це:

- 1) політико-правова безпека підприємства;
- 2) техніко-технологічна безпека підприємства
- 3) кадрова безпека підприємства;
- 4) фінансова безпека підприємства.

8. Основною причиною виникнення внутрішніх негативних впливів може бути:

- 1) низька кваліфікація працівників юридичної служби відповідного суб'єкта господарювання та помилки у підборі персоналу цієї служби;
- 2) недостатнє фінансування юридичного забезпечення підприємницької або іншої діяльності;
- 3) небажання чи нездатність підприємства активно впливати на зовнішнє політико-правове середовище його діяльності;
- 4) все зазначене.

9. Основними напрямами діяльності при гарантуванні безпеки майна і капіталів підприємства є:

- 1) охорона майна (будівель, споруд, устаткування, транспорту), охорона перевезень, страхування майна та ризиків, гарантування безпеки інвестування;
- 2) прогнозування тенденцій розвитку науково-технологічних, економічних і політичних процесів;
- 3) створення умов функціонування з найменшою ймовірністю реалізації загроз безпеці інформаційних ресурсів і зумовлення різних видів збитку;
- 4) все зазначене.

10. Для забезпечення сприятливого зовнішнього середовища бізнесу треба:

- 1) проводити превентивні дії щодо запобігання загрозам;
- 2) проводити роботу з громадськістю та пресою;
- 3) проводити політику лобіювання;
- 4) все зазначене.

11. Захист власного товаровиробника незалежно від форм власності на засоби виробництва; регулювання державної податкової політики; сприяння виробництву, враховуючи економічні, територіальні та інші аспекти; сприяння виробництву продукції, яка ввозиться як критичний імпорт; державне замовленні на товари, які фінансуються за рахунок бюджету і скорочення імпорту на ці товари – це:

- 1) надійність постачальників;
- 2) безпосередні чинники виробництва;
- 3) державне економічне регулювання діяльності підприємства;
- 4) все зазначене.

12. Гарантування таємниці на науково-технічні досягнення, розроблення нових технологій, інтелектуальну власність, ноу-хау, в тому числі й комерційні таємниці – це:

- 1) надійний захист комерційної таємниці;
- 2) державне економічне регулювання діяльності підприємства;
- 3) компетентність керівництва підприємства;
- 4) зовнішня конкуренція.

13. Коли підприємству недостатньо власних обігових коштів, і воно залучає короткострокові кредити (крім середньо- та довгострокових позик) – це:

- 1) кризовий фінансовий стан і кризовий рівень фінансової безпеки;
- 2) критичний фінансовий стан і критичний рівень фінансової безпеки;
- 3) нестійкий фінансовий стан і нестабільний рівень фінансової безпеки;
- 4) все зазначене.

14. Найбільш небезпечний тип зловживань, що виникає там, де працівники можуть розпоряджатися значними сумами і самостійно ухвалювати важливі фінансові рішення – це:

- 1) систематичні розкрадання середнього розміру;
- 2) «внутрішнє підприємництво»;
- 3) дрібні разові розкрадання;
- 4) все зазначене.

15. Рівень відповідності застосовуваних на підприємстві технологій найкращим світовим аналогам за оптимізації витрат – це:

- 1) інтелектуальна безпека підприємства;
- 2) фінансова безпека підприємства;
- 3) техніко-технологічна безпека підприємства;
- 4) все зазначене.

16. Для оцінки рівня правової безпеки визначають:

- 1) співвідношення чисельності окремих категорій працівників;
- 2) співвідношення втрат підприємства внаслідок порушення трудових норм до загального розміру відвернених юридичною службою втрат;
- 3) відповідність кваліфікації працівників ступеню складності виконуваних ними робіт;
- 4) співвідношення власного та залученого капіталу.

17. До показників безпеки підприємства у політико-правовій сфері відноситься:

- 1) коефіцієнт платіжної дисципліни;
- 2) коефіцієнт якості юридичних послуг;
- 3) коефіцієнт юридичного менеджменту;

4) все зазначене.

18. За силову складову економічної безпеки на підприємстві відповідають:

- 1) служба з персоналу;
- 2) фінансова та економічна служба підприємства;
- 3) служба охорони підприємства;
- 4) все зазначене.

19. Основними напрямками діяльності при гарантуванні безпеки майна і капіталів підприємства є:

- 1) охорона майна (будівель, споруд, устаткування, транспорту), охорона перевезень, страхування майна та ризиків, гарантування безпеки інвестування;
- 2) прогнозування тенденцій розвитку науково-технологічних, економічних і політичних процесів;
- 3) створення умов функціонування з найменшою ймовірністю реалізації загроз безпеці інформаційних ресурсів і зумовлення різних видів збитку;
- 4) все зазначене.

20. Адміністративний рівень організації системи безпеки підприємства – це:

- 1) заходи забезпечення безпеки господарюючого суб'єкта специфічними засобами і методами;
- 2) управлінські рішення, необхідні для забезпечення безперебійного функціонування об'єкта;
- 3) використання сучасних технологій у сфері забезпечення всіх видів безпеки;
- 4) система фізичної безпеки, зокрема охорона фінансових, інтелектуальних і матеріально-технічних цінностей підприємства.

21. На ринку послуг з'явилося багато фірм, що надають клієнтам такі послуги, як несанкціоноване проникнення в чужі бази даних, прослуховування телефонних розмов, розкрадання документів, що містять комерційну таємницю, і т.ін. – це:

- 1) злочинці-одинаки;
- 2) конкуренти;
- 3) суперництво;

4) промислове шпигунство.

22. Показники рівня економічної безпеки підприємства, що дають змогу виявити больові точки в його діяльності, визначити основні напрями і найбільш дієві способи підвищення ефективності його роботи – це:

- 1) внутрішньовиробнича складова економічної безпеки підприємства;
- 2) невикробнича складова економічної безпеки підприємства;
- 3) категорії економічної безпеки підприємства;
- 4) індикатори економічної безпеки підприємства.

23. Досягнення найбільш ефективного використання ресурсів підприємства – це:

- 1) інтелектуальна складова;
- 2) фінансова складова;
- 3) інформаційна складова;
- 4) силова складова.

24. За допомогою яких показників можна оцінити фінансово-економічний стан (безпеку) підприємства:

- 1) ділової активності;
- 2) фінансової стійкості;
- 3) прибутковості та платоспроможності;
- 4) все зазначене.

25. До негативних впливів на техніко-технологічну складову економічної безпеки підприємства належать:

- 1) дії, спрямовані на підрив технологічного потенціалу підприємства;
- 2) порушення технологічної дисципліни;
- 3) моральне старіння використовуваних технологій;
- 4) все зазначене.

7. Перелік питань до екзамену з дисципліни "Правове забезпечення безпеки суб'єктів господарської діяльності в Україні"

1. Поняття інформаційної безпеки та її правове регулювання.
2. Політика інформаційної безпеки.
3. Організаційний захист об'єктів інформатизації.
4. Система економічної безпеки суб'єкта господарювання.
5. Структура служби економічної безпеки підприємства.
6. Поняття економічної безпеки суб'єктів господарювання.
7. Поняття погроз економічної безпеки.
8. Сутність та класифікація погроз.
9. Оцінка подій, погроз і ступеня забезпечення економічної безпеки підприємств.
10. Класифікація суб'єктів економічної безпеки підприємств та організацій.
11. Права та обов'язки суб'єктів економічної безпеки підприємств та організацій.
12. Міжнародні стандарти в галузі економічної безпеки суб'єктів господарювання.
13. Сертифікації в галузі економічної безпеки суб'єктів господарювання України.
14. Структура рейдерства.
15. Способи захисту від рейдерства.
16. Рейдерство в Україні: загальна характеристика і основні тенденції розвитку.
17. Поняття конкурентної контррозвідки.
18. Цілі і завдання конкурентної контррозвідки.
19. Система конкурентної контррозвідки суб'єкта господарювання.
20. Система економічної безпеки суб'єкта господарювання.
21. Структура служби економічної безпеки підприємства.

22. Навчання персоналу як метод забезпечення економічної безпеки суб'єкта господарювання.
23. Система роботи з персоналом з урахуванням вимог безпеки підприємства.
24. Перевірка лояльності управлінського персоналу на рівень девіантної поведінки, яка суперечить цілям бізнесу.
25. Кадрове забезпечення безпеки бізнесу.
26. Загрози економічної безпеки суб'єктів господарювання.
27. Суб'єкти економічної безпеки підприємств та організацій.
28. Силове недружнє поглинання підприємств (рейдерство).
29. В чому полягає сутність управління персоналом?
30. Які типи кадрової політики існують на підприємствах?
31. Які етапи добору персоналу можна вирізнити?
32. Що відіграє ключову роль в управлінні персоналом?
33. Які проблеми забезпечення безпеки підприємства існують в Україні?
34. Назвіть основні об'єкти захисту підприємства.
35. Яка існує класифікація суб'єктів безпеки підприємства?
36. Визначте основні напрями діяльності суб'єктів безпеки підприємства.
37. Що розуміють під безпекою підприємства?
38. Назвіть основні напрями і завдання безпеки підприємства.
39. У чому полягають особливості ринку України?
40. Виникнення та становлення діяльності із забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання.
41. Конкурентне шпигунство в сучасному суспільстві.
42. Економічна розвідка за часів СРСР.
43. Визначення економічної безпеки суб'єктів господарювання в чинному законодавстві та в теорії.
44. Система економічної безпеки суб'єкта господарювання.
45. Фінансова безпека.
46. Інформаційна безпека.
47. Екологічна безпека.

48. Економічна безпека суб'єкта господарювання в Законі України «Про основи національної безпеки України».
49. Основні сфери національної безпеки.
50. Об'єктивні та суб'єктивні загрози економічній безпеці суб'єкта господарювання.
51. Державні органи загальної компетенції як суб'єкти забезпечення економічної безпеки підприємств та організацій.
52. Недержавна правоохоронна діяльність.
53. Основні ознаки, характерні для державної і недержавної правоохоронної діяльності.
54. Види недержавної правоохоронної діяльності.
55. Організаційно-правова основа взаємодії суб'єктів, що забезпечують економічну безпеку підприємств та організацій.
56. Основні категорії інформації.
57. Етапи побудови політики безпеки.
58. Головна мета системи інформаційної безпеки.
59. Основні напрями роботи з захисту інформації, що обертається в комп'ютерах і комп'ютерних мережах.
60. Виникнення та розвиток рейдерства в Україні.
61. Види рейдерства
62. Основні способи захоплення підприємства.
63. Заходи протидії рейдерській атаці.
64. Конкурентна, маркетингова, ділова розвідки – сутність та призначення.
65. Промислове шпигунство та бенчмаркінг як способи конкурентної боротьби.
66. Використання можливостей Інтернету як метод інформаційно-пошукової роботи.
67. Конкурентна контррозвідка як засіб протидії рейдерства.
68. Дотримання законності при використанні методів конкурентної розвідки.

8. Список рекомендованої літератури при вивченні дисципліни
"Правове забезпечення безпеки суб'єктів господарської діяльності в
Україні"

Базова

1. Правове забезпечення безпеки суб'єктів господарської діяльності в Україні/ Укладач О.В. Митяй.- Умань: Візаві, 2013.-170 с.
2. Безпека бізнесу: організаційно-правові основи/ Бондарчук Ю.В.- К.: Центр учбової літератури, 2008.-372 с.
3. Адміністративно-правовий механізм забезпечення безпеки особи/ Петков В.П.- К.: Центр учбової літератури, 2011.-152 с.
4. Правове забезпечення, організація та захист господарської діяльності/ Понікаров В.Д.- К.: Центр учбової літератури, 2012.-328 с.
5. Держава в транзитивній економіці: регулювання економіки, аналіз та стан економічної безпеки/ Похилюк В.В.- Полтава: РВВ ПУСКУ, 2008.-405 с.
6. Менеджмент у державному управлінні: загальна частина/ За ред. С.В. Петкова - К.:КНТ, 2011.-311с.
7. Менеджмент у державному управлінні: особлива частина/ За ред. С.В. Петкова.- К.:КНТ, 2011.-215 с.
8. Муніципальний менеджмент/ Кол. авт.: Ю.П. Шаров, ЛА. Чикаренко, О.Ю. Бобровська / Муніципальний менеджмент.- К.: Атіка, 2009.- 403 с.
9. Теоретичні основи законодавчого процесу/ Ющик О.І.- К.,: Парламентське видавництво, 2004. -219 с.
10. Україна в міжнародній системі захисту прав людини/ Антонович М.М.- К.: КМ АCADEMIA,, 2000.-261 с.
11. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні/ Колодій А.М.- К.: Правова єдність, 2008.- 350 с.
12. Права та свободи людини і громадянина// Пазенок А.С.- К.: Академвидав, 2010.-175 с.

Законодавча

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № № 25-26. – Ст. 131.
3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 18-22. – Ст. 144.
4. Господарський процесуальний кодекс України. Про господарські суди: Закон України / Відп. ред. А.Й. Осетинський. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 95 с.
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 461.
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення // Єдиний державний реєстр нормативно-правових актів. – № 8376/1999.
7. Про економічну самостійність України: Закон України від 03.08.90 №142-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1990. – № 34. – Ст. 499.
8. Про державну податкову службу в Україні: Закон України від 04.12.90 № 509-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 6. – Ст. 37.
9. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.91 № 959-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 29. – Ст. 377.
10. Про міліцію: Закон України від 20.12.90 № 565-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 4. – Ст. 20.

Допоміжна

1. Андрощук Г. Забезпечення економічної безпеки у сфері інтелектуальної власності // Інтелектуальна власність. – 2011. – 8. – С.28-35.
2. Андрущенко І.Г. Вплив організованої злочинності на зміст і проблеми обігу грошових коштів в Україні // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2002. – № 6. – С. 100-104.
3. Беззубов Д.О. До визначення основних елементів структури національної безпеки України // Міліція України. – 2011. – 9/10. – С.21-23.

4. Белоусова, І.А. Вибір моделі економічного розвитку України у вимірі національної безпеки // Економіка та держава. – 2010. – 8. – С.10-15.

5. Борець Л.В., Некрасов В.А., Мацюк В.Я. Національна система України по боротьбі з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом. Лекція. – К.: КНТ, 2007. – 92 с.

6. Зачосова Н.В. Класифікація загроз сталості економічної безпеки компаній з управління активами // Економіка. Фінанси. Право. – 2010. – №3. – С.7-12.

7. Каложний Р.А., Андрущенко І.Г. Деякі аспекти «маніпуляцій» грошовими коштами на фінансовому ринку // Актуальні проблеми економіки. – 2002. – № 3. – С. 29-32.

8. Кальман О. Актуальні питання протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом // Вісник Прокуратури України. – 2002. – № 2. – С. 8-13.

9. Філіпенко Т.В. Правові основи зовнішньоекономічної діяльності: Науково-практичний посібник. – Донецьк: Донецький юридичний інститут ЛДУВС, 2006. – 152 с.

Інформаційні ресурси

1. Наукова бібліотека УДПУ (м. Умань, вул. Садова, 2).
2. Методичний кабінет економічного факультету УДПУ (м. Умань, вул. Садова, 2).
3. Офіційний сайт Ради національної безпеки та оборони України – Режим доступу: <http://www.rnbo.gov.ua/>
4. Офіційний сайт Національного інституту проблем міжнародної безпеки. – Режим доступу: <http://www.niisp.org.ua/>

Навчальне видання

МИТЯЙ Оксана Василівна

Кафедра економічної теорії та права

Правове забезпечення безпеки суб'єктів господарської діяльності в Україні

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

Підписано до друку 10.09.2013. Формат 60х90 1/32

Папір офсет.

Обл.-вид. арк. ____ . Ум. друк, арк. ____.

Тираж 30. Зам. №2021.

Віддруковано з оригінал-макета ШП Жовтий О.О.

20300, м. Уміль вул. Садова, 28

(УДПУ, навчальний корпус № 3, кімн. 112, 327, 328)

Тел. 8 067 77 30 197

8 097 9 467 467

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК, № 2444 від 22.03.2006 р.

Віддруковано на цифровому дублюаторі Ricoh